

Petru Wéber

PE MELEAGURI ROMÂNEȘTI

Geografie ♦ Etnografie ♦ Turism

Manual pentru clasele 9–10

Készült a Nemzetiségi tanulók nevelésének és oktatásának segítése elnevezésű,
a Társadalmi Megújulás Operatív Programon (TÁMOP-3.4.1.A-11/1-2012-0008)
belül megvalósuló
Modern oktatási programok kidolgozása a magyarországi román nemzetiségi kétnyelvű
és nyelvoktató iskolák számára című projekt keretében.

A tankönyvet az Országos Nemzetiségi Tanács javaslatára
az Oktatási Hivatal tankönyvvé nyilvánította.

Engedélyszám: TKV/2533-7/2016.

Pedagógiai szakértő: Olteanu Júlia

Technológiai szakértő: Zarubay Attila

Szakmai lektor: Czeglédiné dr. Gurzó Mária

Nyelvi lektor: Anghelina Barbu

Szerkesztő: Fábiánné Orosz Ibolya

Fotók:

Wikipedia: *Alex D, Andrein, Alexandru Baboș, Andreidan, CamilG, Dan Cristian, Danutz, Dezidor, Dobre Cezar, Fanstep, Ferenc Kelemen, Goliath, Haiducul, Ionel Pomana, Kalyob, Marius Lucian Andrei, Nicubunu, Razvan Socol, Spiridon Ion Cepleanu, vilyu*

Flickr: *Alex Bikfalvi, camella, Camil Ghircoias, Gabriel, Dennis Jarvis, Harald Mandl, Horia Varlan, Rachel Titiriga*

Panoramio: *Alexandru Baboș*

© Petru Wéber, 2015

© Croatica Nonprofit Kft., 2015

EMMI Kerettanterv: 51/2012. (XII. 21.) EMMI-rendelet
23/2013. (III. 29.) EMMI-rendelet 5. melléklet 10.6.2.5.

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyi-terv.gov.hu
06 40 638 638

MÁGYARORSZAG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai
Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

A mű más kiadványban való részleges vagy teljes felhasználása, utánközlése,
illetve sokszorosítása a Kiadó engedélye nélkül tilos!

ISBN 978-615-5615-19-1

Croatia Nonprofit Kft. (CT-4132)

Felelős kiadó: Horváth Csaba ügyvezető igazgató

Terjedelem: 12,87 (A/5) ív

A könyv tömege: 300 gramm

Tartós tankönyv – 1. kiadás

Nyomdai előkészítés: TiMac Bt.

A nyomdai munkálatokat a Kiadó nyomdája végezte.

Prefață

Manualul de față spre deosebire de manualele care pun accent pe cunoașterea tradițiilor, obiceiurilor și a vieții comunitare românești din Ungaria, își propune să abordeze în ansamblul lui întreg spațiul geografic și istoric în care s-a dezvoltat poporul român. Dată fiind complexitatea acestei abordări, ne-am străduit să combinăm științele prin intermediul cărora se poate obține un tablou amplu al spațiului de locuire și conviețuire românesc. Axa centrală a acestei abordări o constituie așadar spațiul geografic. De aceea, geografia ocupă un loc dominant în acest manual, secundată de elemente de istorie și etnografie. Cunoașterea reliefului României ajută la orientarea mai ușoară în acest spațiu geografic atât de divers și bogat. E vorba de o cunoaștere generală și nu de una detaliată, precum la orele de geografie din țara-mamă, deoarece important este nu atât învățarea pe de rost a unor denumiri de munți, ape și câmpii, cât mai ales obținerea abilității de orientare virtuală pe teritoriul României. Cunoașterea principalelor lanțuri muntoase, cursuri de apă, întinderi de câmpie sau a altor forme de relief facilitează această orientare, iar atunci când se trece la prezentarea populației și a așezărilor omenești din acest spațiu, elevul se regăsește cu mai mare ușurință în complexitatea tipurilor de așezări și a poziționării acestora.

Și pentru că spațiul geografic în sine nu poate furniza și informații despre oamenii care locuiesc acest spațiu, am recurs la elemente de demografie. Ele, practic, vin să umple spațiul geografic cu oameni și să furnizeze totodată informații de bază privind organizarea administrativ-teritorială a României. Însă această formă contemporană de organizare a teritoriului nu poate reflecta acele aspecte de organizare teritorială, ce țin de trecutul istoric mai îndepărtat, dar care sunt și astăzi vii în conștiința și uzanța românilor. Astfel, prezentarea provinciilor istorice implică în mod firesc istoria în conținutul manualului. Originea și evoluția acestor provincii istorice ajută la o mai bună înțelegere a diversității existente între români, la cunoașterea aspectelor de identitate regională și locală, parte firească a oricărei identități naționale. Românii, la fel ca și alte popoare, națiuni ale lumii, au constituit ceea ce putem numi *unitate în diversitate*, o diversitate care nu i-a împiedicat să se simtă solidari și uniți atunci când circumstanțele istorice au cerut-o. Dar conștiința diversității, a specificităților regionale, locale nu a dispărut și nu are cum să dispară, pentru că ea constituie bogăția unui popor. Influențele altor po-

poare sau stăpâniri din diferitele provincii istorice și ținuturi locuite de români au creat multe elemente valoroase în folclorul, tradițiile, obiceiurile și chiar graiurile românilor de dincolo de Nistru până în Câmpia Ungară, din Valea Timocului până în Carpații Păduroși. Rezultatul acestor influențe, dar și a unor specificități locale, a fost formarea a numeroase *zone etnogeografice*, dintre care cele mai însemnate de asemenea se regăsesc în prezentul manual.

O altă parte componentă a manualului este *turismul*, în sensul continuării prezentării noțiunilor de geografie și istorie, completate cu unele aspecte de cultură, prin intermediul unei călătorii virtuale în mai multe mari orașe ale României, dar și în stațiunile de sezon de pe cuprinsul acesteia, fie ele de la munte sau de la mare. Evident, pentru capacitatea unui manual nu este vorba de o selecție exhaustivă a informațiilor, dar bazată pe criterii care să scoată în evidență reprezentativitatea acestora. În acest mod elevii pot descoperi posibilitățile turistice de a face cunoștință și personal, nu doar virtual, cu România.

Autorul

Spațiul geografic de locuire și conviețuire al românilor

Spațiul românesc este spațiul în care se vorbește românește, se creează valori culturale românești și se păstrează tradițiile românești cu specific local, acoperind teritoriul locuit preponderent de români. Acesta este situat în sud-estul Europei Centrale la limita nordică a Peninsulei Balcanice, cuprins între Carpații Păduroși în nord și Dunărea în sud, respectiv între râul Nistru la est și Câmpia Ungară la vest. Nucleul acestui spațiu îl constituie România. România este o țară carpatică, deoarece Munții Carpați traversează țara ca o coloană vertebrală de la Porțile de Fier în sud-vest până la frontiera cu Ucraina în nord. Ea este totodată și o țară dunăreană, deoarece întreg sectorul inferior al fluviului se află pe teritoriul României sau reprezintă părți din sectorul de graniță cu statele: Serbia, Bulgaria, Ucraina. Dunărea reprezintă o axă importantă de navigație. România mai este și o țară maritimă, deoarece are ieșire la Marea Neagră. Datorită acestor trei elemente: **Munții Carpați**, **Dunărea** (Danubius în latină) și **Marea Neagră** (Pontus Euxinus în latină) spațiul românesc mai este numit și spațiul **carpato-danubiano-pontic**. Cea mai mare parte a spațiului locuit de români face parte din România care în decursul istoriei s-a format ca stat prin unificarea diferitelor ținuturi și provincii istorice cum sunt: Transilvania, Moldova, Muntenia, Bucovina, Banatul, Crișana, Maramureșul, etc. Însă unele teritorii locuite de români, de regulă amestecați cu alte popoare, aflate la marginea spațiului românesc, nu fac parte din România, ci din statele cu care România se învecinează: Ungaria, Serbia, Bulgaria, Republica Moldova, Ucraina.

În jurul României putem distinge **opt comunități românești** în țările cu care ea se învecinează. În Serbia trăiesc **două comunități** românești diferite datorită evoluției vieții lor politice și sociale din ultimele trei secole: românii din **Banatul sârbesc**; românii din **Timocul sârbesc**, situat în zona râului Timoc din vecinătatea frontierei Serbiei cu Bulgaria; **românii din Ungaria** care trăiesc în **colțul sud – estic al Ungariei**, dar și risipiți prin alte orașe ale Ungariei; românii din **Transcarpatia**, Ucraina, adică din partea de peste Tisa a Maramureșului istoric; românii din ținutul Herța și **Bucovina de Nord**, tot din Ucraina; românii din **Basarabia**; românii din **Transnistria** și românii din **Timocul bulgăresc** și **zona Vidinului**.

Cu excepția Republicii Moldova situată în vechiul ținut numit Basarabia, în care românii mai sunt numiți și moldoveni și au un stat propriu, românii din statele vecine României trăiesc ca minoritate națională.

La fel și pe teritoriul României trăiesc numeroase minorități etnice și naționale, cu precădere conaționali ai popoarelor vecine, dar nu numai: maghiari, romi sârbi, ucrainieni, germani, slovaci, bulgari, turco-tătari, greci, etc. Românii din Ungaria sunt cea mai vestică ramură a românității, majoritatea lor trăind în localități din colțul sud-estic al Ungariei. În Peninsula Balcanică (Grecia, Macedonia, Albania, Croația) trăiesc mici grupuri de români cunoscute sub diferite denumiri precum **aromâni**, **megleno-români**, **istro-români**. Români, mai trăiesc și răspândiți în lumea largă, cu precădere în statele europene (Italia, Spania, Franța, Germania, etc.) în diasporă, formând comunități românești în masa locuitorilor

din țările în care au emigrat din diverse motive. Datorită faptului că România este centrul spiritualității românești și al spațiului locuit de români, precum și țara-mamă a conașionalilor minoritari români din țările vecine, cunoașterea acestei țări este un element de bază al identității românești din afara granițelor României.

LECTURĂ

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie

de Mihai Eminescu

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,
Țara mea de glorie, țara mea de dor,
Brațele nervoase, arma de tărie,
La trecutu-ți mare, mare viitor!
Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul,
Dacă fiii-ți mândri aste le nutresc;
Căci rămâne stânca, deși moare valul,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.
[...]

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie!
Tânăra mireasă, mamă cu amor!
Fiii tăi trăiască numai în frăție
Ca a nopții stele, ca a zilei zori,
Viață în vecie, glorie, bucurie,
Arme cu tărie, suflet românesc,
Vis de vitejie, fală și mândrie,
Dulce Românie, asta ți-o doresc!

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Explicați de ce numim spațiul românesc, spațiu carpato – danubiano – pontic.
2. În ce regiuni din afara României mai trăiesc comunități de români?
3. Cu care țări se învecinează România?
4. Cum se mai numesc grupurile de români din Peninsula Balcanică?
5. Cu ce compară poetul Mihai Eminescu România și ce sentimente exprimă el în poezia sa?

I. Aspecte geografico-istorice ale României

Relieful României

România are un relief caracterizat printr-o mare diversitate și complexitate. Din întreaga suprafață a României, 28% o ocupă munții, 42% dealurile și podișurile și 30% câmpiile. Relieful este axat pe arcul Carpaților. În centrul teritoriului se află Podișul Transilvaniei, înconjurat de lanțurile muntoase ale Carpaților Orientali, Meridionali și Occidentali, la exteriorul cărora se întind, ca o treaptă mai joasă, podișuri și câmpii, către care trecerea se face prin intermediul dealurilor subcarpatice. De asemenea, relieful apelor și cel al litoralului mării au o reprezentare specifică pe teritoriul României.

România. Harta formelor de relief

1. Munții

Carpații sunt împărțiți în trei mari grupe în funcție de poziționarea lor geografică față de Depresiunea Transilvaniei: **Carpații Meridionali**, adică de sud, **Carpații Orientali**, cei estici și **Carpații Occidentali**, vestici, o parte a lor fiind cunoscuți și sub denumirea de Munții Apuseni.

- ♦ **Carpații Orientali**, aflați între granița de nord și Valea Prahovei, sunt cei mai întinși, cuprinzând depresiuni largi și numeroase pasuri ce permit circulația rutieră și feroviară între Moldova și Transilvania. Pe latura vestică a Carpaților Orientali se întinde cel mai mare lanț de munți vulcanici din Europa. Altitudinea maximă este de 2303 de metri. Între văile Oituz și Prahova, Carpații Orientali își schimbă direcția (de la N-V la S, spre S-V și V), formând Carpații de Curbură.
- ♦ **Carpații Meridionali**, cuprinși între Valea Prahovei și cursurile râurilor Timiș și Cerna, se întind pe aproximativ mai puțin de un sfert din spațiul montan românesc. Aici se află cei mai înalți munți din România, 11 vârfuri au altitudini de peste 2500 de metri. Carpații Meridionali adăpostesc și multe lacuri glaciare, adică formate în urma topirii ghețarilor odată cu încălzirea climei cu zeci de mii de ani în urmă.
- ♦ **Carpații Occidentali**, care se întind între **Defileul Dunării** în sud și râul **Someș** în nord și au un relief marcat prin peșteri și grote. Altitudinea maximă este de 1849 de metri în **Munții Apuseni**. Principalele resurse sunt: minereuri feroase și neferoase, cărbuni, materiale de construcții și izvoare minerale.

Munții Apuseni

2. Dealurile și podișurile

Regiunile de dealuri și de podișuri acoperă cea mai mare parte a României făcând totodată trecerea de la Carpați la câmpiile din jur. Acestea reprezintă 42 % din suprafața țării. Prin condițiile naturale favorabile vieții, dealurile și podișurile sunt și locurile unde s-au înființat și dezvoltat cele mai multe așezări omenești, cu numărul cel mai mare de locuitori. Prin poziția geografică, cea mai mare parte a dealurilor și podișurilor se află în exteriorul arcului carpatic, pe când în interiorul său se găsesc doar **Dealurile Transilvaniei**. Cele din exterior alcătuiesc o treaptă între munți și câmpie.

Dealurile și podișurile cuprind cea mai mare parte din relieful situat între 200–800 de metri altitudine. În unele regiuni, ele coboară sub aceste valori. Prin altitudine, dar și prin caracteristicile geografice ale peisajului, podișurile din România seamănă fie cu câmpiile, fie cu dealurile. Cele mai importante podișuri din România sunt: **Podișul Getic, Podișul Dobrogei și Podișul Moldovei**.

Dealurile Transilvaniei

3. Câmpiile și Delta Dunării

Câmpiile României înconjoară în semicerc teritoriul țării, întinzându-se în sudul și vestul țării. Astfel, câmpiile sunt grupate în două sectoare extracarpatiche: **Câmpia Română** și **Câmpia de Vest** (în Banat și Crișana), care se întind pe o suprafață de aproape 30% din teritoriul țării. Câmpiile formează treapta cea mai coborâtă și mai tânără a reliefului țării. Ele au suprafețe netede și întinse, în care predomină văile larg deschise cu lunci și terase (joase) bine dezvoltate, fiind străbătute de râuri care se varsă unul în altul sau se despletesc puternic. La câmpie se desfășoară o **intensă activitate socio-economică**, există numeroase orașe mari, inclusiv capitala țării, **Bucureștiul**, cu o **industrie** care întrebuințează resursele de sol și subsol.

Câmpia Română este cuprinsă între **Podișul Getic**, **Subcarpați**, **Podișul Moldovei** și **Valea Dunării** și se împarte în mai multe sectoare. Este cea mai mare câmpie a României. Câmpia Română, este **cea mai întinsă câmpie** a României și s-a format în urma depunerilor succesive de sedimente aduse de râurile care au erodat masivele Carpaților Meridionali. În general, Câmpia Română are un relief larg desfășurat și compartimentat de **văile largi** ale afluenților Dunării. În partea sudică se găsește **Lunca Dunării**, iar în partea de est, **Câmpia Bărăganului**. Câm-

pia de Vest cuprinde extremitatea estică a mării Câmpii Panonice și a Câmpiei Ungare (Alföld). Ea se află în vestul țării, între **granița de vest a României** (cu Ungaria și Serbia) și **Dealurile de Vest** și, pe mici porțiuni, cu Carpații Apuseni, **Carpații Banatului** și cei **Orientali**. Câmpia de Vest prezintă, de la nord la sud, mai multe porțiuni joase, de o remarcabilă netezime, până nu demult inundabile, și porțiuni înalte, unele cu **câmpuri de dune** de nisip, în **Câmpia Carei** și depuneri de loess. Principalele resurse sunt: zăcăminte de petrol, gaze naturale și ape termale.

Delta Dunării reprezintă cea mai nouă formațiune naturală din România. Este situată în **nord-estul Podișului Dobrogei** și este cea mai joasă regiune a țării, sub 10 m altitudine, cu întinderi de mlaștini, lacuri și stuf. Ceva mai înălțate sunt **grindurile fluviale** și maritime pe care se grupează **satele de pescari**. De-a lungul timpului s-au scris multe studii asupra genezei, evoluției, calității mediului și turismului bazate pe studii și cercetări amănunțite. Delta Dunării a intrat în **Patrimoniul Mondial** al UNESCO în 1991, ca **rezervație a biosferei**.

Delta Dunării

4. Apele curgătoare și cele stătătoare

◆ Râurile

Cea mai mare parte a apelor curgătoare de pe teritoriul României izvorăsc din **Carpați** și aparțin bazinului Dunării (excepție fac unele râuri din Dobrogea). Datorită configurației reliefului, rețeaua apelor curgătoare este dispusă radial, ca niște raze ale soarelui. Acestea sunt împărțite în mai multe grupe în funcție de poziționarea lor geografică. Cele mai importante râuri din România sunt: **Mureșul, Oltul, Siretul, Prutul, Someșul**, cele trei **Crișuri, Crasna, Argeșul, Jiul** și cele două **Târnave**. Principalul colector al apelor curgătoare de pe teritoriul României, Dunărea, are o lungime în limitele României de 1.075 de km.

◆ Lacurile

În România sunt peste două mii de **lacuri** și peste o mie de **iazuri** (lacuri artificiale). Cele mai mari lacuri sunt răspândite pe **litoralul Mării Negre** și în **Lunca Dunării**, iar cele mai mici în **regiunile montane**. Lacurile din Dobrogea sunt situate în lungul zonei litorale maritime și de-a lungul văii Dunării. În sudul Deltei Dunării se întinde **complexul lagunar Razelm** format atât din lacurile cu apă dulce cât și din lacuri sărate. Lacurile din **Podișul Moldovei** sunt în majoritatea lor artificiale (iazuri), iar în cazuri izolate formate datorită alunecărilor de terenuri. Majoritatea sunt lacuri de **apă dulce**, dar în **Câmpia Jijiei** ele au o **mineralizare destul de ridicată**. Lacurile din **Podișul Transilvaniei** sunt în legătură cu **masivele de sare** din subsol (lacurile Ursu, Negru, etc.). Unele din ele s-au format prin prăbușirea vechilor saline. Lacurile din **Câmpia Română**, sunt formate în majoritatea lor datorită **surpării solului** de loess. **Lacurile de luncă**, răspândite de-a lungul luncilor râurilor mai importante au un debit de apă strâns legat de cel al râurilor. Lacuri se întâlnesc și în zona montană înaltă. Majoritatea lor sunt **naturale**, dar există și lacuri **artificiale**. Lacurile din Carpații Orientali pot fi de **baraj** (Lacul Roșu), **vulcanice** (Sfânta Ana) sau **glaciare** (Lala, Buhăescu, Iezer, etc.). Lacurile din Carpații Meridionali sunt predominant lacuri glaciare (Zănoaga, Bucura, Capra, Bâlea, Gâlcescu, etc.), care constituie, în majoritatea lor, obârșii ale unor râuri.

◆ Marea Neagră

Marea Neagră se învecinează cu teritoriul continental al României pe o distanță de 245 de km, formând litoralul românesc. El se întinde de la **Vama Veche** situată în apropierea frontierei cu Bulgaria până la **brațul Chilia**, cel mai nordic braț al Dunării la vărsarea acesteia în Marea Neagră. De-a lungul litoralului românesc se întâlnesc numeroase stațiuni care vară de vară își așteaptă turiști din țară și din străinătate: **Mamaia, Eforie Sud și Eforie Nord, Constanța, Jupiter, Neptun, Saturn**, etc.

„... De-aici, din mijlocul capitalei zgomotoase, îmi întorn gândurile pe unde am umblat. Multe din locurile frumoase pe care le-am văzut îmi revin acum, învăluite în farmecul depărtării, și parcă mă dojenesc, unele că n-am spus destul, altele că n-am spus nimic de ele. Multe vor fi iarăși pe care nu le-am văzut încă. Dar ceea ce se ridică mai luminos și mai sfânt în mijlocul amintirilor mele, podoaba cea mai aleasă și mai mândră-ntre podoabele țării, este poporul românesc. În sufletu-i larg, nespus de duios, lămurit în focul atâtor suferinți, am găsit izvorul curat al frumoaselor lui cântece și înțelesul istoric al trăinicieii și stăruinții noastre pe acest pământ. În marea lui putere de muncă, de luptă și de răbdare, în mintea lui trează și-n inima lui caldă am găsit sprijinul speranțelor noastre și dezlegarea înaltei chemări a neamului nostru. Îl urmăresc cu gândul de-a lungul veacurilor, îl văd cu pieptul dezvălit în zloată și-n bătălii, muncind ca să plătească dările țării, luptând ca să-și apere pământul, căzând și ridicându-se iar, murind în șes și renăscând în munți, pururea tânăr, pururea mândru, cu toate nevoile ce-au dat să-l răpuie, și mă-ntreb: ce popor a avut pe lume o soartă mai aprigă și mai zbuciumată, ce neam de oameni a stat mai viteaz și mai întreg în fața atâtor dureri! Unde-ar fi ajuns el astăzi dac-ar fi fost lăsat în pace! (...) În adevăr, suferințele acestea au pus o blândeță divină pe figura țaranului nostru. Inima lui e plină de milă pentru cei nenorociți, și limba lui e dulce și plină de mângâieri. Câtă gingășie e în cântecul cu care-și adorm țărancele copii:

„Nani, nani, pușor“

Și cu ce vorbe sfâșietoare, adânci ca și durerea din care-au izvorât, își petrec morții la groapă:

„Dragile mamei sprincene,
Cum o să fiți buruiene!
Dragii mamei ochișori,
Cum o să vă faceți flori!...“

Într-o țară așa de frumoasă, c-un trecut așa de glorios, în mijlocul unui popor atât de deștept, cum să nu fie o adevărată religie iubirea de patrie, și cum să nu-ți ridici fruntea, ca falnicii strămoși de odinioară, mândru că poți spune: «Sunt român!»“

(*România pitorească, de Alexandru Vlahuță*)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Ce forme de relief se întâlnesc pe teritoriul României?
2. Unde sunt situate câmpiile?
3. Priviți harta fizică a României și arătați care este cel mai lung lanț muntos.
4. Care sunt principalele râuri care străbat teritoriul României?
5. Căutați cu ajutorul internetului în ce perioadă a scris Alexandru Vlahuță opera România pitorească.

II. Provinciile istorice

1. Transilvania sau Ardealul

Denumirea **Transilvania** este un derivat din **latina medievală** de cancelarie și a fost atestată prima dată în anul 1075 sub forma „terra ultra silvam“, în traducere *țara de peste pădure*. Denumirea maghiară *Erdély* este de asemenea derivată de la substantivul *erdő*, care înseamnă *pădure*. Prima atestare în limba română datează din 1472 sub forma *Ardeliu*. Existența Ardealului/Transilvaniei ca unitate teritorial-politică este strâns legată de **organizarea regatului medieval ungar**. În a doua jumătate a secolului al XII-lea și în primul sfert al secolului al XIII-lea se încheie procesul de integrare a Transilvaniei în regatul feudal ungar. Pentru o mai largă punere în valoare a resurselor naturale ale Transilvaniei și pentru a-și consolida stăpânirea în această provincie, **regii Ungariei** au încurajat stabilirea în Transilvania a unor **coloniști secui și germani** (sași). Transilvania ca voievodat (ulterior arhiducat apoi principat), corespunde **Ardealului istoric**, delimitat de **Carpații Orientali** în est și de cei **Meridionali** în sud, iar în vest de **culmile Munților Apuseni** trecerea spre Ardeal făcându-se prin pasul **Piatra Craiului**.

În uzul cotidian actual Transilvania e percepută ca o regiune ce mai cuprinde și părți din **Crișana, Banat și Maramureș**. Crișana este situată între râurile Mureș, Someș, Tisa și culmile Munților Apuseni.

2. Crișana

Crișana nu a fost o provincie istorică în sine ci a făcut parte din **Principatul Transilvaniei** în timpul ocupației otomane a Ungariei centrale (precum Maramureșul și o parte a Banatului), iar ulterior a fost **parte a Ungariei**, în sens mai restrâns. Principii Transilvaniei au fost deci o perioadă stăpânii „părților“ regatului Ungariei, în latină *pars-partium*, de aici denumirea de **Partium** [parțium] folosită însă numai de maghiari, românii folosind termenul Crișana cu corespondentul *Körös-vidék* în maghiară. A funcționat ca regiune (unitate teritorial – administrativă) în România comunistă între 1960–1968.

3. Maramureșul

Maramureșul (fostul voievodat din secolul al XIV-lea) este situat în **depresiunea Maramureșului** și în **sud-estul Transcarpatiei ucrainiene**. A făcut parte din **Partium**. Partea de nord aparține Ucrainei. Maramureșului i se asociază și alte teritorii care nu au făcut parte din comitatul Maramureș precum Sătmarul, adică fostul comitat Szatmár, care este o zonă aflată între Crișana și Maramureș, până la râul Tisa. Sătmarul este asociat deseori Maramureșului, iar Ugocea este o zonă aflată între Sătmar și Maramureș.

4. Banatul

Banatul este delimitat la nord de râul **Mureș**, la vest de râul **Tisa**, la sud de **Dunăre**, iar la est de munții **Poiana Ruscă** și **Retezat-Godeanu**, **culoarul Timiș-Cerna**. În prezent Banatul **se împarte** între **România**, **Serbia** și **Ungaria**. O parte din Banat a făcut parte din **Partium**. Aceste teritorii au aparținut regatului Ungariei iar apoi, ca țări ale coroanei ungare, Imperiului Habsburgic, respectiv Austro–Ungariei (din 1867) ca în 1920 să devină parte integrantă a statului român. Denumirea provine de la faptul că în perioada de după alungarea turcilor și instaurarea stăpânirii habsburgice, aici a fost organizat, pentru câteva decenii, un **banat** (unitate teritorial – administrativă) al Timișoarei. Mai târziu, în contextul luptei de eliberare a maghiarilor de la 1848–49 autoritățile austriece au înființat **Banatul Timișan**, paralel Voivodina sârbească, care au constituit

Râul Mureș

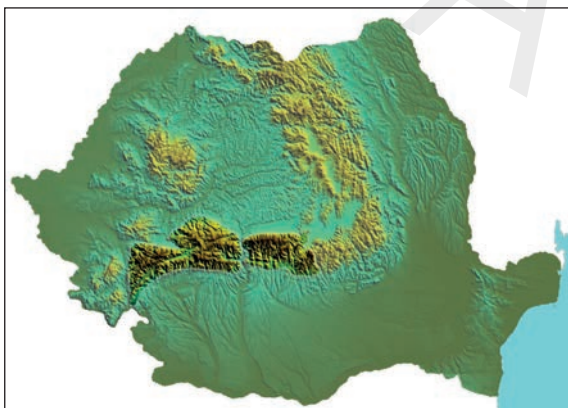
timp de doisprezece ani o singură unitate administrativă. Între 1960–1968 a fost înființată **regiunea Banat** în urma reorganizării regiunilor din România comunistă.

5. Moldova

Teritoriul provinciei istorice **Moldova** este situat între **Nistru** și **Marea Neagră** la est, **culmile Carpaților Orientali** la vest, râurile **Ceremuș** și **Nistru** la nord, râul **Milcov** și fluviul **Dunărea** la sud. Prin tradiție, teritoriul Moldovei era împărțit în **Țara de Sus** și **Țara de Jos**. Partea Țării de Jos, situată de-a lungul malurilor Dunării și mării, se numea **Basarabia**, fiindcă aparținuse inițial Țării Românești, condusă de dinastia Basarabilor. Turcii au denumit această regiune Bugeac. Teritoriul Moldovei se compune din **Moldova** dintre **Carpați** și **Pрут** care a făcut parte din **Principatul Moldovei** după pierderea Bucovinei și a Basarabiei. Această regiune din nord-estul României moderne cuprinde opt județe actuale și, în Ucraina, Ținutul Herța, un mic teritoriu anexat de Uniunea Sovietică în urma ultimatumului din iunie 1940 prin care României i s-a cerut cedarea imediată a Basarabiei și a Bucovinei de Nord. Astăzi acesta este inclus în regiunea Cernăuți din Ucraina; **Basarabia**, așa cum a fost delimitată și denumită prin anexarea rusească din 1812, este situată între râurile **Nistru**, **Pрут** și **Dunăre**, **Marea Neagră** și **Bucovina**. Cea mai mare parte a ei aparține astăzi Republicii Moldova, restul, Ucrainei (Hotinul și cea mai mare parte a Bugeacului); **Bugeacul** corespunde aproximativ cu Basarabia inițială, din epoca medievală. Denumirea este de origine turco-tătară, din secolul al XVI-lea. Astăzi Bugeacul reprezintă partea de sud a Basarabiei și se găsește în cea mai mare parte pe teritoriul Ucrainei. O mică parte a acestuia aparține Republicii Moldova; **Bucovina** este un teritoriu moldovenesc anexat și astfel denumit de către **Imperiul Habsburgic** în 1775. Astăzi este împărțită între România (sudul) și Ucraina (nordul). Centrul politico-cultural al Bucovinei a fost orașul Cernăuți, în prezent în Ucraina.

6. Țara Românească sau Muntenia

La sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea evoluția internă și o serie de schimbări în situația interna-

Carpații Meridionali

Provinciile istorice între hotarele actuale

în sensul larg al termenului) se împarte în: **Muntenia propriu-zisă** situată între râul Olt, Dunăre, Siret, Milcov și culmile Carpaților de Curbură și Meridionali; **Oltenia** situată între Dunăre, culmile Carpaților Meridionali, cursul râurilor Timiș și Cerna și râul Olt în est, care reprezintă teritoriul muntenesc anexat de către **Imperiul Habsburgic** în 1718 și retrocedat în 1739.

Provinciile istorice între hotarele interbelice

7. Dobrogea

Dobrogea se situează între **Dunăre** (cu Delta) la vest și la nord, **Marea Neagră** la est și **frontiera româno-bulgară** la sud. Dobrogea, a aparținut pentru o scurtă perioadă de timp, în Evul Mediu, de Țara Românească, iar apoi a fost ocupată de Imperiul Otoman fiind obținută de regatul României în 1878.

LECTURA

„Era odată un voievod pe nume Dragoș, care trăia în acea parte din România care se numește Maramureș. Era bun gospodar și cărmuitor dibaci, dar și meșter vânător. Îi plăcea tare mult să vâneze zimbri, urși, cerbi, căprioare, mistreți și lupi. Legenda spune că, umblând el la vânătoare, a auzit că frații lui, românii de la răsărit de munții Carpați, de pe valea râurilor Siret și Prut, sufereau mult din pricină că-i jefuiau și-i ucideau tătarii. Aceștia erau pe atunci, un neam de oameni care trăiau numai din razboaie și din ceea ce luau de la alții. Se știa că nu-i întrecea nimeni la călărie. Năvăleau pe cai iuți ca vântu. Loveau cu niște săbii curbate numite iatagane, iar săgețile repezite din arcurile lor țășneau ca gândul și nimereau drept în țintă. Pe cap purtau căciuli mari, din blană de oaie, iar de apărat se apărau cu scuturi rotunde din fier. Conducătorul tătarilor se numea han sau han-tătar. Cu vitejii lui din Maramureș, Dragoș a trecut munții la răsărit, ca să-i ajute în lupta cu tătarii. Prin munți, în calea lui Dragoș și a vitejilor săi, a ieșit un bour sau zimbru, mai mare ca un taur, cu coarne țepoase, cu grumaz gros, cu copite tari, cu păr lung negru, cu ochi holbați, fioroși, cu nări largi. Întâi l-a simțit cățelandra lui Dragoș, numită Molda. Și, simțindu-l, a alergat după el, lătrând ascuțit. Dar oricât de fioros era acel bour, Dragoș tot l-a ochit cu săgeata și l-a înțepat cu sulită. Rănită, plină de sânge, aceea fiară a mai fugit încă mult prin pădurea cu arbori înalți. Ba, a trecut și un râu cu apă mare; Molda, după dânsa, gonea, gonea din răspuțeri s-o prindă. Dar râul fiind adânc și valurile lui repezi, biata cățelandră Molda s-a înecat. Călări, Dragoș cu vitejii lui au trecut râul, au lovit zimbrul drept între coarne și, în sfârșit, l-au doborât. Foarte mult s-a bucurat Dragoș de această biruință, dar mult i-a părut rău de pierderea cățelandrei. În amintirea ei a numit acel râu Moldova. Apoi, Dragoș a trecut încă mai departe și a ajutat pe românii din această parte a țării să-i alunge pe tătarii cei răufăcători. Când s-a întors din luptă, biruitor, românii l-au ales voievod și l-au pofțit să conducă această parte din țară, pe care au numit-o tot Moldova, de la numele râului.”

(Legenda lui Dragoș Vodă. Întemeierea Moldovei de Dumitru Almaș)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Arătați, care sunt criteriile după care împărțim teritoriul românesc în provincii istorice.
2. Care dintre provinciile istorice au aparținut regatului medieval al Ungariei?
3. Explicați etimologia denumirii provinciei Transilvania și Basarabia.
4. Ce înțelegem prin denumirea de Partium?
5. Prezentați delimitarea geografică a provinciilor istorice! Explicați diferența dintre o legendă și un fapt istoric.

III. Împărțirea administrativ-teritorială a României

Regiunile istorice ale României sunt percepute ca atare doar din punct de vedere cultural, mental, microidentitar fără să existe unități politico-administrative oficiale care să corespundă acestora. În schimb, din punct de vedere **administrativ** România este împărțită în **județe**. Astfel, pe teritoriul României funcționează **41** de județe, plus **municipiul București** care, deși este și reședința județului Ilfov, este administrat separat. Bucureștiul este un municipiu cu drepturi de județ. Nu face parte din Ilfov, județul înconjurător. Fiecare județ al țării are câte un **oraș reședință de județ**, care de obicei are și statutul de **municipiu**. Municipiu înseamnă o unitate administrativă, un oraș mai mare, cu o populație de peste 15.000 de locuitori, cu un rol economic, social, politic și cultural însemnat care primește prin lege acest statut. Administrația unui municipiu se numește *municipalitate* și este

Județele României

condusă de un primar. Municipiul nu are alte subdiviziuni administrative chiar dacă neoficial, municipiile mari sunt grupate în cartiere. Denumirea **municipiu** provine din **limba latină** și a însemnat orașele din **Imperiul Roman** care aveau o oarecare autonomie în treburile interne. În Dacia romană au existat mai multe asemenea municipii.

1. Județele

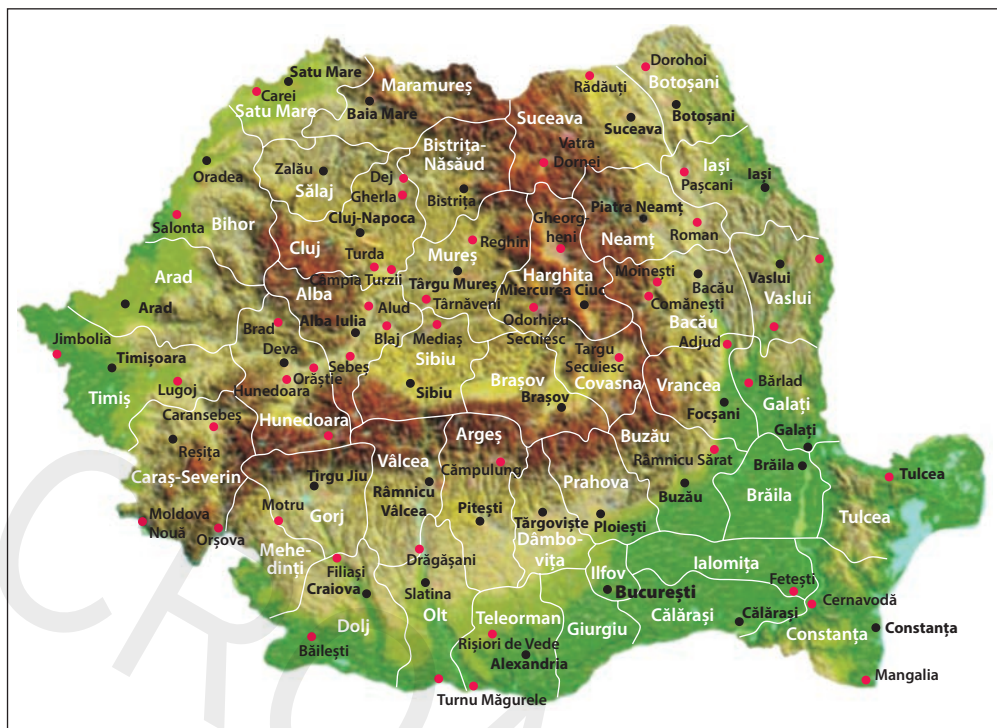
Actualele județe ale României au fost stabilite în 1968. Însă tradiția împărțirii administrativ-teritoriale pe județe este cu mult mai veche, primul județ românesc fiind județul Vâlcea din Muntenia amintit într-un document de pe vremea lui Mircea cel Bătrân (1392). Înainte de 1918, în Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat, județele s-au numit mult timp **comitate**, dar în limbajul popular li s-a spus și varmeghie (din magh. vármegye).

2. Orașele

După județ, următoarea unitate administrativ-teritorială în ordine descrescătoare este **orașul**. Acesta este condus de un **consiliu local** și un **primar ales**. Orașele mai importante pot fi declarate **municipii**. România are 263 de orașe, dintre care 82 sunt municipii. Trecutul existenței orașelor pe teritoriul României de azi este unul foarte îndepărtat. Încă din antichitate au existat orașe la țărmul Mării Negre întemeiate de coloniști greci în secolele VI–VII î.Ch. precum **Histria** (azi, ruine), **Tomis** (Constanța), **Callatis** (Mangalia). În timpul stăpânirii romane în Dacia (sec. II–III) au fost întemeiate de asemenea numeroase orașe înfloritoare cum au fost **Drobeta** (Turnu-Severin), **Dierna** (Orșova), **Apulum** (Alba Iulia), **Potaissa** (Turda), **Napoca** (Cluj). Unora dintre aceste orașe li s-a adăugat în perioada național-comunistă și denumirea antică, astfel orașul Cluj a devenit Cluj – Napoca iar Turnu Severin, Drobeta Turnu – Severin. Cele mai multe orașe mai mari din zilele noastre au însă o **origine medievală** și provin din secolele X–XV. În timpul **revoluției industriale** unele vechi orașe medievale sau vechi târguri au cunoscut, datorită industriei și comerțului, o dezvoltare rapidă triplându-și numărul de locuitori în mai puțin de o sută de ani. Dintre acestea

Alba Iulia, Prefectura

Orașele mai însemnate ale României

cele mai semnificative sunt orașele **București, Galați, Brăila, Constanța, Iași, Brașov, Sibiu, Cluj, Arad, Timișoara**. Apoi, după cel de-al Doilea Război Mondial multe localități mai mici au crescut și au devenit orașe, iar în urma industrializării masive, multe orașe au ajuns mari centre urbane cu **peste 300.000 de locuitori**.

Cel mai mare oraș al țării a devenit, cu timpul, orașul **București, capitala**

României. El este situat în partea centrală a **Câmpiei Române** având șase sectoare cu o populație de peste **două milioane** de locuitori. Rolul său de capitală se leagă de numele lui **Vlad Țepeș** care și-a mutat reședința sa de la Târgoviște la București, orașul fiind menționat într-un document din 1459. După **unirea** Moldovei și a Munteniei, din 1862 Bucureștiul devine capitala României. Din acel moment Bucureștiul a cunoscut o **dezvoltare spectaculoasă** schimbându-și aspectul balcanic-oriental într-unul european-occidental. Au fost construite numeroase edificii moderne, clădiri publice, clădiri governa-

mentale, s-au amenajat **bulevarde largi, parcuri, grădini**, s-au deschis **muzee, teatre, școli și universitatea**. În perioada socialistă, ca urmare a industrializării masive, au fost construite foarte multe blocuri, care impregnează și azi aspectele cartierelor bucureștene. După capitala țării, în ordine descrescătoare, cele mai mari orașe cu **peste 200.000** de locuitori sunt: **Cluj, Timișoara, Iași, Constanța, Craiova, Galați, Brașov, Ploiești, Brăila, Oradea**. Pe lângă aceste mari orașe, sunt orașele de dimensiuni medii care au între 100.000 și 200.000 de locuitori, iar marea majoritate a orașelor sunt orașele sub 100.000 de locuitori.

Orașul	Nr. locuitori	Orașul	Nr. locuitori
Bacău	175.921	Satu Mare	115.630
Arad	172.824	Botoșani	115.344
Pitești	168.756	Râmnicu Vâlcea	107.656
Sibiu	155.045	Suceava	106.138
Târgu Mureș	149.577	Piatra Neamț	105.499
Baia Mare	137.976	Drobeta-Turnu Severin	104.035
Buzău	133.116	Focșani	103.219

3. Comunele

Următoarea unitate administrativ-teritorială mai mică decât orașul este **comuna**. Numărul locuitorilor unei comune, cu satele aparținătoare poate varia de la **câteva sute la circa 10.000 de locuitori**. Ele sunt răspândite pe întreg teritoriul țării și împreună cu satele formează **mediul rural**, spre deosebire de orașele țării care formează mediul urban. În trecut, România a fost o țară cu un pronunțat aspect rural. Majoritatea oamenilor trăiau la țară și se ocupau cu agricultura. De aceea România a fost totodată și o țară agrară. În secolul XX raportul dintre populația de la sate și cea de la orașe s-a modificat în favoarea celei de la orașe.

4. Satele

Cea mai mică unitate administrativă este **satul**. În România există peste zece mii de sate, printre care putem deosebi trei forme de sate: **sate risipite, răsfirate și adunate sau concentrate**. **Satul risipit** are gospodăriile sau grupurile de gospodării, numite și cătune, **foarte dispersate** între ele, uneori **la distanțe foarte**

mari, de câțiva kilometri. Vatra și moșia satului se suprapun. Sunt valorificate pășunile (pentru creșterea animalelor), suprafețele orizontale reduse (pentru culturi agricole) și pădurile. Acest tip de sate este predominant în **Munții Apuseni**, în **Carpații Maramureșului** și ai **Bucovinei** (Obcinele Bucovinei în special) și **Carpații Meridionali**. Structura satelor reprezintă modul de grupare a gospodăriilor în teritoriu. Se poate observa că acest mod de grupare reflectă atât condițiile naturale (relieful îndeosebi) cât și modul de utilizare a terenurilor sau activitățile economice predominante.

Podișul Sucevei

Satul răsfrat are un anumit contur, iar grupurile de gospodării sunt **legate între ele prin drumuri**. În regiunile **subcarpatice** sau în **apropierea munților**, acest sat valorifică formele terenului, pătrunzând ca niște degete pe cursul văilor. Economia este mai diversificată: pomicultură, viticultură, creșterea animalelor, cultura plantelor, economia forestieră. Asemenea sate se întâlnesc în **Subcarpați**, **Podișul Sucevei** și la **marginile deluroase ale Transilvaniei**. **Satul adunat** are **vatra bine definită** și conturată clar față de moșia satului (lipsită de gospodării). Satele adunate pot fi **compacte** (ocupând spații mici, cu clădirile lipite unele de altele precum sunt satele din sudul Transilvaniei), **liniare** (în Podișul Getic și Podișul Bârladului) sau **geometrizate**: dreptunghiulare (în Câmpia de Vest și Câmpia Română).

„(...) Realitățile din satul românesc contemporan demonstrează că fenomenul globalizării nu a ocolit nici așezările rurale de la noi, amplificând în ultimele două decenii fenomenul de transformare, chiar de urbanizare a satului. Indiferent de zona geografică, observăm că multe lucruri s-au schimbat în viața materială și spirituală a țăranilor. În unele direcții, putem vorbi de o evoluție firească a lumii rurale spre confortul specific vremii ce o trăim, deoarece în veacul al XXI-lea nimeni nu mai concepe viața la țară ca pe vremea străbunicilor. Indiferent de vârstă, sex și profesie, țăranii de azi apreciază modernizarea căilor de comunicație, introducerea curentului electric și fac eforturi pentru reabilitarea gospodăriilor și dotarea lor cu echipamente electrocasnice, audiovizuale și informatice. Dincolo de aceste aspecte pozitive ale globalizării, înțelegem ca dorință «de a fi în rândul lumii», ea aduce în universul satului românesc și multe drame. Ocupațiile, meșteșugurile, modul de construire și amenajare a locuințelor, îmbrăcămintea, portul oamenilor, practicarea datinilor și obiceiurilor strămoșești, care asigurau odinioară comunităților rurale coeziunea și comuniunea relațiilor socio-umane, sunt tot mai mult afectate de «avalanșa bunurilor industriale de consum» și sistemul de valori specifice mediilor consumeriste. Prezente peste tot, de la șes în vârf de munte, aceste produse au distrus treptat prestigiul și valoarea culturală a obiectelor tradiționale, lucrate manual, pentru acoperirea nevoilor cotidiene și spirituale ale oamenilor. Dacă comunismul a determinat indiferența noilor generații față de competențele și experiențele de viață ale înaintașilor, din cauza dislocării tinerilor de la sat spre oraș, pentru a-i face «muncitori în fabrici și uzine», globalizarea deschide porțile «navetismului european», care îndepărtează și mai mult tinerii de valorile specifice culturii și civilizației tradiționale românești. Competențele țăranilor referitoare la mediu, la utilizarea rațională a resurselor naturale au rămas doar în memoria bunicilor, care nu renunță a le practica încă, ca să nu se piardă frumusețea artei și înțelepciunii populare. (...)» (George Aniculaie, *Lumina de Duminică*, 2011)

„Satul reprezintă cu adevărat o unitate socială românească organică. Tot ce ne aparține mai deplin și este crescut mai viu în sat se află. Minunea istorică a poporului român în fața căreia istoricii străini și români stau nedumeriți o pot afla tot aici. Vechea noastră civilizație este o civilizație satească, despre care putem spune că a fost odată cu neamul.” (Ernest Bernea, *Civilizația română satească*, 2006)

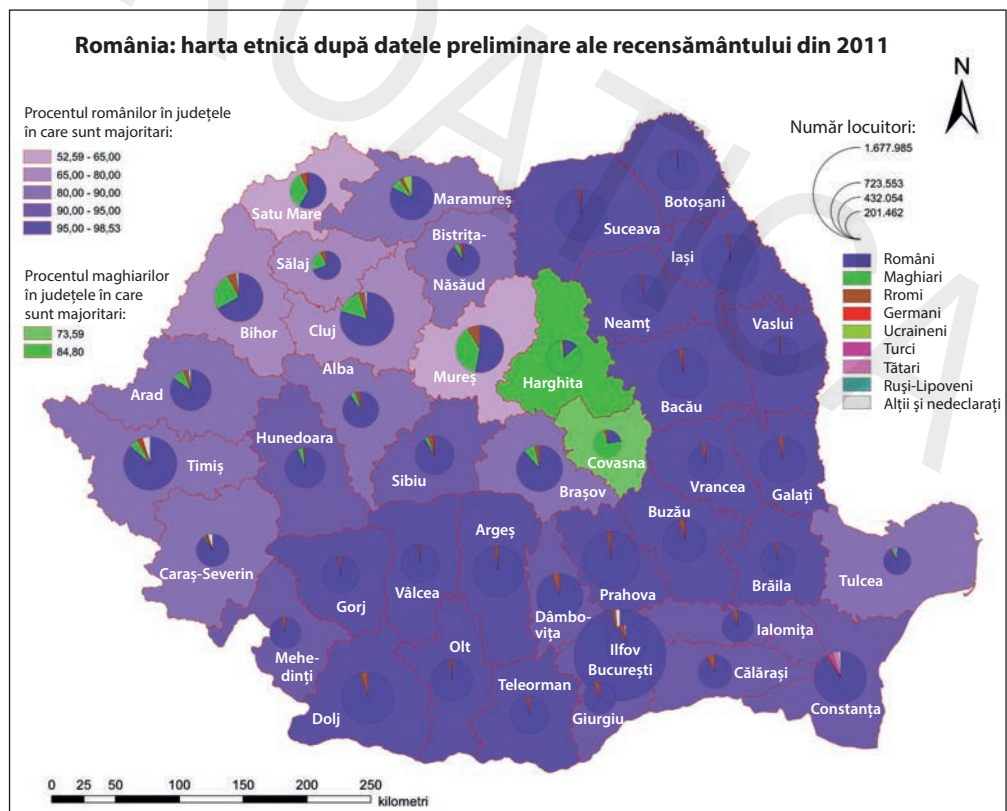
ÎNTREBĂRI, TEME

1. Ce unități teritorial- administrative există pe teritoriul României?
2. Grupați așezările urbane și cele rurale în funcție de specificul lor.
3. Ce înseamnă termenul municipiu?
4. Căutați pe hartă, care este cel mai mare județ, ca întindere.
5. Menționați denumirile din epoca antică a câtorva orașe.
6. Care sunt orașele cu peste 150 000 de locuitori?
7. Ce categorii de sate există în România?

IV. Populația României

1. Românii

La **nivel european** România este considerată a fi o țară de **mărime medie** în privința numărului de locuitori. Cel mai recent recensământ a fost efectuat în anul 2011. Cifrele acestuia arată că în România trăiesc 20.121.641 de locuitori și este de așteptat ca în următorii ani **tendința de scădere** a populației să continue ca urmare a **sporului natural negativ**, adică a numărului scăzut de nașteri. În România, precum și în alte țări europene, nu toți cetățenii țării sunt români, ci există mai multe **minorități naționale și etnice**. Românii formează majoritatea populației cu 88,9% din totalul acesteia. Din punct de vedere confesional majoritatea românilor s-au declarat **ortodocși** în proporție 80%. Printre români mai sunt însă și

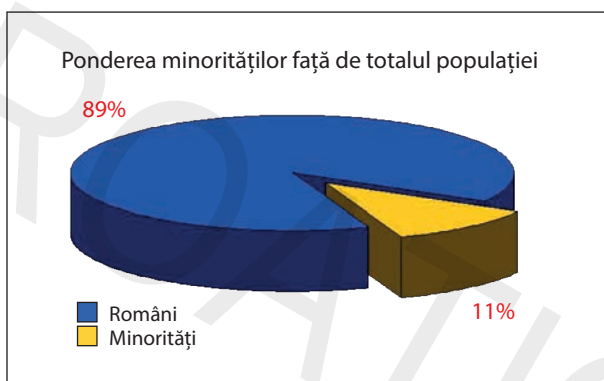
greco-catolici (în nord-vestul Transilvaniei) și **neoprotestanți** (baptiști, penticostali, adventiști, etc.) reprezintă circa 3%. **Majoritatea românilor trăiește acum în orașe (peste 55%)**, dar România continuă să aibă un **caracter rural**, deoarece multe localități declarate orașe prezintă caracteristici mai degrabă specifice vieții rurale decât celei urbane, iar ponderea celor din mediu rural (circa 45%) este destul de însemnată în comparație cu alte state europene.

2. Minoritățile naționale

Cea mai însemnată minoritate națională o reprezintă **maghiarii** cu 6,5% din totalul populației, respectiv un număr de aproximativ 1.300.000 de cetățeni. Maghiarii trăiesc în special în **Transilvania, Crișana, Banat, Maramureș** constituind aproape **un sfert** din populația acestor regiuni. În unele zone geografice precum nord-vestul țării, în unele zone din județele Bihor, Sălaj, Cluj, Maramureș (insule etnice) și în județele **Covasna, Harghita** și partea sud-estică a județului Mureș (Secuimea) ei formează **majoritatea**. Un număr însemnat de maghiari trăiesc și în capitala țării. Cei mai mulți dintre ei sunt **romano-catolici și reformați** (calvini), însă în Secuime sunt și **unitarieni** și chiar ortodocși. Un grup de câteva mii de vorbitori de limbă maghiară arhaică mai există în **Moldova** pe Valea Troțușului. Ei se numesc **ceangăi** și sunt de religie **romano-catolică**. A doua minoritate etnică după maghiari o reprezintă **romii** (țigani). Numărul celor care s-au declarat romi este de 665.000 de persoane, adică 3% din populația țării. Ei se găsesc **răsfirați pe întreg cuprinsul țării** și au diferite ocupații după care se disting mai multe „neamuri” de romi.

Alte comunități importante sunt cele ale germanilor, ucrainenilor, lipovenilor, turcilor, tătarilor, sârbilor, slovacilor, bulgarilor, croaților, grecilor, rutenilor, evreilor, cehilor, polonezilor, italienilor și armenilor. Din cei 745.421 de **germani** câți erau în România în 1930, în prezent au mai rămas aproximativ 60.000. Cea mai mare **emigrare a populației germane** din România s-a produs la începutul anilor 1990 când condițiile economice mult mai avantajoase din Germania și politica primitoare față de etnicia germani din diasporă a acestei țări a dus la un adevărat „exod” al germanilor din România. Populația germană s-a compus din două elemente principale: **sașii**, adică germanii **lutherani** din Transilvania (județele Alba, Sibiu, Brașov, Bistrița – Năsăud) și **șvabii**, adică germanii **catolici** din Banat și Crișana (județele Caraș-Severin, Timiș, Arad, Satu Mare). **Sașii** au avut pe parcursul Evului Mediu în sudul Transilvaniei un **teritoriu autonom** în cadrul Regatului Ungariei și apoi al Principatului Transilvaniei numit **Pământul Crăiesc**, adică pământul regelui, deoarece au fost colonizați în secolele XII–XIII pe domeniile regale donate sașilor prin Diploma Andreeană. În orașele din acest teritoriu au constituit

mult timp majoritatea, iar în satele din jur au conviețuit cu românii. **Șvabii** au fost **colonizați** abia **în secolul al XVIII-lea** după alungarea turcilor, în ținuturile depopulate din **Banat** și în zona **Sătmarului**. Aici au conviețuit cu populația românească și maghiară, centrul lor fiind orașul **Timișoara**. Până la „exodul” de după 1990 germanii au fost ca mărime cea de-a doua naționalitate conlocuitoare din România, după maghiari. Ca și în alte state europene, și în România a existat o comunitate însemnată de **evrei**, cetățeni de **religie izraelită** care au avut ca limbă maternă limbile **română** (în Muntenia), **maghiară** (în Transilvania), **germană** (în Bucovina și în unele zone din Transilvania) și limba **idiș**, o variantă a germanei, în Maramureș și în Moldova. În 1924, în Regatul României trăiau aproape 800.000 de evrei, însă la recensământul din 2002 au fost numărați doar 6.179. Mulți dintre ei au căzut victimă **pogromurilor** și **deportărilor** din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, iar ulterior supraviețuitorii au **emigrat** în mare parte în Israel.

Ucrainenii, rutenii și lipovenii sunt populații slave înrudite cu rușii. **Ruteni** întâlnim în Maramureș, **lipoveni** în Delta Dunării, iar **ucraineni** în Bucovina. **Sârbii și croații** sunt și ei slavi, dar slavi sudici și îi întâlnim în **Banat**. **Slovaci** trăiesc în câteva localități din țară în județele **Arad, Caraș – Severin** și **Sălaj**. **Cehi** întâlnim în zona Moldova Nouă în **sudul extrem al Banatului**. **Bulgarii, grecii, turco-tătarii și italienii**, sunt minorități tipice regiunilor extra-carpătice. **Turco-tătarii** sunt urmașii locuitorilor **Dobrogei** din perioada stăpânirii otomane, ei fiind de religie **musulmană**. **Bulgari** de religie ortodoxă întâlnim atât în **Dobrogea** cât și în **Muntenia**, dar comunități de bulgari (romano-catolici) există și în vestul României, în localitatea Vinga, de exemplu. Așadar, din punct de vedere etnic și confesional România prezintă o varietate de naționalități și religii, pe lângă cea majoritară, românească.

„România a înregistrat, în luna iunie 2014, un spor natural negativ de 3.186 persoane, decedații având un excedent față de nașcuții-vii, la fel ca în luna mai 2014, dar și față de aceeași perioadă din 2013, arată datele provizorii ale Institutului Național de Statistică (INS). Conform statisticii, în luna iunie s-a înregistrat nașterea a 16.098 copii, cu 894 mai mulți decât în luna mai 2014, însă numărul persoanelor ale căror decese au fost înregistrate în iunie a fost de 19.284, cu 1.619 mai puține decât în luna mai 2014. Sporul natural a fost negativ în luna iunie, de 3.186 persoane (decadații având un excedent față de nașcuții-vii), la fel ca în luna mai (5.699 persoane). Numărul deceselor copiilor cu vârstă sub un an, înregistrate în luna iunie a fost de 141, în creștere față de luna mai (137 decedați sub 1 an). Pe de altă parte, la oficiile de stare civilă s-au înregistrat în luna iunie 10.054 căsătorii, cu 666 mai puține decât în luna mai, în timp ce prin hotărâri judecătorești definitive și conform Legii nr. 202/2010 s-au pronunțat 2.201 divorțuri, cu 75 mai puține decât în luna mai. Comparativ cu luna iunie 2013, numărul nașcuților-vii a fost mai mic cu 495 în luna iunie 2014, iar numărul persoanelor care au decedat a fost cu 550 mai mic față de iunie 2013. Sporul natural a fost negativ în luna iunie 2014 (–3.186 persoane), la fel ca în luna iunie 2013 (–3.241 persoane). De asemenea, numărul copiilor cu vârstă sub un an care au decedat a fost cu doar doi mai mare decât în luna iunie 2013. În luna analizată, numărul căsătoriilor a fost cu 2.102 mai mic decât în aceeași lună din anul precedent, iar prin hotărâri judecătorești definitive și conform Legii nr. 202/2010 s-au pronunțat cu 55 mai puține divorțuri în luna iunie 2014 decât în luna iunie 2013. Datele privind fenomenele demografice s-au obținut prin prelucrarea informațiilor cuprinse în buletinele statistice de nașcuți-vii, decese, căsătorii și divorțuri întocmite de primăriile municipale, orașenești și comunale, odată cu înregistrarea fenomenelor în actele de stare civilă. Statistica pentru anul 2013 este definitivă, în timp ce pentru anul 2014 este provizorie.” (Agerpres)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Ce tendințe se manifestă în privința numărului populației României?
2. Care sunt cauzele acestei tendințe?
3. Enumerați minoritățile etnice și naționale care trăiesc pe teritoriul României.
4. Care este cea mai numeroasă minoritate națională și în ce zone locuiesc cetățenii de această etnie?
5. Ce minorități naționale s-au redus considerabil în ultimele decenii?
6. Grupați comunitățile religioase în funcție de naționalitatea lor.

V. Zone etnogeografice

Pe teritoriul României, dar și în afara acestuia, există **zone etnogeografice** românești care fac parte din diferitele provincii istorice și au o întindere teritorială mai mică, în funcție de specificul fiecărei zone. Ele prezintă **particularități de grai, port popular, obiceiuri și tradiții**. Aceste zone, mai ales în Transilvania, conțin adesea în denumirea lor cuvântul „țară”, dar nu în sens politic, ci în sensul de pământ, ținut și poartă numele unor râuri, munți sau al unui specific local, ce se pierde în negura timpului. Astfel, în Ardeal întâlnim: **Țara Moșilor, Țara Zărandului, Țara Hațegului, Țara Făgărașului, Țara Oltului, Țara Bârsei** etc. pe când în Muntenia sunt: **Țara Loviștei, Vlașca, Muscelul, Gorjul, Teleormanul**, iar în Moldova: **Țara Vrancei, Țara Dornei, Bucovina**, etc. În afara teritoriului României există de asemenea zone etnografice cu specific românesc cum ar fi **Valea Timocului** în Serbia și Bulgaria. În **Republica Moldova** predomină specificul etnografic

Țara Moșilor

moldovenesc prezent și în Moldova din dreapta Prutului. În Grecia, Macedonia și Albania există zone etnografice **aromânești** precum ținutul Pindului sau cele din jurul orașelor **Bitolia, Moscopole**, ș.a.m.d. **Românii din Ungaria** aparțin zonelor etnografice învecinate din România, adică **Crișanei**, respectiv **Banatului** purtând însă amprenta evoluției lor separate după desprinderea de blocul etnic românesc ca urmare a retrăsării frontierelor după Primul Război Mondial. Să descoperim așadar câteva dintre aceste adevărate tezaure de etnografie românească.

1. Țara Moșilor

Țara Moșilor este o regiune din centrul Munților Apuseni ai Transilvaniei. Țara Moșilor este locuită de o populație românească care poartă numele de **moși**. Astăzi, denumirea de moș a căpătat un sens mai larg, foarte mulți români, locuitori ai zonelor învecinate așa-numitei Țării a Moșilor, declarându-se moși. De aceea, nu există o delimitare exactă a Țării Moșilor, mai ales spre apus, unde pământul locuit de cei ce se declară moși se suprapune cu o bună parte din Țara Zărandului, o altă zonă etnogeografică românească. În mod **tradițional**, moși sunt considerați numai locuitorii a circa **paisprezece sate** situate de la **Bistra în sus**, spre Cămpeni. Țara Moșilor începe tradițional la Bistra, înainte de **Cămpeni**, numit mai

Moșii de la Cămpeni în costum tradițional

demult Topani de către moși, Topánfalva de către autoritățile maghiare, fiind considerată **tradițional capitala moșilor**, iar satele de pe râul **Arieș**, spre Turda sunt locuite de așa zisii **mocani**.

În mod obișnuit, ocupația moșilor este **prelucrarea lemnului**, din care fac vase (donițe, ciubare), tulnice, șindrilă sau material de construcție. Zona locuită de moșii propriu-zis se află în partea de **nord-est a județului Alba**, în munții de deasupra localității Câmpeni. Așadar, Țara Moșilor cuprinde zone mai mari sau mai mici, care se întind până pe **Crișul Alb** în Țara Zărandului (județul Arad), Țara Beiușului (județul Bihor), limita dintre județul Alba și județul Cluj până în apropierea **Huedinului**, dar și părți mari din estul județului Alba, inclu-

zând așa-numita **zonă a mocanilor**. Suprafața Țării Moților a fost determinată de cei mai mulți autori după întinderea până la care locuitorii se declarau moți, chiar dacă din punct de vedere etnografic, folcloric, al tradițiilor etc., românii din acea zonă nu se asemanau cu moții propriu-ziși. Astfel, cu ușurință se poate întâlni în ziua de azi un bihorean, clujean sau arădean care se declară moț, cu toate că provine din cu totul altă zonă decât satele de deasupra Câmpeniului, locuite de moți sau țopi. Moții trăiesc în sate împrăștiate la altitudini de peste 1.400 de metri, mai înalte decât orice alte așezări locuite permanent din România. În trecut a existat și o regiune administrativă cu numele de **Arieș** (Aranyos Szék). Cele mai importante așezări din Țara Moților, care se întind pe suprafața a patru județe (Alba, Cluj, Bihor și Arad) sunt localitățile mai mari precum: **Câmpeni, Abrud, Zlatna, Roșia Montană** dar și unele localități mai mici, recunoscute pentru însemnătatea lor istorică, geografică sau folclorică precum localitățile: **Avram Iancu** (Vidra de Sus), **Horea, Albac, Gârda de Sus**.

Chiar dacă nu se află în Țara Moților, ci în vecinătatea acesteia, **Cheile Turzii** pot fi considerate o adevărată **poartă spre ținutul moților și al mocanilor**. Cheile Turzii sunt o **rezervație naturală protejată**, aflată la o distanță de 6 km spre vest de Turda, de-a lungul văii Hășdate. Cheile Turzii oferă un peisaj de o rară sălbăticie: stânci înalte și abrupte, creste ascuțite, turnuri de piatră, vâlcele pietroase, grohotișuri, arcade și peșteri de dimensiuni mai mici. Peste apa văii **Hășdate** există patru poduri suspendate. Primul pod este amplasat nu departe de intrarea în Chei, ultimul pod spre ieșirea din Chei, în direcția comunei Petreștii de Jos. Pe partea

Roșia Montană

dreaptă a văii Hășdate se află **Peștera lui Balica**. Numele i se trage de la faptul că acolo s-a adăpostit o perioadă haiducul Nichita Balica din Petreștii de Jos, care a participat la revolta antiaustriacă a curuților la începutul secolului al XVIII-lea.

LECTURĂ

„Ei sunt resfirați pe teritoriul, care începe de o parte de la Dealul Mare, lângă Abrud, pe Valea Ampoiului în jos până la Ampoița, apoi de la Detunata spre răsărit și sud până la Cheile Râmețului și Întregalde, iar de altă parte de la Lupșa pe Arieș în jos până la Buru și muntele Bedeleului, ca și întreaga populație de pe Valea Ierii până la muntele Dobrin. Acest minunat corolar al Munților Apuseni înconjură dinspre sud și est ținutul propriu-zis al Moșilor, făcând serviciul de avangardă a cetății, în care s-au zămislit toate acțiunile revoluționare în scopul de a ajunge la o viață mai omenească și la libertatea națională dorită de toți românii din Ardeal. Călătorul, care dorește să intre în regiunea mocănească dinspre Alba Iulia, întâlnește și pe aici în drumul său ruine din timpul dominațiunii romane, precum și urme de pe vremea revoluțiilor românilor de la 1784 și 1848/49, toate viu păstrate în memoria poporului. În acest scop trebuie să te hotărăști a merge călare, călăuzit de un moș sau de un mocan, pe poteci, prin păduri și pe pârae dintre stânci, pe unde numai iedera crește și numai căprioara și mititelul cal de munte pășește.“ (Ion Rusu Abrudeanu, *Calvarul unui popor eroic dar nedreptățit*, 1929)

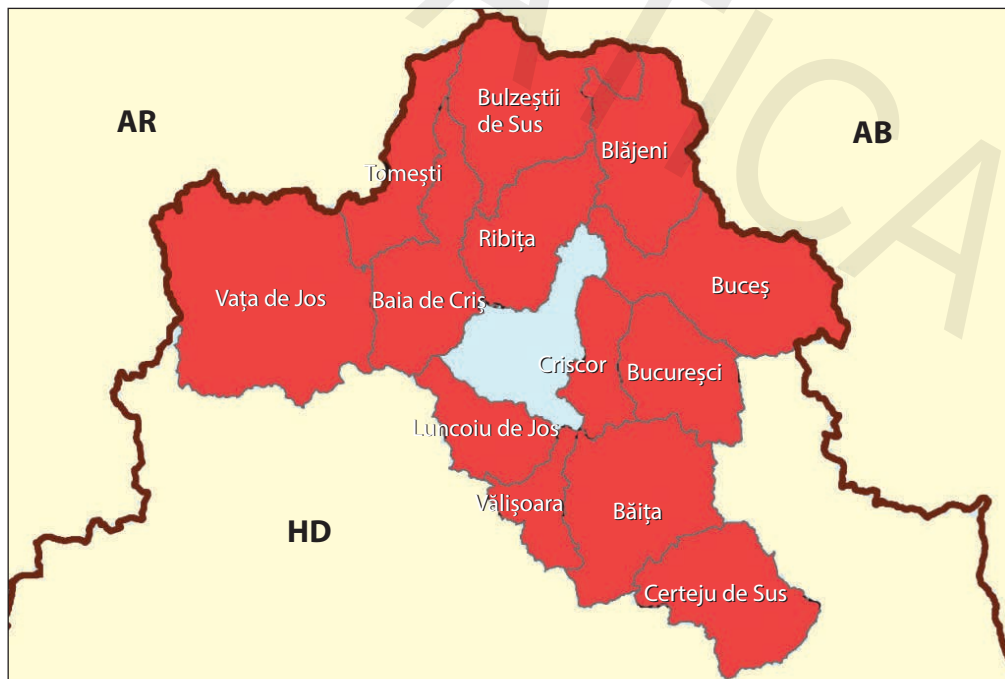
ÎNTREBĂRI, TEME

1. Arătați cum se delimitează geografic Țara Moșilor și care sunt zonele disputate care aparțin sau nu acestei zone etnogeografice.
2. Care este principalul râu al Țării Moșilor?
3. Enumerați principalele localități din Țara Moșilor și menționați în care județe se găsesc acestea.
4. Care este principala ocupație a moșilor?
5. Ce curiozități ale naturii există în Țara Moșilor?

2. Țara Zărandului

Denumirea acestei zone etnogeografice provine de la munții care se prelungesc din spre Munții Apuseni spre Câmpia Aradului, adică de la **Munții Zărandului**. În Evul Mediu, pe teritoriul acestui ținut a funcționat **comitatul Zărandului** cu centrul la Baia de Criș, contopit ulterior cu **comitatul Arad**. În zilele noastre, deși mulți dintre locuitorii din părțile răsăritene ale Țării Zărandului se consideră moți și au o puternică identitate locală legată de tradițiile și conștiința națională românească a moților, prezentând multe asemănări în privința graiului, a portului tradițional și a artei populare cu locuitorii din valea Arieșului și din Țara Moților propriu-zisă, totuși, avem de-a face cu o zonă etnogeografică distinctă. Un important oraș în Țara Zărandului este municipiul **Brad** – centru minier, dar și de interes turistic, deoarece adăpostește **Muzeul Aurului** – unul dintre puținele instituții de acest fel din lume, care prezintă exponate din aur nativ, echipamente și unelte folosite în trecut.

Împrejurimile localității Brad formează o zonă etnogeografică distinctă de Țara

Moșilor propriu-zisă, recunoscută prin costumul **moșilor crișeni** și prin folclorul muzical bogat, precum și prin alte manifestări folclorice precum **Târgul de fete** de pe **Muntele Găina**. Potențialul turistic al acestei zone include și obiective naturale de importanță națională: **Cheile** și **peșterile** de la Bulzești și Grohot, **rezervația geologică** din partea de nord-est a zonei. În localitatea Țebea funcționează, **complexul memorial Avram Iancu** aici fiind amenajat **Panteonul de la Țebea**, unde se găsește și **Gorunul lui Horea**, un copac vechi la locul unde în 1784, Horea a vorbit iobagilor răsculați, precum și **mormântul lui Avram Iancu**, conducătorul românilor răsculați în timpul revoluției din anii 1848–1849. În comuna Ribița întâlnim **casa memorială a lui Crișan** reconstruită și bustul lui, precum și mănăstirea ortodoxă ce-i poartă numele datând din secolul al XIV-lea. La Criscior întâlnim cel mai vechi monument de arhitectură din Țara Zărandului, o **biserica ortodoxă din 1404**, ctitorie a cneazului Vlad Bâlea, precum și un **muzeu etnografic și de istorie a mineritului**. Țara Zărandului are și atracții ce țin de turismul medical cum ar fi **stațiunea balneo-climaterică** de interes local de la Vața de Jos cu izvoare minerale, ape termale și ape sulfuroase.

LECTURĂ

„(...) În timpurile străvechi, locuitorii de pe văile Apusenilor se adunau pe munte pentru a face schimb de produse, dar îi luau cu ei și pe cei tineri, pentru a se întâlni, a se cunoaște și, în cel mai fericit caz, a se căsători. Demult, la Găina se adunau păstorii din trei comune: Vidra, Bistra și Almașu Mare. La vremea strânsului fânului, făceau o *petrecere de despărțire*, împreună schimbau produse și așa s-a născut Târgul de la Găina. Cei de la Vidra duceau greble, donițe, pieptare, genți din piele de oaie. Bistrenii duceau țuică de cireșe întoarsă și miere cu fagure, iar ceilalți, siropuri de fructe de pădure. După încheierea trocului, întindeau o masă cu plăcinte, găini fripte, brânză și «clisă», iar apoi începea muzica și jocul. Bătrânii încă își amintesc cum fetele obișnuiau să își urce zestrea pe cai și să o aducă în *Târgul Găinii*. Urma «tocmeala» între părinți, iar, dacă aceștia spuneau «da», cununia era oficiată, pe loc, de către preoți care veneau la târg cu această misiune. După 1924, când a fost ridicată crucea în memoria lui Avram Iancu, pe munte au început să urce și preoții, pentru a face slujbe. Evenimentul a primit numele de Târg de Fete relativ recent, abia în urmă cu câteva decenii, înainte era cunoscut de oamenii locului ca «Târgul Găinii». Astăzi, Târgul de Fete de la Găina s-a transformat într-o sărbătoare folclorică.” <http://adevarul.ro/>

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Ce teritorii cuprinde Țara Zărandului?
2. Ce localități întâlnim în această zonă?
3. Arătați ce evenimente istorice s-au petrecut în această zonă.
4. De numele căror personaje istorice se leagă casele memoriale de aici?
5. Cu care altă zonă etnogeografică se aseamănă locuitorii Țării Zărandului?
6. Explicați însemnătatea Târgului de Fete de pe Muntele Găina.

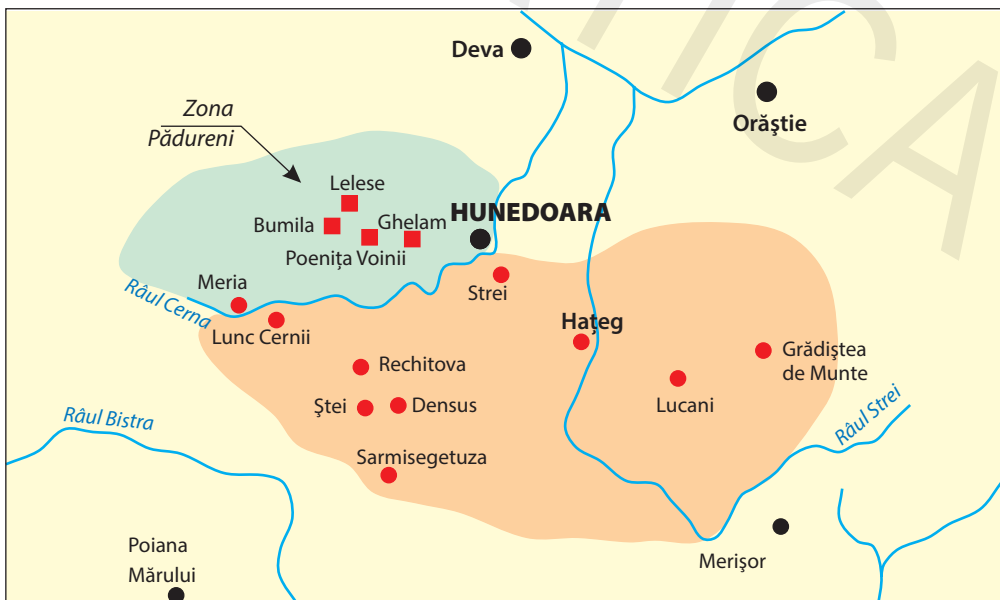
3. Țara Hațegului

Țara Hațegului tradițional se întinde în partea de sud a județului **Hunedoara** dar în accepțiunea mai largă, se întinde până la **cursul Mureșului** învecinându-se la nord cu Țara Zărandului. Zona reprezintă o cale de acces spre **cetățile dacice** Blidaru și Costești din Munții Orăștiei, spre depresiunea Hațegului unde se găsește fosta capitală a Daciei romane, și spre Geoagiu Băi, stațiune recunoscută în toată România pentru apele termale și minerale. **Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa** a fost în perioada 106–271, cât a durat stăpânirea romană în Dacia, metropolă religioasă și culturală a provinciei, fiind cel mai important oraș din Dacia romană. În prezent sunt puse în evidență fundațiile construcțiilor, o serie de ziduri și coloane, cel mai bine fiind păstrat amfiteatrul.

Țara Hațegului este de asemenea o regiune bogată în **vestigii istorice** nu doar din **perioada** antică dar și din cea **medievală**. Remarcabilă este **biserica** inițial ortodoxă, azi reformată, **de la Sântămărie Orlea**, construită în **stil gotic** la sfârșitul secolului XIII. Dintre lăcașurile de cult ortodox cu trecut istoric se numără și **Mănăstirea Prislop**

Ulpia Traiana Sarmizegetusa

și nu pot fi omise nici **bisericile din piatră** dintre cele mai vechi și mai spectaculoase din întreaga Transilvanie cum este cea de la **Densuș** și **Gurasada**. Arhitectura celei din Densuș amintește de stilul roman, dar lucrarea aparține cu certitudine unui meșter local. Datorită peisajului demn de romane de aventură, locuitorilor români ai Țării Hațegului cât și existenței în zona unui personaj enigmatic, la mijlocul secolului al XIX-lea, scriitorul maghiar **Jókai Mór** și-a plasat acțiunea romanului său **Sărmanii bogați** tocmai în Țara Hațegului aceasta devenind astfel o regiune cunoscută și prin intermediul literaturii maghiare. Dar Țara Hațegului mai are un specific care îi face cinste. Aici se află **Parcul Național Retezat** împreună cu **Rezervația botanică și de zimbri**.

Centrul Țării Hațegului îl constituie localitatea **Hațeg** la poalele Munților Retezat. Așezată la o altitudine de 300–400 de metri, localitatea reprezintă o mare oportunitate de dezvoltare a bazei turismului montan (stațiunile montane Muntele Mic, Poiana Mărului, etc.), unde se pot practica toate sporturile montane. În zonă există și izvoare de apă minerală și termală recunoscute pentru calitățile lor curative. La nord-vest de Hațeg, dincolo de râul Cerna, se întinde un ținut caracterizat prin bogăția și varietatea elementelor de arhitectură, artă populară și folclor numit Ținutul Pădurenilor format dintr-un grup de mai multe sate cu un specific folcloric și microidentitar diferit de alte părți ale Țării Hațegului. Locuitorii acestui ținut se numesc **pădureni**. La sud de Hațeg, în Valea Jiului se găsește un alt ținut etnografic specific, cel al **momârlanilor**. În regiunile limitrofe Țării Hațegului propriu-zise se întâlnesc mai multe localități, unele centre urbane, care joacă un rol important în viața economică și culturală a zonei cum ar fi orașele **Deva** și **Hunedoara** dar și stațiunea **Geoagiu Băi**. În orașul Deva, cetatea a fost și rămâne un simbol al acestuia, prezent și în stema orașului. S-a presupus că numele **Deva** este în legătură cu anticul cuvânt dac *dava*, care însemna „cetate”. Cetatea a fost martora multor evenimente istorice în decursul secolelor. Aici

s-au refugiat nobilii în timpul răscoalei țărănești din 1784 și de numele cetății se leagă și acțiunea baladei populare maghiare **Kőmíves Kelemen**. Din vârful cetății ni se dezvăluie panorama orașului și a împrejurimilor. La poalele cetății, în Parcul Cetății întâlnim **Castelul Bethlen** sau *Magna Curia* construită în secolul al XVI-lea în stilul Renașterii, dar restaurările ulterioare ordonate în 1621 de principele Gabriel Bethlen și cele din prima jumătate a secolului XVIII i-au adăugat și elemente baroce. Azi, în castel funcționează **Muzeul Județean Hunedoara – Deva**. Prima atestare documentară a localității **Hunedoara** este din anul 1265 sub numele Hungnod, conform registrului de dijme papale. Cel mai cunoscut obiectiv al orașului este **Castelul Corvinilor**, care se leagă de destinul familiei Huniazilor, de locul în care a trăit voievodul Transilvaniei și regent al Ungariei, **Iancu de Hunedoara**. Castelul a fost construit în stil gotic în a doua jumătate a secolului al XV-lea pe locul unei fortărețe mai vechi. Hunedoara a fost printre puținele orașe din Transilvania cu populație majoritar românească și un primar român în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. George Dânilă a fost numit primar în jurul anului 1870 și a făcut multe lucruri bune pentru acest oraș, fiind decorat Cavaler al Ordinului Francisc Iosif I, împărat al Austriei și rege al Ungariei.

LECTURĂ

„Pe platoul Munților Poiana Ruscă, pe plaiurile însoțite ale culmilor care coboară din vârful Rusca, s-a conservat o populație băștinașă cu rădăcini adânci în trecutul neamului românesc. Locuitorii așezărilor din această regiune își spun *pădureni*. Ei reprezintă o insulă etnografică în care s-a păstrat cultura populară arhaică, extrem de originală și de diferențiată față de aceea a regiunilor învecinate. Trăsăturile principale ale acestei culturi constau în: amplasarea așezărilor pe culme, culturi agricole pe dealuri terasate, lipsa olăritului, portul specific (în special al femeilor) și graiul. Satele pădurenilor nu depășesc limita zonei înalte de platou a Munților Poiana Ruscă, răspîndirea și denumirea lor fiind indicate în schița alăturată. Prima atestare scrisă a unora dintre aceste așezări datează din 1297, și anume, printr-un document în care satele Zlaști și Ruda sunt menționate ca supuse ale pîrcălabului de Hunedoara. (...) Ocupația pădurenilor constă în creșterea vitelor, cultivarea unor suprafețe restrânse pe terase nivelate

în jurul așezărilor, sculptură în lemn, țesătorie și broderie, toate în limitele necesităților de trai propriu. În ultimul timp mineritul și lucrul în pădure au devenit preocupările de bază ale păduenilor. În privința portului, particularitățile se referă în special la cel al femeilor, costumul fiind ornamentat cu mult gust prin modele geometrice încadrate în chenare cu unghiuri drepte și dezvoltare preferențială pe verticală.” (<http://www.romanianmuseum.com>)

Cetatea Devei

„Momârlan este un termen relativ nou. Nu este mai vechi de 1870, deci de o sută și ceva de ani. El s-a împământănit odată cu începerea explorărilor și exploatărilor miniere din Vale. Străinii care au venit aici să cerceteze zona din punct de vedere geologic au rămas impresionați de populația și limba arhaică din Valea Jiului care era o zonă oarecum izolată de restul civilizației, spre deosebire, să zicem, de zona Hațegului care era o regiune civilizată încă din vremurile vechi. În diploma lui Bela IV, când s-au cedat teritoriile ordinului cavalerilor Ioanizi, s-a spus așa despre Țara Hațegului: *ista terra esepta*, adică exceptează Țara Hațegului. Deci, de atunci din 1240 Țara Hațegului era deja dezvoltată. Nu însă și Valea Jiului unde predominau multe elemente arhaice. Această lume arhaică și populația ei i-a impresionat pe primii exploratori care au zis: «– Aceștia sunt rămășițe de daci», asemănând portul momârlanilor cu cel al dacilor de pe columna lui Traian. Dacă știți, este vorba de acei pantaloni strâmți și cămașa până la genunchi, cum poartă și azi, la sărbători, momârlanii. Atunci ei au zis: «– Aceștia sunt rămășițe de daci», dar sigur că ei vorbeau limba oficială care era maghiară iar în maghiară rămășiță se zice *maradvány*. Băștinașii îi auzeau pe domni vorbind, dar necunoscând limba ei au zis: «– Auzi cum ne spune nouă? Nouă ne zicăștia: mo..., mo.... mo..., *momârlanii*». Această este normal fiindcă ei au adaptat cuvântul unguresc la limba română, însă și munci-

torii care au venit să lucreze pentru deschiderea exploatării lor miniere i-au impresionat de asemenea pe localnici.“ (*Petre Făgaș, Localitatea Uricani din Valea Jiului, vatră de trăire românească, 2000*)

„În jurul Cetății Devei, de-a lungul secolelor, s-au înfiripat mai multe legende. Chiar numele orașului s-ar traduce în slavă ca «fecioară». Una dintre legende spune că zidurile cetății sunt înălțate de niște zâne cu părul de aur, fetele unor uriași. Cetatea Devei, cetatea Uroi și cetatea Colț ar fi fost legate de un pod de aur. În altă legendă, cetatea este opera unor pitici harnici care locuiau pe alte meleaguri, dar din șapte în șapte ani se întorceau să vadă dacă zidurile mai dăinuie. În lipsa lor, cetatea a fost ocupată de un balaur cu șapte capete pe care piticii l-au putut alunga doar cu ajutorul unui voinic. A treia legendă, însă, pune zidirea cetății în seama a 12 meșteri. Este de fapt, varianta maghiară a baladei Meșterului Manole, numai că meșterul maghiar se numește Kelemen iar soția jertfită în cetate nu are nume. Este una dintre legendele de bază ale mitologiei maghiare (...). Potrivit baladei, zidurile înălțate pe dealul Cetății Deva de 12 meșteri peste zi se surpau peste noapte și, disperați, meșterii ajung la concluzia că este nevoie de un sacrificiu pentru ca pietrele să rămână în zid. Ei au decis ca prima soție ajunsă pe vârful dealului să fie sacrificată. Nu zidită de vie ca Ana lui Manole, ci arsă. Cenușa ei este amestecată cu țărână și apă, iar cu pasta respectivă se obține liantul necesar zidirii pietrelor. Prin urmare, Cetatea Devei este pentru maghiari ceea ce Curtea de Argeș reprezintă pentru români.“ (*Laura Oană, Maghiarii înnobilează cetatea Devei, Replica, 2007*)

Legenda cetății Hunedoara

„Spun ca zâne trei deodat
Trei cetăți au ridicat
Una-n Hunead, cealaltă
La Grădiste-n deal înalt
Alta Orlea p-un deal mare,
Pe sub care Streiul trece
Cu șuvaitură tare,
Cu păstrăvi și apă rece.
Când odata se-nâlniră,
De cetăți s-au întrebat,
Ceste două sus săriră
Și superb au cuvântat:
Nostrele cetăți pe mâne
Ori ajute, ori n-ajute
Domnul, gata le vom pune,
Hinedoara spune iute:
Și eu pest-o săptămână
De-mi ajută Dumnezeu,

Și-mi va fi cu îndemână
Voi fini tot lucrul meu.
Iacă dar c-a ei cetate
Bună fu și azi se vede
Dar căzut-au celelalte
Stând zidiri cu iarba verde.
Două zâne într-acea oră
Fier cumplit aridicară
Iute după Hinedoara
Învârtind îl aruncară
Care către munți fugise
De mânia celor două
Și la țară mai sosise.
Fierul muntele în două
L-au lovit și l-au tăiat,
D-ice muntele și nouă
Se numește Retezat.“

(*Iacob Radu, Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului, 1913*)

Legenda fântânii

„Se povestește despre această fântână că a fost săpată de către trei prizonieri turci pe care Ioan (Iancu) de Hunedoara îi ținea în castel. Ioan le promite celor trei că îi va elibera dacă vor săpa o fântână cu apă bună. Prizonierii, animați de speranța eliberării, sapă în stâncă timp de 15 ani și la 28 de metri adâncime reușesc să găsească prețioasa apă. Numai că între timp Ioan murise iar soția sa, Elisabeta Szilágyi, a decis să nu respecte cuvântul dat de soțul său și nu îi eliberează pe cei trei turci, hotărând să fie uciși. Prizonierii, ca ultima dorință, cer permisiunea să scrie pe cheile fântânii o inscripție: «Apă ai, inimă nu», ca un reproș pentru promisiunea făcută și nerespectată. De fapt, inscripția descifrată de Mihail Guboglu glăsuiește astfel: «Cel ce-a scris-o este Hassan, prizonier la ghiauri în cetatea de lângă biserică». Caracterele vechi arabe conținute de inscripție datează de la mijlocul secolului al XV-lea. Poziția actuală a inscripției este pe unul dintre contraforții capelei.” (www.castelulcorvinilor.ro)

Castelul Huniazilor de la Hunedoara

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Vă amintiți din cunoștințele voastre generale, cum s-a numit acel personaj enigmatic cu fața mascată din romanul *Sărmanii bogați* a lui Jókai Mór?
2. Prezentăți delimitarea geografică a Țării Hațegului. Care sunt localitățile mai importante din Țara Hațegului?
3. Enumerați locurile cu însemnătate istorică.
4. Ce fel de vestigii istorice întâlnim aici?
5. Prezentăți pe scurt legenda cetății Deva și istoricul cetății de la Hunedoara!
6. Care este deosebirea dintre legenda și istoricul unei cetăți? Cine sunt pădurenii și cine sunt momârlanii?

4. Țara Făgărașului sau Țara Oltului

Țara Făgărașului este o zonă etno-geografică din Transilvania care se întinde între **râul Olt și Munții Făgăraș**, cu centrul în cetatea medievală Făgăraș. Impresia pe care o lasă zona este de puternică unitate geografică. Dinspre munte spre șes este brăzdată de numeroase văi, ale căror nume sunt împrumutate de la satele așezate perechi, unul în susul, iar altul în josul apelor. În sensul geografic cel mai larg, prin masivul Făgărașului se înțelege întregul complex muntos aparținând **Carpaților Meridionali**. Munții Făgărașului se individualizează în lanțul Carpaților ca o imensă culme desfășurată de la est la vest pe o lungime de zeci de kilometri. În cuprinsul Munților Făgăraș se află opt din cele 14 vârfuri ale Munților României care ating altitudinea de 2500 de metri: Moldoveanu (2544 m) și Negoiu (2535 m).

Diferitele denumiri ale Țării Făgărașului în izvoarele istorice scrise, în hărțile vechi sau așa cum s-au păstrat ele în tradiția orală a locuitorilor săi, permite clasificarea lor în funcție de trei criterii: geografic, etnic și politico-administrativ. Populația sa românească a utilizat cel mai des, din Evul Mediu timpuriu și până în prezent, denumirea geografică de **Țara Oltului**. Sinonimul său german poartă denumirea Altland. Denumirile de mai târziu conțin aspecte legate de realitățile etnologice din Țara Oltului. Denumirea Țara Făgărașului este ceva mai recentă și datează din prima jumătate a secolului al XIV-lea. Această denumire derivă din numele așezării Făgăraș, devenită abia în prima jumătate a secolului al XIV-lea centrul

Țara Făgărașului

Munții Făgăraș

politico-administrativ al acestui ținut. Cele mai timpurii izvoare scrise păstrate, emise în primele decenii ale secolului al XIII-lea, confirmă imaginea și structura etnică a locuitorilor Țării Făgărașului din secolele precedente. O diplomă emisă de regele Andrei al II-lea al Ungariei în anul 1222 ne informează despre obligația cavalerilor teutoni, așezați la Feldioara, în Țara Bârsei, de a plăti vama la trecerea lor prin țara românilor (terra Blacorum). Confirmând comunității oaspeților germani așezați între Baraolt și Orăștie o serie de drepturi și privilegii mai vechi, diploma din anul 1224 (Andreanum) confirmă acum coloniștilor și dreptul de a folosi în comun, cu românii și pecenegii, apele și pădurea românilor și pecenegilor, care acoperea teritoriul Țării Făgărașului. Specific istoriei medievale românești din Transilvania este apariția unei pături de **nobili** având caracteristicile și denumirea celei din Țara Românească: **boierii**. Boierii din Țara Făgărașului au fost stăpâni de pământ, formând **nobilimea românească** din Țara Făgărașului. Ei au format **elita politică** și socială a zonei, deși n-au fost considerați pe deplin egali cu ceilalți nobili ai Regatului Ungariei. Boierii făgărașeni își au începuturile în timpul când Țara Făgărașului a fost donată de regii Ungariei vasalilor lor, voievozilor Țării Românești în schimbul fidelității lor.

Din punct de vedere etnografic zona Țării Făgărașului prezintă caracteristicile ținuturilor montane, cu multe specificități locale. Din construcțiile acestor ținuturi nu poate lipsi **vâltoarea**, o construcție din lemn ce folosește forța apei pentru a spăla țesăturile. În Țara Făgărașului ea este spectaculoasă, pentru că aici apa adusă pe **jgheaburi de lemn** e lăsată să cadă de la înălțime peste țesături. Totul se petrece ca-ntr-o centrifugă, iar țesăturile sunt astfel spălate și îndesite. **Cojocarii, tăbăcarii** și pielarii erau răspândiți prin mai toate satele din Țara Făgărașului și aveau de lucru tot timpul.

Vâltoarea

LECTURĂ

„Țara Făgărașului și-a câștigat titlul de «destinație turistică de excelență». Între Brașov și Făgăraș ne oprim la moara cu noroc, de la Ohaba. O casă pitorească, veche de peste 150 de ani. «Se numește moară cu noroc pentru că a rezistat atâta timp în incertitudine și în vremurile grele în regimul comunist.» Morarul Nicolae Pop e mândru că a patra generație din neamul lui macină grâul aici, cu pietre aduse tocmai din Franța. Părăsim cea mai veche moară din Țara Făgărașului, pentru un popas la Sâmbătă de Sus, la Mănăstirea Brâncoveanu, din secolul XVII. Și vrem să vedem faimoasele icoane pe sticlă. Sticlă, vopsea și aur. Desăvârșite împreună alcătuiesc pictură. Abia sfințite devin o icoană.” (știrile ProTV)

„Acel munte, ce de departe de tot se zărește înălțându-se deasupra lumii, e leagănul unei legende. De pe culmile lui au pornit să-și caute tatăl, nemaîntors din bătălie, cei doi fii de împărat cu firi atât de deosebite. Mureșul, ascultător, a urmat calea arătată de casă; dar Oltul, chiar de la început, a ales un drum primejdios, pe care a pornit cu năvala tinereții, pierzându-se de fratele său. Când, mai târziu, cuprins de păreri de rău, s-a întors să-l caute, nu l-a mai putut găsi. De atunci, cei doi frați merg prin lume, pierduți unul de altul pentru totdeauna...” (Geo Bogza, *Cartea Oltului*)

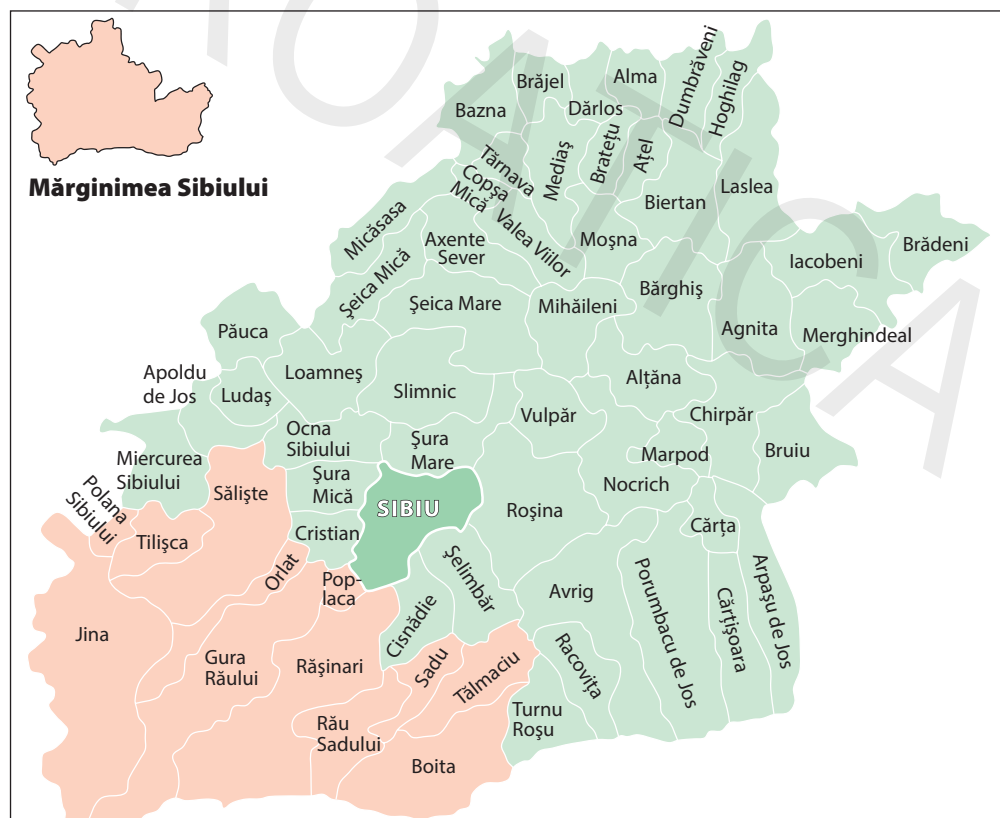
ÎNTREBĂRI, TEME

1. Cum se numesc cele două vârfuri de munte din Munții Făgărașului care depășesc altitudinea de 2500 de metri?
2. Prezentați pe scurt cine au fost locuitorii din Evul Mediu ai Țării Oltului.
3. Cum s-au numit nobilii din Țara Făgărașului și unde au mai fost numiți la fel?
4. Descrieți ce rol a îndeplinit vâltoarea și cum funcționează ea?
5. La care frate al râului Olt face referire scriitorul Geo Bogza în fragmentul citat?
6. Reamintiți-vă de unde izvorăște Oltul și ce alt râu izvorăște din vecinătatea sa.

5. Țara Amlașului și Mărginimea Sibiului

În vecinătatea Țării Făgărașului, la apus de Sibiu, în depresiunea Săliște și în regiunile învecinate se află o zonă mai restrânsă numită **Amlaș** sau **Țara Amlașului**. Cele două „țări” au fost adesea menționate împreună în perioada medievală, deoarece Amlașul a fost acordat în mod tradițional, alături de Țara Făgărașului, de către regii Ungariei domnilor din Țara Românească cu drept de stăpânire limitat, ca dar pentru credința lor față de coroana ungară. Datorită acestui fapt, domnii munteni care stăpâneau Țara Amlașului purtau și titlul de herțeg (duce). Ponderea mare a populației românești a făcut ca, încă de la 1222, districtul Amlaș, alături de cele ale Sibiului și Făgărașului, să fie caracterizat ca Țară a Românilor (Terra Blachorum).

O altă zonă etnogeografică din sudul Transilvaniei, învecinată la răsărit cu Țara Făgărașului, este **Mărginimea Sibiului**. Aceasta este o zonă care cuprinde 18 localități aflate în **sud-vestul județului Sibiu** care prezintă o moștenire etnogeografică, culturală și istorică aparte. Centrul acestei zone îl reprezintă localitatea **Săliște** atestată documentar în 1354. În perioada medievală aceste așezări au fost

în diferite momente feudale acordate de regii Ungariei voievozilor Țării Românești, împreună cu Țara Făgărașului. Un eveniment important în zonă a avut loc în secolul al XVIII-lea, când împărăteasa Maria Tereza a decis înființarea **unui regiment de graniță la Orlat**. În ceea ce privește populația de aici, principala ocupație istorică a populației a fost și este **păstoritul**, astfel că păstorii, ciobanii au trecut mereu Munții Carpați, ceea ce a dus la menținerea unei **legături între comunitățile românești** aflate la sud, respectiv la nord de munți. Locuitorii zonei sunt numiți mocani, sau **mărgineni**. Din această zonă se trag mari personalități ale culturii române precum filosoful **Emil Cioran**, poetul **Octavian Goga**, primul dintre luptătorii politici pentru drepturile românilor din Transilvania, episcopul greco-catolic **Inocențiu Micu-Klein** și reprezentatul Școlii Ardelene, **Samuil Micu**. Cea mai răspândită ocupație în această zonă este **oieritul** sau **păstoritul**, care se mai practică și în zilele noastre. Acesta se făcea după regulile **trashumanței**. Iarna oile erau mănate spre câmpie, iar vara spre pășunile alpine. Păstorii își duceau turmele din pășune în pășune, până peste Dunăre, chiar spre Constantinopol sau Marea Adriatică, dincolo de Tisa în pusta ungară sau chiar până în Polonia, iar spre răsărit până în Munții Caucaz. Printre cele mai vestite așezări ale Mărginimii Sibiului se numără localitățile Săliște, Sibiel, Tilisca, Rășinari, Poiana Sibiului, Miercurea Sibiului, Poplaca, Orlat, Fântânele, Jina.

„De puțină vreme peste stâna de la Șura Mică s-a lăsat liniștea. A fost gătat ultimul răvășit din Mărginime. Oamenii și-au luat oile, brânza și urda și s-au risipit pe la casele lor în așteptarea iernii. Și-n noaptea cu stână goală, sub Crucea cerului, a Căii Laptelui și a stelelor tuturor zodiilor, doar câinii hămăiesc a pustiu în răstimpuri. S-a săvârșit ultimul act al transumanței. Teoretic, în Mărginimea Sibiului, răvășitul oilor se face anual la data de 14 septembrie, de Ziua Crucii. Practic însă, în unele sate se mai înaintează în toamnă cu două-trei săptămâni, atunci când brânza nu este suficientă pentru a fi împărțită la oameni. Așa am prins ultimul răvășit în prima jumătate a lunii octombrie la Șura Mică. În fapt, operațiunea este simplă. Oile care au fost date primăvara la cioban, după ce se întorc de la munte, în scurtă vreme «se răvășesc», adică se împart la stăpânii de drept. Pentru asta se merge la stână și se aleg din ciopor, cu scopul declarat de a vedea care lipsește și care nu. Dacă lipsesc, le plătește ciobanul care a avut grijă de ele peste vară. Evident că oaia este plătită la prețul de toamnă, și nu la cel de primăvară când s-a făcut urcatul la munte. Există și varianta ca ciobanul să dea la schimb o oaie de-a lui. După răvășit, oile nu se mai dau la același cioban, ci se formează turme mai mici și se dau la «ciobanii de toamnă», la unii intermediari până dă prima ninsoare mai sănătoasă. La prima zăpadă se duc acasă, iar proprietarii lor încep să le dea să mănânce în propria ogradă. Tot la răvășit se împarte și brânza de peste vară (cei care dau oile la ciobanii de toamnă nu mai cer acestora brânză). O oaie dă cam 10-12 kg de brânză pe an, brânză de burduf cam 3 kg, și 1,5 kg de urdă. Brânza de burduf se face sus la munte, unde timpul este mai rece, ca să poată ține până toamna. Majoritatea ciobanilor își duc turmele pe vârful Cindrel, unde iarba este mai grasă și mai mănoasă, și unde plouă mai des, făcând-o să strălucească precum smaraldul în zilele pline de soarele generos al verii.”
(Paul Rogojinaru, *Despre răvășitul oilor*, Jurnalul Național, 2007)

Principala îndeletnicire din Mărginimea Sibiului

Legenda uriașilor

„Se spune că demult, când încă mai dăinuiau uriașii, pe aceste plaiuri și-au făcut casele două familii de giganți. Una și-a întocmit adăpostul pe dealul Zidul, din apropierea Orlatului, iar cealaltă, pe dealul numit La Zid sau Vârful Zidului, de lângă satul Sibiel. Cele două familii de uriași se întreceau în a-și construi case cât mai mari și mai frumoase. Astfel, nu după multă vreme, pe cele două dealuri se înălțau spre cer case mari din piatră, cu ziduri groase, numai bune de locuit. Când li se făcea sete, se spune că aceștia ieșeau din casă, puneau un genunchi pe culmea dealului Teiș și altul pe pragul casei de pe dealul Zidului și sorbeau apa râului Săcel, iar când le era sete mai tare, se întindeau, puneau o mână pe dealul Câmpșor, iar cu cealaltă se sprijineau pe Priloage și secau Cibinul, sorbindu-i apele limpezi cu pești cu tot. Se spune că odată, uriașul tată, care era cel mai voinic din toată familia, după ce a mers o zi întreagă prin lume, a băgat de seamă că în turetcile cizmelor sale s-au adunat câțiva pumni buni de nisip. Pentru a nu intra cu nisip în casă, el s-a așezat pe o muchie îngustă de deal și, scoțându-și pe rând cizmele, le-a scuturat în dreapta și în stânga sa. Locul unde a stat uriașul este acum șaua dintre cele două dealuri Cetatea Scurtă și Cetatea Lungă, iar vârfurile celor două dealuri s-au format din nisipul și pietricelele scuturate de către uriaș din cizmele sale largi. Buni gospodari, uriașii aveau tot ce le trebuia să-și ducă traiul în tihnă, însă cele două familii aveau numai o singură sită pentru cernut făina. Acest lucru nu-i supăra însă prea tare. Atunci când doreau să cearnă făina pentru vreo mămăligă, doar întindeau mâna și luau sita de la cealaltă familie. Toate au mers bine până când un copil de uriaș, găsindu-și de joacă, a pus sita într-un vârf de băț și într-o seară senină a vrut să culeagă stelele cu ea, cernând cerul de la apus spre răsărit. Cum stelele ardeau ca niște bulgări de foc, uriașul cel «mic» a reușit să găurească sita, proprietatea celor două familii. De aici s-a ivit cearta între familiile de uriași care, deși mari la trup, nu aveau prea multă minte, așa încât au început să arunce unii în ceilalți cu pietre. După ce au isprăvit pietrele, au rupt bucăți din zidurile propriilor case și le-au azvârlit în capul celorlalți. Bătându-se mereu, și-au părăsit casele devenite acum doar niște ruine, plecând dincolo de munți, spre miazăzi, unde se spune că s-au împăcat, ridicând case noi. Urmele trecerii acestor uriași prin locurile acestea se pot vedea și astăzi. Ruinele caselor urieșești încă mai stăruiesc pe culmile celor două dealuri de lângă Orlat și Sibiel, iar ca dovadă a luptei dintre cele două familii de uriași ne stau numeroasele steiuri colțuroase, împrăștiate pretutindeni între cele două sate.” (www.marginimeasibiului.com)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Care sunt limitele geografice ale Țării Amlășului și ale Mărginimii Sibiului?
2. Ce au avut în comun în Evul Mediu Țara Făgărașului și Țara Amlășului?
3. Care sunt localitățile mai importante din Marginimea Sibiului?
4. Ce personalități de seamă provin din această zonă? Ce este transhumanța?
5. Enumerați produsele lactate produse de ciobanii din Mărginimea Sibiului.
6. Ce povestește Legenda uriașilor?

6. Țara Bârsei

Țara Bârsei este de asemenea o regiune etnogeografică dar și una istorică **situată în colțul sud-estic al Transilvaniei în Depresiunea Brașovului** și împrejurimile acesteia. Centrul ei a fost și este orașul Brașov. Denumirea Țării Bârsei provine de la **râul Bârșa Mare**, care se varsă în râul Olt. Specificul acestei zone etnogeografice constă în faptul conviețuirii timp de secole a **românilor** cu **sași**. Pentru sași, Țara Bârsei este de asemenea un ținut tradițional fiind numită în germană Burzenland. Coloniștii germani numiți ulterior sași au fost colonizați în Țara Bârsei în secolele XII–XIII după ce în 1211 regiunea a fost părăsită de către **cavalerii teutoni** aduși în aceste ținuturi de către Regele Andrei al II-lea al Ungariei pentru paza graniței de sud-est a Regatului Ungariei, împotriva cumanilor. Teutonii au ridicat numeroase **cetăți** și **castele** în zonă. În 1224 cavalerii au încercat să iasă din alianța

Țara Bârsei

Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului

cu ungurii și să se subordoneze Scaunului Papal, drept pentru care regele Andrei a evacuat ordinul în 1225. Deși teutonii au părăsit zona și s-au îndreptat spre Marea Baltică, coloniștii germani au rămas aici până în secolul XX, întemeind unul dintre cele mai puternice **districte sășești** care s-a bucurat secole de-a rândul de autonomie. Odată cu unirea Transilvaniei cu România, Țara Bârsei a intrat și ea în componența României. Civilizația seculară a sașilor din această regiune și-a lăsat amprenta mai ales prin aspectul centrului orașelor, bisericilor fortificate și a cetăților medievale din Țara Bârsei. Dintre acestea, cele mai remarcabile sunt **Cetatea Râșnovului, Castelul Bran și Cetatea Feldioara**.

Țara Bârsei a conservat până în zilele noastre multe dintre îndeletnicirile vechi ale localnicilor români. Localitatea **Tohanu Nou** a fost timp de aproape patru secole cel mai important **centru de ceramică românească** din sud-estul Transilvaniei. Specifice acestei ceramici sunt motivele stelare și cele în spirală, pe fundal alb și conturate cu nuanțe închise de albastru. Blidele au o margine ușor ondulată și decorată cu frunze de salcâm. **Prelucrarea lemnului** de asemenea face parte din arta populară a zonei prin diversitatea procedeeleor și ornamentelor întâlnite la gospodăriile de lemn din zona Branului, la porțile mocănești cu policoară din Săcele, la obiectele casnice și la unelte (păpușarele pentru caș, bătele ciobănești, linguri și căușuri, etc.). În afară de **pictura decorativă**, utilizată la produsele din lemn sau ceramică, această artă s-a manifestat cu precădere la **pictarea icoanelor**, mai ales în cartierul brașovean Șchei. Cea mai veche icoană pe sticlă, păstrată până azi a fost

realizată în 1780. **Icoanele șcheiene** se remarcă prin **coloritul lor viu** (verde, roșu, albastru și alb), precum și prin trăsăturile viguroase. Țesăturile au reprezentat o ocupație de bază a țăranimii și a meșteșugarilor din Țara Bârsei. Aceste țesături au fost folosite fie pentru uz gospodăresc, pentru interiorul locuințelor sau pentru port. Ornamentele pentru țesăturile decorative conțin bogate elemente geometrice ce imită forma unor plante și vârgi alternative. Coloritul specific Țării Bârsei este roșu-vișiniu, albastru închis și roșu cu negru pe alb, cu un specific aparte în cazul satelor brăne-n unde se întâlnește vârgătura galben-portocalie. **Portul popular românesc** din această zonă este caracterizat prin fast: **rochiile** sunt **largi**, din brocate sau mătăsuri, cu **veste** având cusuți **bumbi prețioși**, cu **brâie încheiate** cu paftale de metal și semănate cu pietre scumpe, cu **salbe la gât** și mantale de atlas, tivite cu blănuri. În picioare purtau ghețe sau pantofi. Bărbații au păstrat însă portul simplu, ei având **cămașă albă din pânză țesută**, **cioareci albi** și **căciula pă-trată** mare. Un loc aparte îl ocupă portul **junilor brașove-ni**, fastuos și decorat cu migală. Brănenii poartă un costum popular cu certe influențe din zona Muscelului. Femeile îmbracă fotă roșie, vârgată vertical cu galben și negru, ori cu pulpene și ie cu mânecă răsucită sau cămașă cu pumni. Fetele și femeile tinere poartă pălărie.

LECTURĂ

„(...) Motivul principal pentru care turiștii străini aleg să viziteze Castelul Bran este reprezentat de legenda care s-a creat în jurul acestuia. Astfel, cea mai reprezentativă legendă a Transilvaniei, cea a lui Dracula sau a lui Vlad Țepeș, este legată incontestabil de Castelul Bran. Mitul contelui Dracula are la bază romanul de ficțiune «Dracula», apărut în Marea Britanie, în 1897, avându-l ca autor pe scriitorul irlandez Bram Stoker. Personajele din romanul «Dracula» sunt rezultatul fanteziei autorului, dar faptele Contelui Dracula și sfârșitul acestuia au la bază credințele populare legate de existența unor forțe ale răului, precum vampirii sau strigoii. Domnitorul Țării Românești, Vlad Țepeș, a fost asociat cu Dracula, deși datele istorice nu confirmă prezența îndelungată a acestuia la Castelul Bran. Cu toate acestea, zona este promovată prin intermediul imaginilor unui vampir, care se hrănea cu sângele dușmanilor. Castelul Bran este cunoscut de turiștii din întreaga lume drept Castelul lui Dracula. Acesta este și unul dintre motivele pentru care a fost inclus de către jurnaliștii de la CNN într-un top 10 al castelurilor medievale. Administratorii Castelului Bran, dar și oficialii turismului din România insistă să scoată în evidență legătura dintre castel și Vlad Țepeș, sursă de

inspirație pentru Bram Stoker atunci când a scris cartea *Contele Dracula*. Conexiunile sunt subtile, dar nu se poate nega farmecul înfricoșător al acestei structuri masive. «Unele dintre piesele de mobilier expuse au aparținut Reginei Maria a României, o nepoată a reginei Victoria, care, după ce a refuzat cererea în căsătorie a regelui George al V-lea al Angliei,

s-a măritat cu regele României», este prezentarea făcută fortificației de către realizatorii topului. (...)» (Radu Alexandra, *De la istorie la mit, Historia, 2013*)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Unde este situată Țara Bârsei?
2. Arătați, care a fost rolul cavalerilor teutoni în Țara Bârsei. Enumerați cele mai importante cetăți din această zonă.
3. Arătați, care este specificul artei populare din Țara Bârsei.
4. Descrieți pe scurt costumele populare românești din această zonă.
5. Arătați, cum a devenit castelul Bran castelul contelui Dracula.

În Transilvania, în afară de „țările” prezentate există și alte regiuni cu specific etno-cultural românesc chiar dacă ele nu poartă denumirea de „țară”. Fiecare dintre aceste regiuni prezintă particularități în privința graiului, portului și a tradițiilor. Totuși, deoarece toate aceste regiuni se află în vechea provincie istorică a Transilvaniei având un trecut comun, asemănările sunt mai puternice între ele decât față de alte zone etnogeografice românești aflate în afara arcului carpatic și care au cunoscut alte influențe culturale. Cele mai **puternice influențe** asupra graiului, portului și tradițiilor românilor din Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat au fost cele **maghiare și germane** (săsești și șvabești) după cum și românii, chiar dacă într-o măsură mai mică, au influențat cultura populară a acestor populații conlocuitoare. Asemenea regiuni în Transilvania sunt **Ținutul Târnavelor** cu centrul la **Blaj**, unde românii au conviețuit mai ales cu sașii, **regiunea Năsăudului** și a **Bistriței** unde de asemenea peisajul etnic a fost unul mixt dar predominant românesc, zona **Câmpiei Transilvaniei** care este o zonă etnogeografică maghiară, dar în care populația românească a fost și este însemnată. Din conviețuirea românilor și maghiarilor în această regiune **influențele** au fost **mult mai intense** dat fiind că aici nu doar regiunea însăși a fost una mixtă, dar și localitățile în parte prezintă o compoziție etnică mixtă româno-maghiară.

7. Câmpia Transilvaniei

Câmpia Transilvaniei este partea centrală a **Depresiunii Transilvaniei** ce se întinde, parțial pe fiecare din cele trei județe: **Bistrița-Năsăud**, **Mureș** și **Cluj**. Numele de „câmpie“ provine de la aspectul de șes și caracterul agricol al terenurilor, iar de aceea și numeroase sate au în componența numelui mențiunea

„de câmpie“ (Silivașu de Câmpie, Miceștii de Câmpie, Sânpetru de Câmpie, Ceuașu de Câmpie, etc.). În zona Năsăudului s-au născut doi dintre marii scriitori transilvăneni ai secolului XX: **George Coșbuc** și **Liviu Rebreanu**. Primul a văzut lumina zilei în satul Hordou (azi Coșbuc), iar al doilea în localitatea Prislop (azi Liviu Rebreanu). În aceste localități se află și casele memoriale dedicate amintirii activității lor. În această parte de nord a Transilvaniei, la fel cum întâlnim și în Maramureș,

Biserica de lemn de la Vișinelu

Oaş, Chioar, predomină **biserici-le din lemn**. Datorită vechimii lor acestea au mare valoare arhitectonică, dar şi una simbolică pentru că au fost focarele de cultură şi conservare a identităţii etnice româneşti. Cele mai remarcabile dintre aceste biserici de lemn se găsesc la Silivaşu de Câmpie, la Sărmaşu, care găzduieşte în interior un **muzeu de artă religioasă** şi biserica de lemn, azi muzeu, de la Vişinelu. Pe lângă unele biserici funcţionează şi **mănăstiri**

care atrag în fiecare an un număr însemnat de pelerini, mai ales în luna august şi septembrie când se sărbătoreşte Sfânta Fecioară Maria. Cel mai important loc de pelerinaj este **mănăstirea Nicula** vizitată anual de aproximativ cincizeci de mii de pelerini, care vin pentru a se ruga la icoana considerată **făcătoare de minuni**.

Portul popular al acestei zone sunt culorile **alb-negru**. Fetele poartă **cătrînţă** (păsturi), **ilic** (vestă), **poale cu şipcă** (cu dantelă), **cămaşă albă** cusută şi **brâu ţesut**. Pe cap poartă **batic** (năframă) negru cu ciucuri. În picioare au ghetе sau papuci negri. Băieţii poartă **cămaşă albă**, **vestă** sau **ilic** (laibăr) negru, la mijloc au şărpăr (brâu) din piele şi **pantaloni pe picior**. În picioare poartă **cizme** de piele negre. Pe cap au **căciulă** neagră din blană de oaie sau **pălărie din paie**.

Mănăstirea Nicula

LECTURĂ

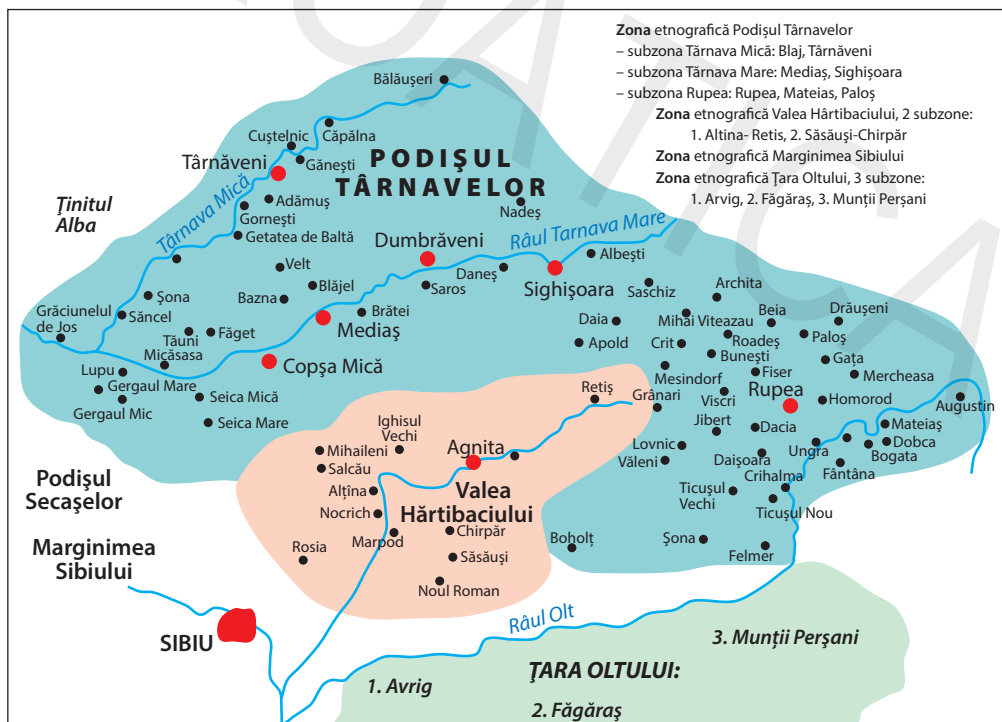
„Istoria localității Nicula consemnează un incendiu de amploare în anul 1602, prilej cu care a fost incendiată și biserica de atunci a localității. O nouă biserică a fost construită de localnici pe dealul «Vergheleu», care va fi înzestrată cu un iconostas în anul 1694 și cu un clopot datat în 1696. În această biserică a fost așezată, în anul 1681, icoana Maicii Domnului zugrăvită de maestrul Luca din Iclod, și tot în această biserică a avut loc miracolul din anul 1699. La sesizarea autorităților, cardinalul Leopold Kollonich a deschis o anchetă pentru a investiga miracolul de la Nicula. Au fost însărcinați cu aceasta doi călugări iezuiți: Sigismund Vízkeleti, parohul Clujului, și Ladislau Bárányi, parohul Albei Iulii. În urma audierii a 28 de martori, cei doi iezuiți au redactat, în 28 martie 1699, un raport care s-a păstrat într-o copie autenticată la conventul de la Cluj Mănăstur. Ancheta a confirmat autenticitatea minunii, iar cardinalul Kollonich, a luat decizia de a încredința icoana Ordinului Iezuit. În aceeași perioadă, contele Kornis a decis să construiască pentru sătenii din Nicula o nouă biserică de lemn. Mănăstirea Nicula a devenit, în secolul al XVIII-lea, unul dintre cele mai mari centre de pelerinaj din Transilvania. Interesul față de Nicula a fost stimulat și de bula Papei Clement al XIII-lea, din 1767, prin care pontiful acorda «indulgența plenară» pelerinilor care se închinau la mănăstire în sărbătorile mariane, în special la 15 august și 8 septembrie. În anii 1875–1879, la mănăstirea din Nicula a fost construită o nouă biserică din piatră. În 1928, papa Pius al XI-lea a acordat mănăstirii Nicula statutul de sanctuar marianic. Câțiva ani mai târziu, în 1936, episcopul de Cluj-Gherla, Iuliu Hossu, a încredințat mănăstirea Nicula călugărilor bazilitani (ai Sfântului Vasile). Cu această ocazie, icoana a fost instalată în iconostasul bisericii mănăstirii. În anul 1948, călugării greco-catolici de la Nicula au fost arestați de autoritățile comuniste, mănăstirea fiind preluată de o comunitate monastică ortodoxă. (...)“ (www.clujulpeisajcultural.ro)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Ce județe cuprinde Câmpia Transilvaniei și ce specificități de relief prezintă ea?
2. Care mari scriitori români s-au născut pe meleagurile născudene?
3. Care sunt în această zonă cele mai vechi monumente de arhitectură?
4. Descrieți portul popular din Câmpia Transilvaniei.
5. Ce eveniment are loc la Mănăstirea Nicula și de ce fenomen se leagă el?

8. Ținutul Târnavelor

Ținutul Târnavelor este o regiune geografică situată între **Câmpia Transilvaniei** și „țările“ de la poalele Carpaților (a Făgărașului, a Amlașului, Mărginimea, etc.). După cum și denumirea sa arată, întinderea acestui ținut este în primul rând de-a lungul celor două râuri surori, **Târnavă Mică** și **Târnavă Mare**, care fac confluența în vecinătatea orașului **Blaj** și se varsă apoi împreună în **râul Mureș**. Ținutul Târnavelor se întinde pe suprafața parțială a actualelor județe **Alba**, **Sibiu** și **Mureș**. Relieful este unul deluros, ceea ce a făcut ca această regiune să devină încă din vechi timpuri o importantă **zonă viticolă** cu vinuri alese și struguri gustoși. De aceea **Podgoria Târnavelor** este cea mai mare din Transilvania, concentrând cele mai bune plantații de viță-de-vie cultivate între râurile Târnavă Mare și Târnavă Mică. În această zonă care în trecut, din punct de vedere politic, a făcut parte din așa-numitul **Pământ Crăiesc** și sașii au avut un statut autonom în cadrul Transilvaniei. Satele săsești din zona Jidveiului au întreținut relații cu populația din Valea Rinului și Mosel (Germania) de unde proveneau sașii înșiși și astfel au contribuit la îmbunătățirea calității vinurilor produse în această zonă. La fel ca și Țara Bârsei, și ținutul Târnavelor a fost un **spațiu de conviețuire**

Ținutul Târnavelor

româno-săsească, care și-a lăsat amprenta asupra graiului local. Însă tradițiile populare românești și portul popular și-au păstrat specificul lor fiind asemănătoare, dar nu identice celor din zonele etnogeografice învecinate. Una dintre aceste tradiții este șezătoarea cunoscută în aproape întreg spațiul românesc, dar și la populațiile conlocuitoare. Acest obicei se leagă de activități din timpul când nu se lucra pe câmp, mai ales iarna. Fetele și femeile mergeau, la lăsarea serii, în șezătoare, și luau cu ele **caierul de tors** și cusături. În șezătoare femeile făceau piese de port popular precum **ie** cu cheițe bogate, **rochere** și foițe țesute în război, **năfrâmi** cu ciucuri; pentru bărbați **cioareci** din pănură albă pentru iarnă și pantaloni de in amestecat cu cânepă pentru vară; **cămașă** împodobită la gât **cu pușori**, betițe pe mâneci, haine de pănură. Tot femeile au fost cele care au țesut covoare lucrate cu **ponivă** pe pat, iar peste covor, perne cu față țesută la război.

Deși în acest ținut există mai multe orașe de dimensiuni mai mari precum Mediașul sau Sighișoara, centrul spiritual al românilor a fost mereu localitatea **Blaj** cunoscută și ca **Mica Romă** pentru că Blajul a fost în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea **centrul cultural al românilor transilvăneni** și sediul episcopiei greco-catolice române din Transilvania. Orașul a jucat un **rol important** și în procesul de formare a limbii române moderne și a **conștiinței naționale** românești. Aici a apărut **Biblia de la Blaj** și tot aici a publicat Timotei Cipariu **prima gramatică românească**. **Catedrala Sfânta Treime** a fost edificată între anii 1741 și 1749 în **stil baroc**. În această catedrală este înmormântat și episcopul Inocențiu Micu-Klein. În vremea episcopatului lui Inocențiu Micu-Klein și a urmașului său, Petru Pavel Aron, la Blaj au fost întemeiate importante instituții de învățământ, precum școlile

Podgoria Târnavelor

Blajului, **Biblioteca Arhidiecezană** (cea mai mare bibliotecă românească din Transilvania), **tipografia** și altele. La 19 mai 1737 Blajului i-a fost conferit statutul de oraș, fiind totodată centrul religios și cultural al românilor **uniți**, adică **greco-catolici** precum și al Școlii Ardelene. În anul 1754, prin eforturile episcopului Petru Pavel Aron, la Blaj și-a deschis porțile prima școală publică cu

limba de predare română. Acest fapt l-a făcut pe Ion Heliade-Rădulescu să spună „aici a răsărit soarele românilor”. Mulți dintre cei mai de seamă cărturari români ai secolelor XVIII–XIX din Transilvania, ca Samuil Micu, George Șincai, Petru Maior, Ion Budai-Deleanu, George Barițiu, Simion Bărnuțiu și-au făcut studiile la Blaj. Aici a fost **centrul ideologic al burgheziei românești** din Transilvania, în perioada formării conștiinței naționale a românilor. La Blaj au avut loc, în 1848, mai multe **adunări ale românilor** din Transilvania când au fost formulate ideile referitoare la desființarea iobăgiei și la egalitatea în drepturi a populației românești din Transilvania cu celelalte națiuni.

LECTURĂ

„(...) Este Eminescu autorul acestei antonomaze, acestui supranume al Blajului? Orașului care a fost începând din secolul XVIII – până la Marea Unire din 1918, capitala culturală a Transilvaniei i s-au dat diferite denumiri: «Meka românilor», «Sionul românesc», orașul «Luminilor ardelene», «Școala școlilor românești». Dar toate pălesc în fața a ceea ce istoricii literari și biografia lui Eminescu, consideră numele eminescian al Blajului: Mica Romă. Înfățișând drumul lui Eminescu spre Blaj din primăvara anului 1866, G. Călinescu scrie că împreună cu cei doi seminariști din ținutul Bica-zului, Teodor Cojocariu și Ion Cotta, «ajunseseră în cele din urmă în vârful Hulei, de unde se vede Blajul, Eminescu, ridicându-se, strigă atunci emfatic, cu carnetul într-o mână și cu pălăria într-alta: Te salut din inimă, Roma-mică. Îți mulțumesc, Dumnezeu, că m-ai ajutat s-o pot vedea!»! G. Călinescu preia informația din memorialistica pe care Dr. E. Dăianu a adunat-o de la cei ce l-au cunoscut pe Eminescu în popasul său blăjean, și a publicat-o cu titlul Eminescu și Blajul, mai întâi în *Familia*, iar în 1914, într-o broșură, cu un titlu ușor schimbat și cu un subtitlu explicativ: Eminescu în Blaj. Amintiri de-ale contemporanilor, culese de Dr. Elie Dăianu. De atunci numele acesta

a devenit un loc comun, fiind citat în toate monografiile închinat lui Eminescu și în toate contribuțiile biografice privind legăturile poetului cu Transilvania. Eu însumi când am scris o asemenea contribuție de istorie literară, am intitulat ultimul capitol chiar astfel: «Numele eminescian al Blajului», străduindu-mă să-i deslușesc semnificațiile, bazat pe eseurile clasicistului N. I. Herescu și ale italianistului Alexandru Balaci: Ca în atâtea alte împrejurări, Eminescu găsisese formula cea mai fericită pentru a defini Blajul și rolul său în viața românilor. Modestul oraș din inima Transilvaniei poate fi socotit, în adevăr, ca Roma mică a României. De ce? Fiindcă la Blaj acum două sute de ani, episcopul Inocențiu Micu așezase temelia unor școli al căror principal rol și principal merit a fost de a răspândi printre români latinitatea. De pe treapta cea mai înaltă a vastului amfiteatru geologic străbătut de undele îngemănate ale celor două Târnave, va fi salutat, în extaz, adolescentul Mihai Eminescu, peregrin prin Transilvania, Mica Romă. Omagiul lui se îndrepta către steaua latină a învățaților care au strălucit în perimetrul Blajului... Acești învățați care studiaseră îndelung la Marea Romă, Caput Mundi, aflaseră acolo cheile istoriei românești. Ei putuseră citi pe cilindrul de marmură și de artă al Columnei lui Traian actul de naștere al poporului român, dovadă de piatră a vitejiei strămoșilor, semnul perfect al latinității răsăritene. La acestea am adăugat încă un argument, oarecum simetric: după ce în 1737, Inocențiu Micu Klein, mută capitala Episcopiei greco-catolice de la Făgăraș, la Blaj, orașul de la încrengătura Târnavelor devine – pentru o mare parte a românilor ardeleni – Mica Romă, așa cum, pentru catolicismul mondial, capitala este Marea Romă.” (Ion Buzași, *Revista Tribuna, Cluj*)

Regionalisme din Ardeal

- **a aldui** = a binecuvânta; a lavi cu putere; **a bunghi** = a nimeri, a ghici; reg. de pe Valea Mu-reșului; **a cohnări** = a se ocupa cu gătitul la bucătărie; **acareturi** = construcții auxiliare ce țin de o gospodărie; **balmoș** = un fel de mămăligă făcută cu zer de oaie; specialitate gătită mai ales la stânele de oi; **beteag** = bolnav; **bistoș** = desigur, cu siguranță; **bitang** = copil din flori; copil nelegitim; bastard; **bulendre** = haine mai vechi; **bumbi** = pastile, medica-mente, nasturi; **burduzan** = burtă mare; **canceu** = cană mare de apă; **carte** = scrisoare; reg. de pe Valea Someșului; **ceteraș** = persoană care cântă la vioară, în sens larg;
- muzicant

ÎNTREBĂRI, TEME

1. În ce parte a Transilvaniei este așezat Ținutul Târnavelor?
2. Ce specific agricol prezintă Ținutul Târnavelor?
3. Cu cine au conviețuit românii în acest ținut?
4. Descrieți obiceiurile oamenilor acestor locuri.
5. Ce rol a avut Blajul în viața românilor din Transilvania?
6. Ce personalitate marcantă a culturii române a vizitat orașul Blaj și cum l-a denumit atunci?
7. Alcătuiți expresii și propoziții cu regionalismele din Ardeal. Care dintre acestea vă sunt deja cunoscute?

9. În Partium: Țara Oașului

Țara Oașului este o regiune etnogeografică românească alcătuită din **Depresiunea Oașului** și din munții care o delimitează: **Munții Oaș** și **Munții Gutâi** cu ramificațiile lor. Ea se situează în actualul județ **Satu Mare**. Ea a fost numită de către un etnograf român drept „golful cel mai nordic al elementului românesc”, pentru că într-adevăr, aici se termină masa compactă a așezărilor românești înspre nord-vest. Centrul Țării Oașului este orașul **Negrești-Oaș**. Aceste teritorii au o identitate bine marcată, percepută de conștiința colectivă, iar oamenii au un grai specific și obiceiuri comune. Numeroase asemănări privind tradițiile, obiceiurile, porturile populare între **oșeni** și **locuitorii din Transcarpatia** (Ucraina) se explică printr-o **continuă migrare** a elementului românesc din Țara Maramureșului spre spațiile învecinate, mai ales începând cu secolul al XV-lea. Oșenii bătrâni încă își mai aminteau în secolul trecut că ținutul lor era acoperit de păduri seculare. Geograful maghiar Szirmay Antal arăta la începutul secolului al XIX-lea că aceste păduri erau comune aproape tuturor satelor din Țara Oașului, ceea ce înseamnă că aveau o întindere uriașă. Tot el a descris cum în pădurile Negreștiului se găsesc arțari atât de groși, încât „românii, tăindu-i, își fac din câte-o singură bucată uși și mese”. Deci aceste **păduri seculare** au stat la baza numelui unguresc al ținutului

Țara Oașului

(Avasság), din care, probabil, a derivat cel românesc. Dar numele Oaș/Oașa se întâlnește și în alte toponime românești având sensul de **pădure rară** sau teren de pe care au fost tăiați copacii.

Portul popular al oșenilor seamănă mult cu cel al maramureșenilor. În Țara Oașului portul ocupă un loc

de cinste, distingându-se prin armonie cromatică și bogăție ornamentată. Portul femeiesc constă din **cămașă**, **pindileu** (fustă), **zadie** sau șorț și **chischineu** (din magh. *keszkenő* = batic). Cămașa cu platcă se încadrează, din punct de vedere al croiului, portului popular românesc de veche tradiție. Lucrată din material țesut în gospodărie, ea are o alesătură în jurul gâtului (platcă) și

este colorată viu, cu ornamente geometrice și florale stilizate. Fusta (pindileul), din același material (fir de cânepă și bumbac sau numai bumbac, mai recent), are un guler lat în partea superioară și o încrețeală migălos lucrată, sincronizată ornamental cu cămașa. Zadia are și ea în partea superioară un brâu (o încrețitură) iar în partea inferioară motive vărgate și dantelă. Ca element de podoabă sunt folosite **zgărzile din mărgel**e (care înlocuiesc vechile salbe din monede de argint) și șiruri de mărgel, iar la mireasă găteala capului și cununa. Portul bărbătesc este alcătuit din cămașă (ornamentată la guler, pe piept și la mâneci) cu mâneca largă sau strânsă în „pumnișor“, care se poartă de regulă peste izmene (gaci) largi (iarna peste cioareci). În perioadele reci se îmbracă **uioșul** (din magh. *ujjas* = haina de lână cusută în dungi în unele localități) și **guba**. Portul feminin se remarcă prin culorile vii și motivele geometrice variate. Cămașa, lucrată din material țesut în gospodărie este încadrată în jurul reverului de ornamente geometrice, sincronizate cu restul elementelor. Baza mâneclor și partea inferioară a fustei sunt încrețite cu minuțiozitate. Lucrate manual, componentele portului sunt expresia hărniciei și iscusinței omului din sat.

Tradiția păstoritului este prezentă și în această zonă etnogeografică. Una dintre sărbătorile locului este **Sâmbra Oilor**, o sărbătoare câmpenească asociată cu păstoritul. Aceasta celebrează anual **venirea primăverii** și odată cu ea ieșirea oilor la păscut. Înainte de a urca la munte, oile și stăpânii lor sunt stropiți cu apă sfințită, pentru a alunga orice obstacol din calea acestora. Sărbătoarea găzduieș-

Sâmbra Oilor

te întâlnirea oșenilor și a turiștilor din celelalte colțuri ale țării într-o atmosferă dominată de veselie, cu bucate tradiționale, cântec și port popular. Bucuriile, tristețile și speranțele sunt exprimate prin „țipurituri”, strigătele specifice cântecelor oșenești. Acestea au fost integrate în viața oșenilor și sunt prezente atât la munca agricolă cât și la sărbătorile importante. Tradiția autentică, hărnicia și ospitalitatea sunt mărcile consacrate ale oșenilor, cele care le-au purtat faima dincolo de granițele țării.

LECTURĂ

„Comuna Certeze din [județul] Satu Mare a ajuns celebră pentru vilele ridicate de oșenii plecați la muncă în străinătate. Acum, oșenii se confruntă cu criza economică ce a adus acasă o parte a celor care au muncit în străinătate. Pentru că în perioada în care banii curgeau gârlă în Certeze ei stăteau aproape tot anul în străinătate, prea puțini s-au gândit să își instaleze centrale termice ori să aducă măcar rețeaua de alimentare cu gaz în comună. La iarnă, oșenii nevoiți să se întoarcă acasă se vor încălzi însă cu lemne. Deoarece le este imposibil să aprindă focurile și să le supravegheze în toate sobele de teracotă din vilele cu zeci de camere, cele mai multe familii își vor petrece iarna în casele părintești ascunse în spatele hardughiilor. Pe seama vilelor din Certeze s-au născut numeroase legende. Încă de pe vremea lui Nicolae Ceaușescu, oșenii plecau la muncă pe cele mai grele șantiere ca să câștige cât mai mulți bani. Sumele obținute cu multă trudă erau investite în casele care făceau fala proprietarilor. Însă după căderea comunismului drumurile oșenilor în căutarea banilor au devenit tot mai lungi, iar șantierele din România au fost abandonate în favoarea celor din Occident. Locuitorii din zona Negrești-Oaș, unde se află și localitățile Certeze și Huta Certeze, au fost printre primii români care au plecat peste graniță. Destinația lor a fost Franța, unde oșenii au întemeiat adevărate colonii. Există nenumărate povești despre oșenii care au făcut avere prin vânzarea de ziare în metrourile parizian sau care au muncit la ridicarea vilelor din «foburguri», suburbiile capitalei franceze. Alții au muncit să ridice zgârie-nori care să se întrecă în înălțime cu cei din cartierul parizian La Defense. (...)” (Claudiu Pădurean, *Milionarii din Certeze, înapoi în casele de lemn, România Liberă*, 2009)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Unde este situată Țara Oașului și cum se numesc locuitorii ei?
2. Explicați originea denumirii acestei zone.
3. Ce caracteristici are portul popular din Țara Oașului?
4. Descrieți pe scurt sărbătoarea legată de ouier din această regiune.
5. Cum au reușit mulți oșeni să devină milionari?

10. Maramureșul

Țara Maramureșului se află în nordul României compunându-se din **Depresiunea Maramureșului**, aflată pe cursul superior al râului **Tisa** și versanții munților care o înconjoară, adică **Munții Oașului**, **Gutâi**, **Țibleș** și **Rodnei** spre vest și sud, și **Munții Maramureșului** la est și nord.

Înainte de 1920 Maramureșul istoric a constituit unul dintre comitatele Ungariei care se întindea între comitatele Bistrița – Năsăud și Bereg, adică cu mult peste suprafața sa de azi situată în România. Populația românească s-a concentrat în sud, însă câteva **sate românești** se întâlnesc și dincolo de Tisa în Ucraina, după cum și **sate rutene** se întâlnesc în Maramureșul românesc. Însă, înainte de a deveni comitat în Ungaria medievală, Maramureșul a fost o formațiune politică românească în cadrul regatului, care a ocupat teritoriul geografic al Țării Maramureșului și care a existat până la sfârșitul veacului al XIV-lea când s-a transformat în comitat al coroanei ungare în timpul regilor din dinastia de Anjou. Pe plan intern, **voievodatul Maramureșului** a fost o uniune de formațiuni prestatale, cnezate de vale, conduse de cnezi locali, urmași ai juzilor de sat aleși de obști din rândul țărănilor. Funcția de voievod al Maramureșului era de asemenea electivă, dar alegerea se făcea dintre cei mai vrednici și mai puternici cnezi de vale. Despre începuturile acestui voievodat se știe prea puțin, însă transformarea lui în comitat a fost un proces îndelungat și complex, realizat prin acordarea de titluri nobiliare cnezilor maramureșeni și integrarea lor în nobilimea regatului ungar, și prin atribuirea demnității de comite chiar voievodului Maramureșului. Maramureșenii își zic unii altora **moroseni**. Centrul Maramureșului românesc este orașul **Sighetul Marmăției**, cu toate că reședința județului Maramureș este orașul Baia Mare, care însă face parte dintr-o altă zonă.

Fiind vorba de o regiune predominant muntoasă, cea mai de seamă îndeletnicire din această zonă a fost **prelucrarea lemnului**. Tradiția lemnului este actuală și în zilele noastre putând fi admirate creațiile populare de la porțile gospodăriilor, ferestrele caselor, până la complexe construcții ale **bisericilor din lemn** cu turnele ce se înalță falnic spre cer. Spre deosebire de alte zone etnogeografice în care

modernitatea s-a impus mai accentuat, în Maramureș oamenii continuă să meargă îmbrăcați în haine tradiționale chiar și la muncile câmpului: la cosit, la strâns fânul, la săpat.

Portul popular din Maramureș are numeroase note de sobrietate, frumusețe și vechime. Cămașa pentru femei este țesută în casă la război manual, din pânză de in și cânepă pentru zilele de lucru și numai din bumbac pentru zilele de sărbătoare,

în diferite combinații. Poalele (fustă din pânză albă țesută în casă, peste care se așează cele două zadii) sunt făcute din același material ca și cămașa, mai largi și încrețite puțin la talie. La bărbați, cămașa este țesută din pânză albă de bumbac, cusută simplu cu broderii la gât și la mâneci, cu mătase albă sau galbenă. Mâncile sunt largi, lungi sau trei sferturi și se termină cu „cipcă cu colțișori” la cămășile de sărbătoare. Pantalonii numiți „gatii” se poartă vara, sunt largi și scurți până deasupra gleznelor, sunt foarte comozi fiind țesuți din pânză de bumbac albă. Iarna se poartă „cioarecii” simpli din lână albă sau gri, deosebit de călduroși. Respectul moroșenilor față de portul popular face ca purtarea acestuia să fie obligatorie la sărbătorile religioase importante. **Muzica populară maramureșană** ocupă un loc special în varietatea folclorului muzical românesc datorită **ritmului** și **notelor specifice** acestuia fiind îndrăgită în tot spațiul românesc.

Biserica de lemn din Budești din 1463, care adăpostește haina de curier a haiducului Pîntea Viteazul și un steag de-al principelui

În Țara Maramureșului **bisericile din lemn** ocupă un loc de frunte, datorită densității mari, vechimii și tradițiilor. Pentru comunitatea maramureșeană biserica este nu doar o clădire în care oamenii se simt mai aproape de Dumnezeu, ci și locul prin care localnicii aveau legătură cu lumea dinafara satului lor. Toate veștile importante pentru comunitate se anunță la biserică, orice urgență se transmite localnicilor tot prin intermediul bisericii, prin sunarea clopotelor într-un anumit fel; nașterea, botezul, nunta, moartea, toate sunt spuse în biserică prin așa-numitul **hirdetiș** (din magh. *hirdetés* = anunț). Acesta este și motivul pentru care clădirea-biserică era amplasată în-

tr-o zonă puțin mai înaltă accesibilă tuturor localnicilor. **Cea mai veche biserică din Maramureș**, datează din 1364 și se găsește în Rona de Jos. Cu timpul, au fost construite biserici noi, fie în stil tradițional, din lemn, fie din cărămidă în stil neo-bizantin. Multe din cele mai faimoase biserici din Maramureș se găsesc în perimetrul mănăstirilor din **Bârsana, Săpânța, Moisei**, care deși nu au vechimea bisericilor prezentate mai sus, reprezintă ansambluri de arhitectură și spiritualitate. În Maramureș, mai exact în localitatea **Săpânța** întâlnim o interesantă combinație a Lumii de apoi cu viața cotidiană și chiar cu umorul în **Cimitirul vesel**, în care fiecare cruce, mormânt funerar povestește viața sau motivul decesului celui înmormântat sub crucea respectivă.

LECTURĂ

Epitafuri de pe crucile din Cimitirul Vesel din Săpânța

Aici eu mă odihnesc
Stan Onac mă numesc
Dragi mi-au fost oițele
Colea primăverile
Cînd le-a crescut laptele
Și-am umplut gălețile
Haida oaie haida he
Dragă vă fie lumea
Nu ca mie sărace
Căi musai a vă lăsa
Și viața.
54 ani. 1949

Am trăit 82 de ani
Aci eu mă odihnesc
Măuris Ion mă numesc
Cîte zile am trăit
De lucru greu ma-m ferit
Mi-au venit un ginere
Și m-a fost tot binele
Alexandru cel vestit
De mine mult s-ngrijit
Să-l trăiască Dumnezeu
Mai mult cît am trăit eu.
1964

Sub această cruce grea
Zace biată soacră-mea
Trei zile de mai trăia
Zăceam eu și ea citea.

*Textele sunt redactate în ortografia originală și în graiul local.

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Care sunt limitele geografice ale Maramureșului?
2. Ce statut politico-administrativ a avut Maramureșul în Evul Mediu?
3. Descrieți portul popular din Maramureș.
4. Care a fost mai demult materialul de construcție al bisericilor și caselor din Maramureș?
5. Prezentați pe scurt, în baza fotografiei, specificul bisericilor maramureșene.
6. De ce este deosebit cimitirul din Săpânța?

11. Țara Lăpușului și Țara Chioarului

Țara Lăpușului este situată în **depresiunea Lăpușului**, pe cursul mijlociu și superior al râului **Lăpuș**, principalul afluent de dreapta al Someșului și cuprinde **circa cinci localități** din partea de **sud-est** a județului, **Maramureș**, fiind delimitată la nord de Munții Țibleșului, Lăpușului și Gutâiului; la sud, spre valea Someșului, de podișul Boiului, la est, spre județul Bistrița-Năsăud, de muscelele Năsăudului, iar la vest, spre Țara Chioarului, de masivul Preluca. Numele

provine de la râul Lăpuș care o străbate, iar centrul său este orașul **Târgu Lăpuș**.

Țara Chioarului este situată în **sud-vestul** județului **Maramureș** cu prelungiri în partea de nord a actualului județ **Cluj**, undeva pe locul fostului comitat Solnoc-Dăbâca. Din această zonă face parte inclusiv orașul **Baia Mare**. Denumirea zonei provine de la o veche fortificație din piatră numită în maghiară **Kővár**, adi-

că Cetatea de Piatră. Cetatea de piatră a fost construită pe malul râului Lăpuș pe la **sfârșitul secolului XIII**. La sfârșitul secolului al XVII-lea, răscoala lui Francisc Rákóczi al II-lea a măturat Transilvania, iar chiorenii profită de ocazie și se ridică împotriva lui Teleki. După Pacea din Sătmăr (1711), **autoritățile austriece** hotărăsc **dărâmarea** Cetății Chioar, pentru a se evita regruparea aici a forțelor antihabsburgice, fiind dărâmată în anul 1718. Toate satele districtului Chioar erau sate românești cu excepția satelor Berchez și Lăpușel.

Târgu Lăpuș

LECTURĂ

„(...) Tradiția spune că în acest sat al comunei Șomcuta Mare ar fi existat o bisericuță de lemn încă din veacul al XVIII-lea, prima mențiune documentară a satului datează de la 1405, sub denumirea Balkfalva (Satul lui Balc, în ungurește), dovadă a locuirii sale de către români de la ctitorire, căci Balc ori Bălița este personaj important și în Descălecarea Moldovei, prin nobilii români din Maramureș. În secolul al XVIII-lea satul aparținător Cetății Chioarului era numit Somkut Pataka, adică Pârâul Cornului. Date aproape certe despre construcția bisericii avem la 1845, când scria în Condica parohială preotul Gavril Cârlig, la 1905, *s-a zidit din lemn* (ce frumoasă metaforă!), iar la 1871 *s-a tras pânză peste pictura veche*, un zugrav anonim repictând biserica pe banii soților Ioan și Floarea Hoțea (800 de florini). Materialele de construcție tipice – stejar masiv pentru pereții de închidere și compartimentare, scândură geluită de brad pentru boltă peste naos etc. îmbinări specifice românești (coada de rândunică). De-a lungul timpului biserica a suferit transformări, a fost afectată de vitregiile naturii, multă vreme a servit cultului, dar după terminarea bisericii de zid (1948), a intrat în uitare. Elementele specifice care dau valoare bisericii sunt stâlpii strunjiți ai pridvorului, aripile cioplite ce susțin cununa, funia răsucită, corul care marchează accesul în biserică, dar mai cu seamă fereastra de pe latura estică a absidei altarului – prelucrare a crucii Sf. Andrei. Este de remarcat faptul că învelitoarea este din șindrila de fag (cu lambă și uluc).“ (<http://www.maramures.djc.ro/>)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Peste ce teritorii se întinde Țara Chioarului și cea a Lăpușului?
2. În ce evenimente istorice a fost implicată cetatea Chioarului și care a fost soarta sa?
3. Ce însemnătate are biserica din Șomcuta Mare?

12. Crișana sau Țara Crișurilor

Zona etnogeografică a **Crișanei** este o zonă cu variații privind aspectele etnografice de la o regiune la alta. Ea este compusă din mai multe **subdiviziuni** ale portului popular, graiului și tradițiilor crișene în funcție de așezarea geografică și relief: **Crasna, Tinca, Barcău, Crișul Repede, Beiuș, Tinca, Salonta și Crișul Alb**. Crișana se întinde de-a lungul râurilor de la care provine și numele zonei: **Crișul Alb, Crișul Negru, Crișul Repede** limitându-se în nord cu râul **Barcău**. Practic, județul **Bihor** se suprapune acestei zone, dar din ea face parte și **nordul județului Arad**. Zona cuprinde și regiuni cu aspecte micro – identitare aparte cum ar fi depresiunea Beiușului, numită tocmai de aceea și **Țara Beiușului**. În răsărit ea se termină odată cu așezările omenesti de pe versanții de apus ai Munților Apuseni, învecinându-se totodată cu Țara Moților. În apus, ea se prelungește pe alocuri cu puțin peste frontiera de stat româno-ungară incluzând **localitățile locuite și de români din Ungaria**. Tocmai de aceea, majoritatea românilor băștinași din Ungaria vorbesc

Crișeni mergând cu luntrea pe Criș la Târgul de la Vama Sării din Vadul Crișului

graiul **crișan**. Pe teritoriul României, Crișana este locuită în majoritate de români, alături de care în Depresiunea Beiușului, în jurul Salontei și la nord de centrul Crișanei, Oradea, trăiesc și **maghiari**. Pentru maghiari însă Crișana nu reprezintă vreo zonă etnogeografică aparte, ci ca parte a regiunii **Partium** constituie o regiune istorico-geografică și culturală. Tradiția istoriografică românească con-

sideră Crișana, la fel precum și pe celelalte provincii ale României, ca teritoriu al primelor formațiuni prestatale românești. Notarul anonim al regelui Béla al II-lea al Ungariei menționează în cronică sa medievală *Gesta Hungarorum* (Faptele ungurilor) în ținutul Bihorului un voievod numit **Menușor** și țara acestuia, locuită însă de cazari și de bulgari. Informații certe despre **români** în aceste ținuturi avem din secolele XIII–XIV, la început în zona muntoasă a Crișanei, apoi și în cea de câmpie, fiind organizați în **comunități satești**. Dat fiind faptul că aceste părți ale spațiului românesc au fost până în 1919 mereu sub **administrație ungară**, spre deosebire de românii din Transilvania care au trăit într-un principat separat de Ungaria prin Diploma Leopoldină din 1699, românii din Crișana au fost numiți și **ungureni**.

Elementul românesc al Crișanei este purtător al numeroaselor tradiții și obiceiuri păstrate și în arta populară bogat reprezentată. **Mobilierul țărănesc** se remarcă prin valoarea sa științifică și prin calitățile artistice, mai cu seamă **scaunele cu spătar antropomorf**, adică înfățișând figuri umane cum sunt cele din zona Beiușului, **lavițele cu spătar decorat** prin traforare, crestare și incizare, **lăzile de zestre** provenite din centre cu îndelungată tradiție, unele care au deservit cu produsele lor zone largi. **Olăritul** are și el o tradiție veche în Crișana modelându-se vase pentru întrebuințări de tot felul, de forme și mărimi diferite, de la ulcele și vase pentru sugari, la oalele pentru pomană sau cânțele pentru depozitat sămânța de cânepă sau cereale decorate cu o gamă largă de motive de veche tradiție. Portul popular al zonei, păstrat încă în lăzile de zestre ale locuitorilor satelor bihorene se încadrează categoriei mai largi a portului românesc transilvănean. Interesante pentru expresivitatea lor sunt sumanele confecționate de meșterii locali sau cele confecționate de renumiții **sumănari**, care, în timpul iernilor, lucrau la domiciliul clienților asemenea piese pentru sate din zonele de deal și de șes ale Aradului și Bihorului.

La limita dintre Crișana și Transilvania în localitatea Ciucea se află un important obiectiv turistic cultural, și anume fostul castel Boncza, de a cărui existență se leagă numele a doi scriitori, buni prieteni din tinerețe, unul maghiar, celălalt român: Ady Endre și Octavian Goga. Azi în castel funcționează Muzeul Memorial Octavian Goga și Casa Ady Endre.

Muzeul Memorial Octavian Goga

LECTURĂ

„Șirul tradițiilor pascale bihorene începe cu sfințirea ramurilor de salcie, de Florii, și continuă cu celebrarea Sângiorzului. În zona Beiuș-Vaşcău, în Joia Mare, se aprind focurile sacre ale Învierii, care ard în cimitire pe toată perioada sărbătorilor. În aceeași zonă, cu ajutorul *bijorcii*, un instrument specific local, ouăle sunt încondeiate cu ceară și apoi vopsite. De asemenea, în duminica Tomii, fetele din Bihor *se prind surate*, obiceiul purtând numele *Lioara* sau *Jocul pe morminte*. (...) Ritualurile continuă, în zona Beiușului și Vașcăului, în localități precum Fânațe sau Câmpani, cu aprinderea focurilor sacre în Joia Mare, un obicei arhaic, de incinerare simbolică a morților, care se desfășoară în cimitirul satului. La lăsatul întunericii, feciorii adună aici lemne, apoi aprind așa-numitul foc al Învierii, care va arde, neîntrerupt, pe toată perioada sărbătorilor de Paște, fiind vegheat de comunitatea satească. Oamenii locului spun că aceste focuri opresc diavolul să fure Paștele și purifică spațiul. Există și credința că, prin acest ritual, oamenii pot sprijini evoluția soarelui. (...) În Joia Mare, anticipând slujba de Denie, a celor 12 Evanghelii, dangătul clopotelor încetează și se aud doar bătăile de toacă. Acestea vor răsună până după Înviere. Se spune că, prin bătăile de toacă, se purifică spațiul și se îndepărtează spiritele rele, mai spune Crăciun Parasca. Tot acum se aleg și ouăle pentru «împistrare». În localități precum Beiuș, Budureasa, Drăgoteni, Remetea sau Meziad, se păstrează obiceiul încondeierii ouălor de Paște cu semne sacrale. Folosindu-se de *bijorcă*, un instrument specific bihorenesc, ouăle sunt încondeiate cu ceară și apoi vopsite cu vopsele extrase din coji de ceapă și alte plante. După ce ouăle au fost frumos împistrate, ele vor fi oferite, în Duminica Paștelui, copiilor porniți a *cucuța*.” (*Obiceiuri bihorene de Paște, Informația de Bihor, 2011*)

Regionalisme din Crișana

- **citov** = zdravăn, întreg la cap; **șod** = nostim, ciudat; **nilă** = grădină; **ocol** = curte; **candalău** = sobă; **moșini** = chibrite; **temetău** = cimitir; **grumaz** = ceafa; **brâncă** = mână; **bold** = magazin; **tenchi** = porumb; **rișcaș** = orez; **obloc** = fereastră; **harapauă** = clește; **caput** = poartă;
- **goz** = gunoi; **iosag** = vite, animalele mari de pe lângă casă; **cocie** = căruță; **roștei** = ușa
- de la gardul spre curte; **hintă** = leagăn de joacă pentru copii; **mintenaș** = imediat

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Care sunt caracteristicile etnografice ale Crișanei?
2. Enumerați râurile care străbat Crișana. Ce localități mai importante se întâlnesc în Crișana?
3. Ce se știe despre Menumorut?
4. Descrieți meșteșugurile din zona Beiușului.
5. Ce obiceiuri de Paști se practică în Bihor?
6. Căutați cu ajutorul internetului informații și faceți o scurtă prezentare, din care să reiasă prin ce i-a legat castelul Boncza de la Ciucea pe scriitorii Octavian Goga și Ady Endre.

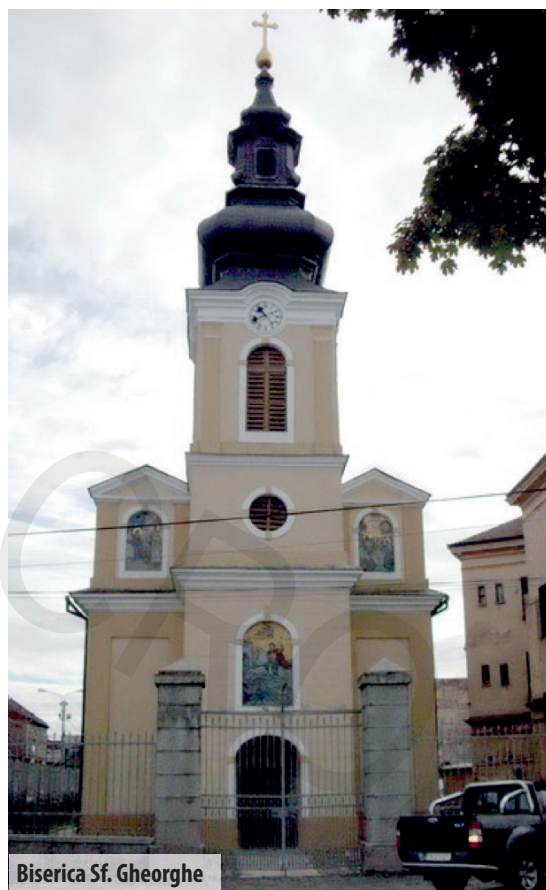
13. Banatul

Banatul românesc este situat în partea de sud – vest a României cuprinsă între râurile **Mureș**, **Dunărea** și masivele **Poiana-Ruscă** și **Retezat** și **frontiera româno-sârbă**. Dincolo de frontieră este cealaltă parte a Banatului, adică **Banatul Sârbesc**. Banatul locuit preponderent de români a devenit parte a României în 1920, pe când partea locuită preponderent de sârbi a fost alipită statului sud-slav. O mică porțiune locuită de maghiari a rămas

între granițele Ungariei. La fel ca și Crișana, **Banatul** reprezintă o **varietate de zone etnografice** românești din ținutul muntos al gugulanilor până în zona de câmpie de dincolo de frontiera cu Serbia, în localitățile locuite de românii din Banatul

Biserica Sf. Gheorghe

Sârbesc. Totuși, având în vedere trecutul comun și multe afinități și asemănări în privința graiului, portului și a mentalității, românii din Banat au o **puternică identitate regională** ce se regăsește și în expresia „**tot Banatu-i fruncea**“. Banatul și-a câștigat identitatea sa aparte în spațiul românesc prin înființarea de către **Imperiul Habsburgic** a unității administrativ-teritoriale **Banatul de Timișoara** în secolul al XVIII-lea. **Banatul românesc** cuprinde actualele județe **Timiș, Caraș-Severin, sudul județului Arad și o mică porțiune din județul Mehedinți**. Dată fiind variația reliefului, putem distinge **Banatul Montan** de restul Banatului. Până la „exodul“ populației germane de după 1990, în Banat au existat multe sate predominant șvăbești, cele mai multe concentrându-se la nord-vest de centrul Banatului, lângă orașul **Timișoara**.

Răzleț, au existat și în zona montană sate germane. Actualmente, locuitorii acestor foste localități șvăbești sunt români, unii sosiți în Banat prin fenomenul migrației forței de muncă. Ponderea maghiarilor este scăzută, reducându-se la câteva localități. **Tabloul multiethnic** al Banatului este completat de câteva așezări rurale locuite de **sârbi, croați, bulgari, ruteni, cehi și slovaci**. Printre aceștia se remarcă **carașovenii**, un grup sud-slav de religie catolică, care în mare parte s-au declarat croați. Cu toate acestea, preponderența elementului românesc este covârșitoare. Zonele din Banat în care tradițiile și obiceiurile românești s-au păstrat cel mai bine sunt zonele din regiunea **Făget**, pe cursul râului **Caraș**, în **defileul Timiș-Cerna**.

Este puțin cunoscut că nu doar Maramureșul și Transilvania au minunate biserici din lemn, ci și Banatul. În regiunea **Făget** întâlnim vechi **biserici din lemn** asemănătoare. Acestea au turnul scund, prismatic, **vârful ascuțit** în formă de **piramidă**, spre deosebire de multe biserici de lemn din Banat care au copiat în lemn **bulbul baroc**. Însă bisericile din zona Făget au fost mai puțin influențate de barocul apusean. O altă caracteristică a acestor biserici este că la exterior se

pot observa mai multe **cruci ale eroilor**, adică cruce de lemn care comemorează câte un fiu al satului ce nu a murit în localitate, iar astfel nu a putut fi înmormântat în cimitirul satului fiind vorba mai ales de sătenii căzuți pe vreun câmp de luptă.

Ținutul gugulanilor se află în **Banatul Montan** străbătut de cursul râurilor **Bis-tra** și **Caraș**, având ca centru localitatea **Caransebeș**, deși gugulanii sunt locuitori ai satelor, iar cei care s-au mutat în oraș își pierd treptat afinitățile față de identitatea de gugulan, denumire ce provine de la **Vârful Gugu** situat în **Munții Godeanu**. În ultimul timp această identitate locală este promovată prin organizarea de festivaluri cum ar fi cel de toamnă legat de culesul recoltelor. Dar și zona de câmpie a Banatului este bogată în folclor, cu costume populare tradiționale. Cel din zona localității **Sânnicolaul Mare** este compus la femei din cămașă numită **spăcel**, **poale**, **oprege**, **catrință**, **brâu**, brăciră, pruslic sau burdic, **cojoc de blană** sau subă. Spăcelul și poalele erau făcute din pânză țesută în casă. **Spăcelul** era despicat în față până la nivelul sânilor iar la gât erau confecționate din două lățimi fiecare, ceea ce le conferea bogăție și eleganță. La încheietura mâinii se termina cu fodori prinși de bentiță. Când avea pumnari, fodorii se prindeau de acestea. La gât purtau **salbe din taleri** de argint sau galbeni austrieci, trecuți prin panglică. O fată trebuia să aibă cel puțin trei galbeni. Fetele înstărite aveau mai multe rânduri de galbeni. Pe picioare purtau ștrimfi din lână subțire, lucrați cu cinci ace de tricatat. Aceștia erau ornamentați cu diferite figuri. Cât privește încălțăminte, odinioară femeile au fost încălțate cu **opinci** ca mai târziu să treacă la **ghete cu tureac înalt**, **papuci**, **topanci** și șlapi. Bărbații purtau vara **chimeșe** din pânză cu cinar și izmene iar iarna **cioareci** din postav negru sau alb, brâu și **brăciră din lână**, **burneac** (pieptar) sau **cojoc din blană de oaie**. Cojocul de sărbătoare era bogat ornamentat cu cusături. Iarna, peste cojoc îmbrăcau suman. În picioare aveau **cizme** sau șlarfi. Capul era acoperit vara cu pălării și iarna cu căciuli. Românii le plăcea să poarte mustață. Bătrânii aveau mustață mare, cu vârfurile răsucite. După primul Război Mondial și în portul bărbătesc au apărut **căciula de astrahan**, prisliucul (vesta de mătase în ape), cămășile de stofă (un fel de vestoane), haina de catifea și **cizmele de lac**, care însă erau purtate doar duminica și la sărbători. Acest port popular azi se mai poartă doar ocazional, la diverse evenimente folclorice, iar structura sa a evoluat în timp cunoscând unele adaptări la portul orășenesc al secolului XX.

Români bănățeni în costum popular într-o fotografie veche de peste o sută de ani

„Elementele care individualizează costumul tradițional din Banat în cadrul portului popular românesc țin, pe de o parte, de existența unor piese unicate, care se întâlnesc numai în această provincie istorică – *opregul cu franjuri lungi* (catrință) și *conciul* (boneta) purtate de femei –, iar pe de altă parte, în somptuozitatea broderiilor și *alesăturilor* executate cu fir de aur și argint. Migală și talent, fast și strălucire sunt atributele care exprimă cel mai bine specificul costumului bănățean din zonele de câmpie, unde compozițiile decorative ale *conciurilor*, *catrințelor* și *opregelor* uimesc prin rafinamentul de filigran al motivelor geometrice, lucrate cu fir metalic în tehnica «*pe dos*», ceea ce înseamnă cu o oglindă pusă sub războiul de țesut, pentru a urmări calitatea execuției. Costumul bărbătesc, alcătuit din cămașă lungă peste genunchi, asociată vara cu pantaloni din pânză și iarna cu *cioareci* din *habă* albă (postav de lână), are ca semn distinctiv broderia ajurată de un mare rafinament – ton pe ton (cu ață sau mătase albă) – și finețea *cheițelor* decorative care unesc foile de pânză.

Pieptarele și *cojoacele*, bogat împodobite cu broderii din mătase policromă, cu oglinzi, cu bumbi și aplicații din piele, stârnesc admirația pentru ținuta bănățenilor. Remarcabile pentru frumusețea decorului realizat, cu aplicații de *șinoare* negre pe fondul alb al țesăturii de lână, sunt *vestele* bărbățești («*chintuș*») și *șubele* purtate de ambele sexe.” (Doina Isfănoni; Paula Popoiu, *Costumul de patrimoniu*, 2008)

Regionalisme din Banat (comuna Felnac, județul Arad)

- **arșău** = hârleț; **ai** = usturoi; **neauă** = zăpadă; **copârșău** = sicriu; **avlie** = curte; **cindă** = sufragerie; **târnaț** = coridor; **șpoierte** = sobă pe care se face mâncare; **sobă** = cameră; **feșcile** = chibrituri; **măramă** = batic; **cătrânță** = șort; **peșchir** (din sârbă) = **prosop**; **lăvor** = lighean; **tablă** = farfurie; **furchiță** = furculiță; **șoală** = cană; **colnă** = ocol; **crompîri** = cartofi; **părădai-că** = roșie; **clisă** = slănină; **șpinod** = spanac; **ștrimfi** = ciorapi; **a murlui** = a spăla pe jos; **a sta la givan** = a sta de vorbă; **a sudui** – a înjura; **a beșceli** = a certa; **crofnă** = gogoasă; **lăcruță** = cutie; **stelaj** = raft; **credenț** = dulap; **a feșci** = a vopsi; **pomoroancă** = portocală; **ștalog** = coteț; **dună** = plapumă cu pene de gâscă; **plevais** = creion; **iorgovan** = liliac; **fegeu** = capac pentru oală; **ludaie** = dovleac; **pecmez** = gem; **covăsât** = iaurt; **unsoare** = untură; **răchie** = țuică

ÎNTREBĂRI, TEME

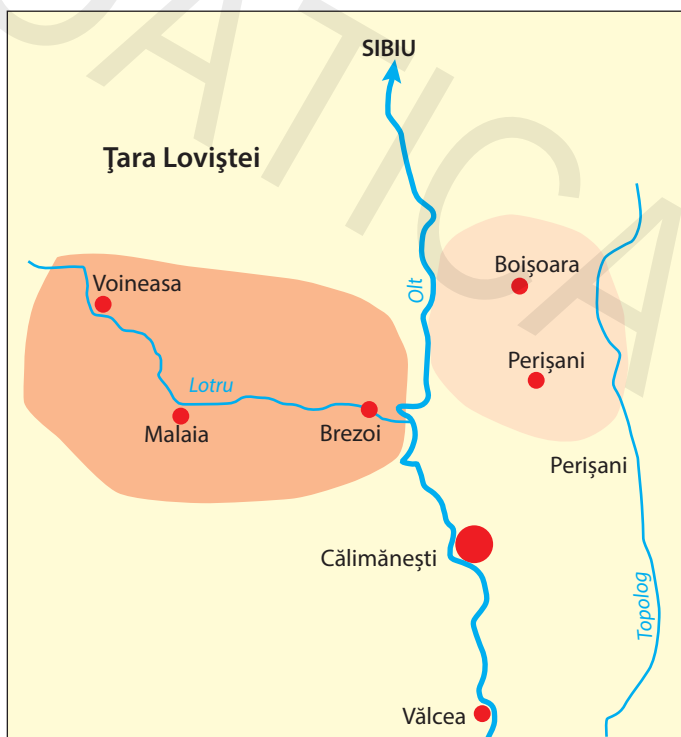
1. Care sunt limitele geografice ale Banatului? Dar ale Banatului românesc?
2. Arătați, cum a luat ființă Banatul în decursul istoriei.
3. Ce populație neromânească a trăit în număr mare în Banat până în 1990?
4. Ce alte etnii mai trăiesc în Banat?
5. În care zone ale Banatului s-au păstrat cel mai bine tradițiile populare?
6. Cine sunt gugulanii? Descrieți portul popular bănățean din zona de câmpie.

14. În Muntenia: Țara Loviștei

Țara Loviștei este situată în nordul actualului județ **Vâlcea** între masivele **Parâng** și **Făgăraș**, pe cursul mijlociu al râului **Olt** și este străbătută de râul **Lotru**. În centrul acestei regiuni se află **depresiunea Loviștei**. Regiunea este străbătută de unul dintre cele mai importante drumuri care face legătura dintre Transilvania și Muntenia. În trecut, regiunea era străbătută de numeroase **puncte vamale** situându-se la **hotarul** dintre **Ungaria și Țara Românească**. Prima atestare documentară a sa provine din 1233. Aici, în apropierea localității **Perișani**, într-un loc îngust împrejmuț de stânci a fost **Posada**, locul înfrângerii din 1330 a regelui Carol Robert de Anjou de către Basarab I, întemeietorul Țării Românești.

Satele loviștene așezate pe „drumul cel vechi” al Țării Loviștei, care lega odinioară Ardealul de Țara Românească, au cunoscut în dezvoltarea lor economică și culturală mai multe influențe: ardelenesti, oltenesti și muntenesti, fiind o adevărată **zonă de interferență**. Satele loviștene sunt formate prin fenomenul de **roire**. În ele găsim locuitori uniți prin legături de rudenie, rareori de alt neam, care au folosit din vremuri îndepărtate atât terenurile cultivabile, cât și restul proprietăților din obște, păstrându-și tradițiile și obiceiurile neschimbate.

În vecinătatea Țării Loviștei se găsește și **Țara Lotrului** sau Valea Lotrului, care formează un loc aparte în acest areal etnogeografic. Mult timp **Țara Lotrului** a fost un „**Eldorado**” carpatin, în sensul că aici veneau mulți în căutare de **aur**. Începând cu anul 1829 culegerea aurului din nisipurile râurilor decade. Centru acestei regiuni este localitatea **Horezu**, vestită pentru **olăritul** practicat aici. Acesta îmbină elementele caracteristice civilizației lutului: cu meșteri olari vestiți, cu talenți cioplitori în lemn, cu cele ale civilizației

Valea Lotru

pastorale: cu stâne de oi pe pășunile alpine și cu un autentic folclor pastoral. **Valea Lotrului** a fost în trecut o zonă montană nelocuită, fiind doar **un culoar** prin care putea fi ocolită vama de la Turnu Roșu dintre Țara Românească și Imperiul Habsburgic, respectiv Transilvania. Mai târziu, Valea Lotrului a început să fie considerată drept o prelungire istorică și geografică a Țării Loviștei. O legendă locală spune că toate satele de pe Valea Lotrului ar fi fost întemeiate de **haiducii** numiți de oamenii locului, **lotrii**. După reformele lui Constantin Mavrocordat din 1746, când șerbii (iobagii) sunt eliberați, pământul rămânând totuși în stă-

Ceramica de Horezu

pânirea boierilor și a mănăstirilor, în Țara Românească se oficializează instituția organizării plaiurilor, unități subadministrative ale județelor din zona de munte, conduse de un vâtaf de plai care mai avea și obligația să asigure paza frontierei și să controleze vama. În această zonă a fost organizat Plaiul Loviștei. La sfârșitul secolului al XVIII-lea existau 17 plaiuri. În Muntenia și Oltenia, multora dintre vâtafii de plai li se datorează ctitorirea unor biserici de zid și de lemn, reprezentative pentru stilul epocii.

Meșteșugul popular cu rădăcini adânci în zona Lotrului și a Loviștei, olăritul, devine emblema care face cunoscut orașul **Horezu** în țară și peste hotare. Un simbol dominant în **pictura vaselor** de Horezu este **cocoșul** alături de care, însă, întâlnim și alte figuri precum stele, șerpi, copaci, oameni, flori, pești, spirala dublă, linia dreaptă, linia ondulată, frunza, brâul, soarele, spicul, **pomul vieții** și coada de păun. Există și două culori specifice zonei: **roșul** și **galbenul** de Horezu.

LECTURĂ

Legenda Schitului Cornetu

„(...)Tradiția a consemnat o pioasă legendă despre începuturile acestui așezământ monahal. Se spune că doi boieri ai vremii, împreună cu soțiile lor, și-au luat pungile cu galbeni și au urcat în păduri, adăpostindu-se la un moment dat într-o peșteră din Munții Priboiului. Pe când unul dintre boieri aduna vreascuri pentru foc, a fost urmărit de doi hoți, care în felul acesta le-a descoperit ascunzătoarea. Una dintre femei s-a ascuns în peșteră, iar alta a fugit în pădure, unde i s-a pierdut urma. Între timp, cei doi boieri s-au luptat din răpputeri cu lotrii, fiind ucis câte unul de fiecare parte. Rămas singur, cel din urmă boier a pornit în căutarea peșterii și mare i-a fost bucuria când a redescoperit-o. În clipa imediat următoare, a izbucnit însă într-un țipăt înfiorător. Soția sa, care de spaimă născuse înainte de vreme, zăcea într-o baltă de sânge, strângându-și la piept copilul abia născut. Amândoi fuseseră uciși de hoțul furios că și-a pierdut prietenul. Sfâșiat de durere, boierul și-a îngropat soția și copilul în pământul reavăn de lângă o tufă de corn. A coborât apoi din munte și cu toți banii pe care îi avea asupra sa a construit o bisericuță din lemn, încadrată de un luminiș de corni. Pe locul acela se află astăzi Schitul Cornetu, o impresionantă oază de lumină și verdeată, chiar pe malul Oltului. (...)” (Mariana Borloveanu, *Schitul Cornetu sporește rugăciunea din Țara Loviștei, Lumina, 2011*)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Arătați pe hartă unde este situată Țara Loviștei.
2. Ce eveniment istoric a avut loc în 1330 în această zonă?
3. Prezentați caracteristicile ceramicii de Horezu.
4. Rezumați pe scurt legenda schitului Cornetu.

15. Vlașca și Teleorman

Zona etnografică **Vlașca** este situată în sudul Munteniei între București și Dunăre într-o zonă de câmpie despărțită în numeroase fâșii de către afluenții din dreapta ai râului Argeș. Până la reorganizarea teritorială din anii 1950 a existat un județ omonim al cărui nume de origine slavă, înseamnă Țara Vlahilor, adică a românilor. Centrul acestei regiuni este localitatea **Giurgiu**, care își trage numele de la o așezare genoveză, care a înflorit aici mai ales în secolul al XIII-lea. Mai târziu, Mircea cel Bătrân a construit pe locul vechii citadele genoveze o cetate. Apoi turcii au cucerit Giurgiul în 1417 și au creat în jurul lui raiaua Giurgiului. Raiaua turcească a cetății Giurgiu a fost desființată prin tratatul de la Adrianopol (1829). În timpul Primului Război Mondial la Comana s-a dat, în noiembrie 1916, marea bătălie pentru despresurarea Bucureștilor amenințat de armatele germane și austro-ungare.

Asemenea altor zone folclorice din țară, **Vlașca** are reprezentate majoritatea genurilor specifice **sărbătorilor tradiționale**, chiar dacă ele diferă de la o localitate la alta ca număr sau forme de reprezentare și manifestare. Iată câteva sărbători specifice acestei zone: în localitatea Bila, comuna Schitu, copiii scandează pe la casele gospodarilor cu această ocazie „*Piu, piu, piu / Și la anu nu mai viu*“. Printre români,

Zona etnografică Vlașca

aici s-au așezat și **bulgari** ale căror obiceiuri se aseamănă mult cu cele ale românilor din Vlașca. În localitatea Valea Dragului, în cadrul comunității bulgare, colindele numite *culade* sunt cântate în limba bulgară și sunt adresate diferitelor situații întâlnite la casele colindate. Un alt obicei al zonei este **mersul cu ursul**, obicei ce constă în mascarea unui colindător în urs și prezentarea unui dans specific pe melodii interpretate vocal, la fluiet sau acordeon. „Ursul” este purtat cu un lanț de alt colindător, care dansează și el în ritmul muzicii. Îl întâlnim în localitățile Putineiu și Malu, în zilele Crăciunului. **Vizita** este un obicei practicat de lăutarii din Frătești și din alte centre lăutărești și constă în alcătuirea unei formații din 4-5 instrumentiști, care colindă pe la casele oamenilor înstăriți, cântând în cor, la fereastră, două sau trei cântece. Gazda îi cinstește cu vin, bucăți de carne prăjită și bani. Vizita se practică în zilele de Crăciun, de Sfântul Ștefan, de Sfântul Ioan și la alte sărbători mari din timpul anului. **Semănatul** este un obicei practicat în localitatea Frătești la care participă fetele care nu au mai mers cu colindatul în anul respectiv. Se desfășoară în seara de Anul Nou și constă în scandarea unor urări de sănătate și belșug. Fetele poartă în mâini străchini cu grâu verde pus la încolțit încă din seara de Sfântul Andrei. În timp ce fac urarea, fetele aruncă cu mâna boabe de grâu. **Buhaiul** este un obicei practicat în localitatea Prundu de cete formate din băieți ce poartă cu ei un **buhai** (instrument tradițional, întâlnit în perioada sărbătorilor de iarnă) și care cântă un colind însoțit de sunetele instrumentului respectiv. Acesta are loc în seara Anului Nou. **Jianul** și **Bujorul** aparțin genului de teatru popular laic, în care se prezintă aspecte din viața vestitului haiduc Iancu Jianu sau Bujor. Obiceiul de a colinda cu Jianul îl găsim numai în comuna Oinacu, unde membrii cetei sunt călări pe cai și reprezintă nouă personaje: *Iancu Jianu, mireasă, patru haiduci, potera, poștă și podar*. În localitatea Mihai Bravu se practică **Bujorul**, obiceiul având loc în zilele de 1 și 2 ianuarie. Aceste obiceiuri cu caracter local sunt completate de către celelalte obiceiuri cunoscute în întreg spațiul românesc precum **Sorcova, Plugușorul, Capra**, etc. Majoritatea acestor obiceiuri de iarnă din zona folclorică Vlașca sunt

Mersul cu ursul

Sorcova

încă vii în viața spirituală a colectivităților locale, chiar dacă unele dintre ele au dispărut ca practică în ultimii ani. Au rămas, însă, în amintirea oamenilor care le prețuiesc atunci când, prin intermediul formațiilor artistice, apar în spectacole sau în emisiuni televizate.

Zona etnografică a **Teleormanului** se învecinează la răsărit cu **Vlașca** și la apus cu zona **Romanați** având centrul în orașul **Alexandria**. Azi unul din județele din sudul României poartă acest nume. Această regiune, precum și alte regiuni din Muntenia au fost în secolele XII–XIII sub **stăpânirea cumanilor**, un popor de origine turcă. De aceea, se crede că denumirea ar putea însemna și **pădurea cumană**. Precum în Vlașca, și aici întâlnim răzleț comunități de bulgari.

LECTURĂ

Tradiții și obiceiuri de Paști din zona Vlașca

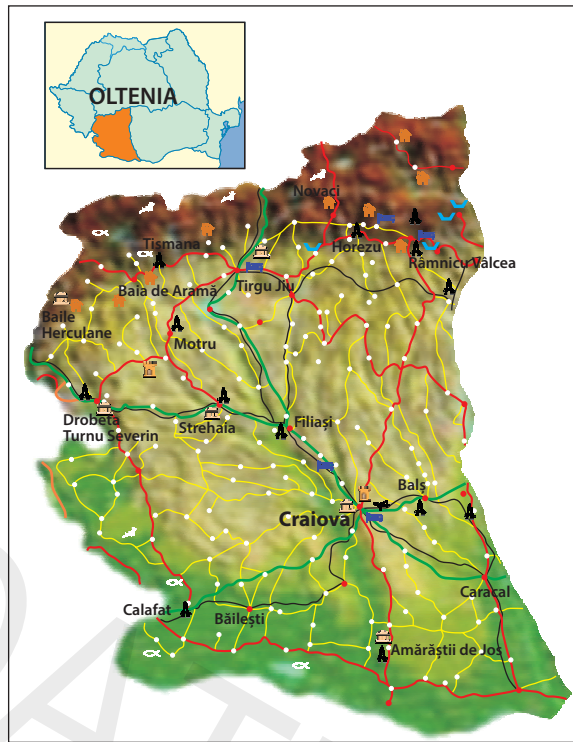
„De obicei, gospodinele din municipiul și județul Giurgiu își curăță locuința înainte de Săptămâna Mare, deoarece bătrânii spun că în această perioadă «este păcat» să faci treburile casnice grele, ci numai ceea ce este absolut necesar, preparate culinare și aranjarea casei pentru primirea oaspeților. În ceea ce privește masa de Paști, sub nicio formă nu trebuie să lipsească ouăle roșii, drobul de miel, pasca și cozonacul. Femeile din satele giurgiuvene respectă ritualul vopsirii ouălor în Joia Mare, deoarece vinerea este considerată ca și ziua de Paști, în biserici având loc *Prohodul*. În urmă cu aproximativ 20 de ani, femeile nu aveau posibilitatea să decoreze ouăle ca acum, cu ornamente gata cumpărate din super marketuri. Acestea foloseau lumânare topită pentru ornat, ceară de albine amestecată cu cărbune pisat și frunze de pătrunjel, iar pentru a obține culoarea preferată utilizau coji de ceapă pentru a obține culoarea galben și sfecă roșie, pentru ouă roșii. Superstiții sau obiceiuri? Tot în Joia Mare, creștinii aprind la fiecare mormânt din cimitir, bozii uscate, care semnifică purificarea mormântului, iar femeile împart colaci și mere. În satele Slobozia, Toporu și Putineiu, bătrânele păstrează tradiția veche și aprind focul la mormânt după orele 24,00. La oraș femeile se duc la cimitir dimineața.” (*adevarul.ro*, 21.04.2011)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. În ce parte a Munteniei este situată Vlașca și cu care regiuni se învecinează Teleormanul?
2. Care este centrul acestei zone și cum a luat el ființă?
3. Descrieți pe scurt obiceiurile populare din zona Vlașca.
4. Ce minoritate etnică există în Vlașca precum și în Teleorman?
5. Ce înseamnă denumirile celor două zone sud-muntene Vlașca și Teleorman?

16. Oltenia

Oltenia nu este o zonă etnogeografică propriu-zisă, ea cuprinzând mai multe asemenea zone precum: **Romanți, Dolj, Gorj, Mehedinți, Țara Loviștei**, etc. Totuși, în ansamblu există multe asemănări în tradițiile și folclorul acestor zone. Oltenia și-a câștigat o individualitate aparte de restul Țării Românești datorită stăpânirii vremelnice a **Austriei** la răsărit de râul Olt în perioada 1718–1739, dar și faptului că în **secolul al XIII-lea** pe teritoriul Olteniei a ființat **Banatul de Severin**, o marcă teritorială a Regatului Ungariei, cu un deceniu înainte de întemeierea voievodatului Țara Românească. În timpul stăpânirii austriece, aceștia au mai denu-

Harta fizică și turistică a Olteniei

mit-o și „Kleine Walachei“, adică **Valahia Mică**, spre a o deosebi de Valahia Mare care a fost Muntenia. **Oltenia** este delimitată în nord de **Carpații Meridionali**, iar în vest, sud și est de ape curgătoare precum **Dunărea** și **Oltul**. Râul **Jiu** străbate regiunea de la nord spre sud și o împarte în două părți aproape egale, în care relieful uneia dintre părți pare identic cu cel din cealaltă parte. Nordul Olteniei este muntos, înălțându-se aici două masive muntoase: **Parângul**, la est de râul Jiu, și **Retezat-Godeanu** la vest de acesta. La sud de Carpați se află **zona subcarpatică**, reprezentată printr-un șir de dealuri și depresiuni. În nord-vest se află **Podișul Mehedinți** și depresiunea Severin. La sud de Subcarpați se află Podișul Getic. În sudul Olteniei se află **Câmpia Olteniei**, care este de altfel cel mai vestic sector al Câmpiei Române. Centrul Olteniei este la **Craiova**, reședința județului Dolj, care mai poartă și denumirea de bănie, amintind de existența unui **ban** al Craioveștilor subordonat domnitorului Țării Românești. Voievodul Mihai Viteazul a fost prima dată ban al Craiovei înainte de a deveni domnitorul țării. Cele două regiuni mai mari ce compun **Oltenia**, **Doljul** și **Gorjul** își au originea denumirii în **limba slavă**. Centrul Gorjului și reședința județului cu același nume este orașul **Târgu Jiu**, locul de unde provine și marele artist plastic român **Constantin Brâncuși**. Specific graiului oltenesc este folosirea frecventă a timpului gramatical **perfectul simplu**, chiar și când vorbirea ar impune forma de perfect compus. Astfel, oltenii spun adesea în loc de „am fost“, „am făcut“, „am venit“, etc. „fusăi“, „făcui“, „venii“. Acest aspect precum și vorbirea foarte iute a oltenilor și gesticulările mai

Mănăstirea Tismana

accentuate decât la românii din alte regiuni îi fac pe olteni ușor de recunoscut. Tot cu Oltenia și de olteni este asociat și prazul datorită cultivării acestuia pe mari suprafețe de pământ. Figura „olteanului tipic“ a fost popularizată totodată și de celebrul actor Amza Pelea originar din Dolj prin scenetele sale umoristice și ca personaj principal al filmului Nea Mărin.

Ca și în alte regiuni ale României, arhitectura sacră este prezentă și aici cu o serie de **biserici, mănăstiri și schituri** de mare valoare culturală. Trei dintre cele mai renumite asemenea mănăstiri sunt mănăstirile **Tismana, Trahaia și Govora**.

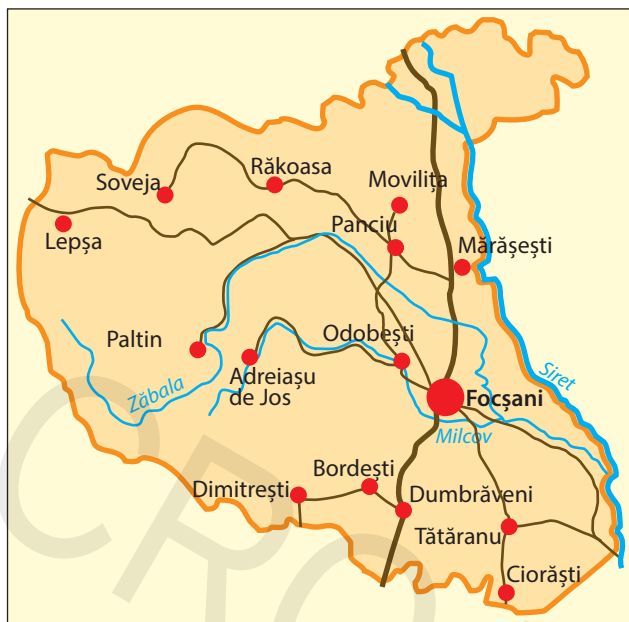
LECTURĂ

„Bucătăria din Oltenia păstrează și astăzi obiceiul de a pregăti mâncarea în oale de pământ la «țest» (sunt recunoscute sarmalele gătite în oale de pământ la țest), tehnologie care oferă un gust deosebit mâncărilor. În bucătăria oltenească se folosesc legumele proaspete, peștele, carnea de pasăre, vacă și porc, lactatele și brânzeturile. Oltenia este cunoscută prin oamenii ei cinstiți, harnici, dar duri. Acești oameni, de obicei foarte grăbiți, țin foarte mult la mâncărurile lor specifice și le plac mai ales felurile condimentate. Bucătăria oltenească este una dintre cele mai căutate bucătării, datorită mirosurilor și fineții cu care sunt pregătite bucatele în această zonă. Se pregătesc cum numai oltenii știu să le facă gustoasele ciorbe de praz și de ștevie, fiertura oltenească care este o ciorbă de pasăre și legume fierte în oala de pământ în spuză pe vatră. Influența vecinilor s-a resimțit în bucătăria din Oltenia: ghiveciul călugăresc, tocana călugărească și altele. Când vorbim de bucătăria oltenească, nu putem să nu amintim preparatele specifice acestei zone: ciulama de pui cu mămliguță, roșiile umplute cu carne sau numai cu orez, tochtura oltenească, saramura de pește și renumiții cârnăciori oltenești. Mâncarea oltenească, de obicei simplă, este întotdeauna aseasonată cu ridichi și ardei iute. Cârnații oltenești sunt faimoși. Sunt preparați din cantități egale de carne de vită și porc, tocată și amestecată cu usturoi, piper și sare, iar cu această pastă sunt umplute intestine de oaie. Apoi cârnații sunt afumați timp de două ore. Pentru cei care au un stomac sănătos, cârnații oltenești sunt un deliciu. Cei din sate pun accent pe prepararea mâncărilor de verdețuri cum ar fi: urzici, ștevie, știr, frunze de ceapă verde. Ciorbele le preferă mai acrișoare. Le cresc cu zeamă de varză sau suc de roșii. Preferă ciorbele de pui, legume, praz, lobodă, ștevie. Gătesc cel mai des din carne de porc, pește și ceva mai rar din carne de vită sau vânat. (Nica Alina, *Bucătăria oltenească*)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Care sunt zonele etnografice care compun Oltenia?
2. Cum a luat ființă Oltenia și prin ce forme de relief se delimitează de restul țării?
3. De numele cărui mare voievod muntean se leagă orașul Craiova?
4. Ce specific în vorbire întâlnim la olteni? Prezentați pe scurt bucătăria oltenească.

17. În Moldova: Țara Vrancei

Țara Vrancei se află în partea de sud a Moldovei, în apropierea **Carpaților de Curbură**. Este o zonă montană renumită nu doar pentru tezaurul ei folcloric dar și pentru **vinurile** care se produc din vița-de-vie cultivată pe dealurile acestei regiuni. Deși județul Vrancea are și un segment de câmpie, Țara Vrancei se limitează la **zona montană și deluroasă** a acesteia. Această zonă este delimitată de restul Moldovei și de Muntenia de două râuri: **Putna** în nord și **Milcovul**

în sud. Râul **Milcov** a fost timp de secole **granița dintre Moldova și Țara Românească**, fiind amintit și în **Hora Unirii** de Vasile Alecsandri, ce evocă unirea celor două principate românești la 1859.

Unul dintre personajele legendare românești este o femeie din această zonă numită **Tudora Vrâncioaia** care a trăit în timpul domnitorului Ștefan cel Mare și care a avut șapte fii. Legenda spune că locuința bătrânei Tudora Vrâncioaia s-ar fi aflat pe Dealul Dumbrava, iar când Ștefan cel Mare rătăcise descurajat printre munți, bătrâna vrednică și cu mare dragoste de neam, și-a trimis cei șapte feciori ai ei să adune toți flăcăii ce păzeau oile pe plaiurile Vrancei.

Țara Vrancei, asemenea ținuturilor muntoase, este bogată în **tradiții și obiceiuri** specifice numai acestei zone. Dintre acestea merită amintit **chipărușul** care este un ritual de înmormântare. Acesta se practica la nivelul comunității încă din perioada precreștină și constă în realizarea unui dans în fața casei celui decedat de către doisprezece bărbați cu fețele acoperite de măști tradiționale. Așezați unul în spatele celuilalt și legați cu un lanț considerat **lanțul vieții**, mascații dansează în jurul unui foc, trecând din când în când peste acesta ca simbol al purificării sufletului celui decedat. **Hora cu scrânciob** este un obicei care are loc în a doua zi de Paște și adună laolaltă toți locuitorii satului care asistă la legănatul fetelor tinere. Leagănul, numit și **dulap** sau **scrânciob**, este construit de feciori pentru fetele pe care le curtează. Acestea îi răsplătesc pe flăcăi pentru osteneala lor cu ouă roșii, pe care le

țin în sân sau în buzunare. Se spunea că aceia ce au fost legănați în scrânciob își vor îndeplini visurile, vor avea un an bogat și vor trece mult mai ușor peste greutăți. După zilele de Paști, scrânciobul era dezmembrat și depozitat de către feciorul care se ocupase de instalarea lui și nu se mai folosea decât anul următor la hora de Paști. **Vălăritul** este un alt obicei tradițional specific celei de-a doua zi de Paște. Flăcăii de însurătoare pleacă prin sat la gospodăriile în care sunt fete de măritat, unde aleargă după acestea prin livezi și prin curți până când le prind. La sfârșit, feciorii pleacă de la gazde care le dăruiesc ouă roșii, cozonac și pască.

LECTURĂ

Legenda lui Ștefan cel Mare și a Vrâncioaiei

Se spune că a fost mai demult, pe când domnitorul Ștefan cel Mare și Sfânt stăpânea în Moldova, luptându-se cu turcii, o femeie vrednică, pe nume Tudora Vrâncioaia, care avea șapte feciori: Bodea, Spirea, Negrilă, Bârsan, Spulber, Pavel și Nistor. Toți șapte erau ciobani în munții Vrancei, după cum erau mai toți voinicii locului.

S-a întâmplat ca, într-o luptă cu turcii, Ștefan, neavând destulă oaste, să fie învins. Singur, flămând, obosit și necăjit, a bătut la ușa Vrâncioaiei, să primească găzduire de-o noapte. Aceasta l-a primit – fiind lege nescrisă ospitalitatea străinilor – și l-a omenit cum se cuvine. Curând după aceea, domnitorul a adormit, fără să dezvăluie cine este. Vrâncioaia însă a ghicit cine e, după îmbrăcăminte și după chip. Auzise ea că domnitorul e la ananghie, deci și-a chemat feciorii de la treabă și i-a îndemnat să strângă fiecare câte o mică oaste din munți și să meargă la luptă.

Feciorii au făcut așa, încât dimineța, când s-a trezit domnitorul, în fața casei era oastea gata. Cu mare bucurie a pornit Ștefan la luptă, alături de feciorii Vrâncioaiei, obținând de această dată victoria. Niciunul din cei șapte frați nu a pierit în luptă. La sfârșitul bătăliei, Ștefan i-a chemat la sine, să-i răsplătească: fiecăruia i-a dăruit unul dintre munții Vrancei, întocmind act domnesc pentru aceasta.

Și așa, cei șapte frați s-au întors la îndeletnicirile lor, întemeind fiecare un sat cu numele său. Bârsești, Bodești, Păulești, Negrulești, Spulber, Nistorești și Spinești. După această legendă, întemeietor al satului Bârsești ar fi acela dintre feciorii babei Tudora care purta numele de Bârsan. Iar mama lor a rămas de legendă, pentru vrednicia și curajul ei, pentru inima generoasă și pentru iubirea de țară.

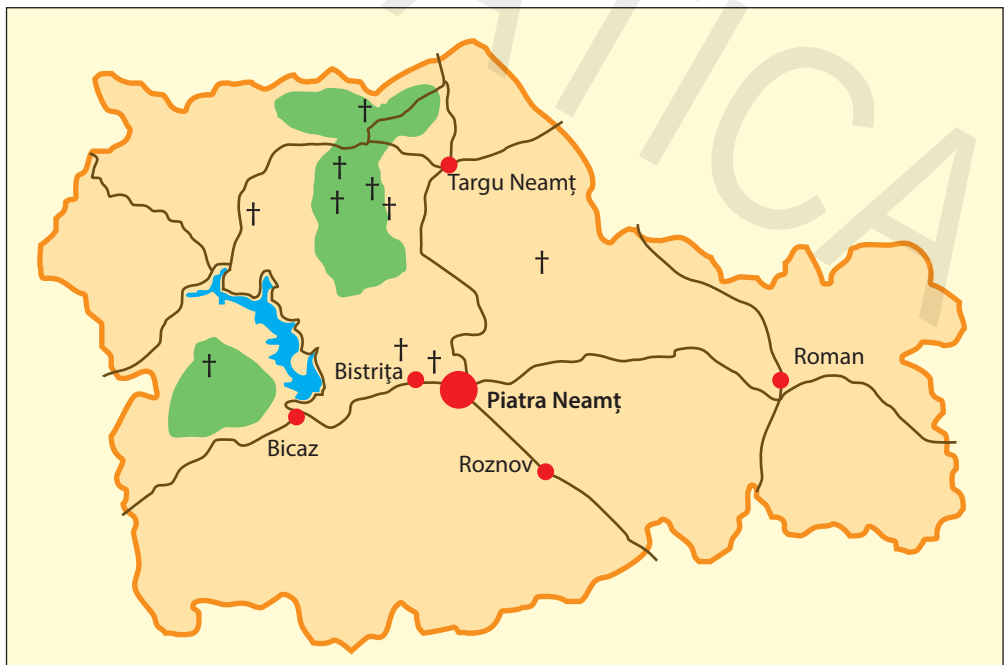
ÎNTREBĂRI, TEME

1. Ce râu desparte Ținutul Vrancei de Muntenia?
2. Care sunt teoriile referitoare la originea denumirii regiunii?
3. Prezentați pe scurt legenda bătrânei Tudora Vrâncioaia.
4. Ce fel de sărbători specifice zonei Vrancei cunoașteți?
5. Consultați harta României și identificați orașul reședință de județ din zona Vrancea.

18. Ținutul Neamțului

Ținutul Neamțului este situat la limita dintre **Carpații Orientali** și **Podișul Moldovei**, la nord de zona ceangăiescă de pe cursul râului Trotuș și la sud de Bucovina. Din punct de vedere turistico-geografic este cunoscut mai ales pentru frumusețea **Masivului Ceahlău** și a **Cheilor Bicăzului**. Ținutul Neamțului se încadrează teritorial în județul cu același nume, a cărui reședință este municipiul **Piatra Neamț**, situat pe cursul râului **Bistrița**, altul decât cel din Transilvania. Un alt râu care străbate zona este **Siretul**, delimitând Ținutul Neamțului la est de restul Moldovei. Orașul **Piatra Neamț** însă, a primit epitetul Neamț abia după unirea de la 1859 pentru a se putea face distincția între el și alte orașe care purtau denumirea de Piatra. De altfel, în trecut, Piatra Neamț s-a chemat **Piatra lui Crăciun**, după cum s-a păstrat și forma maghiară a orașului amintit în diplomele medievale sub forma de Karácsonykő.

Ținutul Neamțului este totodată și un ținut cu numeroase **mănăstiri** precum mănăstirile: **Neamț**, **Secu**, **Sihăstria**, **Sihla**, **Agapia**, **Văratec**. La mănăstirea Văratec se află mormântul Veronicăi Micle, femeia legată printr-o adâncă iubire față de Mihai Eminescu. **Mănăstirea Neamț** este renumită nu numai prin frumusețea ei, ci mai ales prin faptul că adăpostește cea mai veche și mai de preț icoană din România. Este vorba de **icoana Maicii Domnului cu trei mâini**. Mănăstirea Bistrița are o vechime de peste șase sute de ani, înălțându-se pe locul unei biserici de lemn ce fusese construită de voievodul Petru Mușat în jurul anului 1380. Ctitor

Cheile Bicazului

al sfântului lăcaș este considerat a fi domnitorul Alexandru cel Bun, care a și fost înmormântat aici, alături de soția sa. În anul 1401, domnitorul a primit în dar de la împăratul bizantin Manuel Paleologu două icoane prețioase, considerate a fi făcătoare de minuni. Una din ele este cea a Maicii Domnului cu trei mâini, iar cealaltă este icoana înfățișând-o pe Sfânta Ana cu Maica Domnului în brațe care a fost așezată la Mănăstirea Bistrița, unde se găsește și astăzi.

Legenda icoanei „Maica Domnului cu trei mâini“

„(...) Istoria spune că icoana, înfățișând-o pe Născătoare de Dumnezeu ținându-și Pruncul în brațe, iar pe spate avându-l pictat pe Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, a fost făcută în anul 665, în Lida, ca reproducere a unei alte icoane apărute în mod miraculos pe un stâlp de lemn, în anul 35 după Hristos. Se mai spune că, prin anii 700, Sfântul Ioan Damaschin, aflat în timpul vieții pământești, a căzut pradă unei intrigi, iar califul Damascului, Ualid, i-a tăiat mâna dreaptă. «Atunci Sfântul, fiind mâna sa tăiată, a căzut înaintea acestei icoane a Maicii Domnului, cerând să-l vindece, și Maica Domnului într-adevăr a vindecat mâna Sfântului, care s-a alipit în chip minunat la locul ei», spun cronicile vremii. În amintirea minunii, Ioan Damaschin a pus să se așeze în josul icoanei o mână din argint, iar de atunci, aceasta a purtat denumirea de Maica Domnului cu trei mâini. Icoana nu a scăpat de încercări, de-a lungul vremii. În timpul unei invazii păgâne, un turc a intrat în mănăstire și a lovit icoana cu iataganul, vrând să o despică în două. Legenda spune că mâna turcului a paralizat pe loc iar arma s-a desfăcut în bucăți.»

Regionalisme din Moldova

- **coceni** = tulpini de porumb; **păpușoi** = porumb; **coșer** = loc de stocare a grânelor amenajat din scânduri și plasă de sârmă; **gânsac** = găscan; **mâță** = pisică; **odaie** = cameră, încăpere;
- **poloboc** = butoi din lemn; **prispă** = terasă îngustă încorporată în partea frontală a caselor de la țară; **zâmnice** = beci; **colțuni** = ciorapi împlețiți din lână; **dugheană** = magazin; **chișleag** = lapte acru; **chisăliță** = prăjitură făcută din mălai și lapte acru; **curechi** = varză, **maieră** = ficat;
- **tocmagi** = tăieței; **posmag** = pesmet; **harbuz** = pepene; **blid** = farfurie; **ogheal** = plapumă;
- **perje** – prune; **bortă** – gaură; **coșarcă** = coș împletit din nuiiele; **chișcă** = preparat culinar din intestine de porc; **răcături** = piftie

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Ce râu străbate Ținutul Neamțului?
2. Ce atracții turistice naturale întâlnim în Ținutul Neamțului?
3. Ce atracții turistice religioase există în această zonă?
4. Prezentăți pe scurt legenda icoanei Maicii Domnului cu trei mâini.
5. Formulați propoziții cu regionalisme din Moldova.
6. Cine a fost Veronica Micle?

19. Bucovina

Zona etnogeografică a **Bucovinei** și-a format identitatea sa aparte în mod asemănător cum s-a întâmplat cu Oltenia. Aici însă stăpânirea austriacă a durat peste o sută cincizeci de ani. Ținutul Bucovinei a fost desprins în anul 1774 de către **Imperiul Habsburgic** de voievodatul **Moldovei**, care pe vremea aceea se afla sub suzeranitate **otomană**. Cum turcii pierduseră războiul, concesia făcută austrieiilor a fost cedarea părții de nord-vest a Moldovei istorice, numită și Țara de Sus. Termenul Bucovina se poate traduce prin Țara Fagilor. În limbajul medieval moldovean *bucovină* avea și sensul *pădure de fagi*. După instaurarea administrației habsburgice, denumirea de Bucovina a fost adoptată în mod oficial. Totuși, numele nu se impune decât treptat, o vreme continuându-se și utilizarea în paralel a unor denumiri mai vechi precum Țara de Sus, Cordon și Arboreasa. Caracterul predominant românesc al acestui ținut în prima parte a secolului al XIX-lea este confirmat și de faptul că în timpul administrației habsburgice, toți funcționarii erau obligați să învețe limba română. În 1793 s-a introdus învățământul obligatoriu în limbile germană și română, iar în 1875 s-a înființat Universitatea „Franz Josef” de la **Cernăuți**, oraș care a devenit **capitala** acestei provincii austriece. Personalități remarcabile care au activat în această zonă în timpul stăpânirii austriece au fost istoricul **Eudoxiu Hurmuzachi**, muzicianul **Ciprian Porumbescu** și poetul național **Mihai Eminescu**. În decursul stăpânirii austriece, partea de nord a Bucovinei s-a ucrainizat treptat, iar orașul Cernăuți s-a germanizat. Astfel, în momentul în care după Primul Război Mondial Bucovina s-a unit cu România, partea sa nordică era deja predominant ucraineană. În Cernăuți a existat și o importantă comunitate evreiască de limbă germană distrusă în timpul regimului pronazist din România. Azi, **Bucovina românească** acoperă în mare parte suprafața județului **Suceava**, nordul Bucovinei cu orașul Cernăuți aparținând Ucrainei.

Din punct de vedere etnografic în Bucovina există foarte multe asemănări cu portul, graiul și obiceiurile moldovenești. Zone distincte în cadrul Bucovinei

Mănăstirii Voroneț

sunt **Țara Dornelor** și zona **Obcinelor Bucovinene**. Țara Dornelor se află în colțul **sud-vestic al Bucovinei** cu centrul la **Vatra Dornei** renumită pentru celebra sa **apă minerală**. Prima atestare documentară a localității datează din anul 1592. După anul 1775, Dorna a intrat sub stăpânire austriacă, împreună cu restul Bucovinei. Dezvoltarea localității Dorna este puternic marcată de descoperirea uriașelor rezerve de ape minerale răspândite pe o suprafață de mai multe zeci de kilometri pătrați și cunoscute de ciobanii locului încă din anul 1750, fiind botezate de aceștia **izvoare cu burcut**, denumire împrumutată probabil din maghiară (borkút, borvíz = izvor de apă minerală). În zilele noastre **Vatra Dornei** este o **localitate turistică** foarte căutată datorită apelor termale, peisajului, climei și facilităților de practicare a schiului. Localitatea este cunoscută mai degrabă ca stațiune montană în împrejurimile căreia se practică alpinismul și sporturile de iarnă, aceasta fiind totodată și o importantă stațiune balneară. Parcul natural din centrul stațiunii precum și cazinoul amintesc de faimoasele stațiuni balneare din vechiul imperiu. În oraș, între cele mai interesante atracții turistice se numără și cele două muzee deschise publicului vizitator: Muzeul de Științe ale Naturii și Cinegetică și Muzeul Etnografic.

Bucovina este totodată și ținutul cu cele mai viu colorate **biserici și mănăstiri** din România. Printre acestea se numără vestita biserică a **Mănăstirii Voroneț**. Ea poartă hramul Sfântul Gheorghe fiind ctitoria domnului Ștefan cel Mare din anul 1488. În timpul domniei lui Petru Rareș, care a fost fiul lui Ștefan cel Mare, biserica a fost mărită și pictată la exterior. Biserica se bucură de o mare faimă printre iubitorii artei medievale datorită a două caracteristici ale picturii sale: **dominanța de albastru**, realizată cu un pigment necunoscut azi, extrem de rezistent în timp

și scena **Judecății de Apoi**, desfășurată pe întreg peretele vestic, neîntreruptă de nicio deschidere a vreunei uși sau ferestre. În interior se află **picturi murale** din vremea lui Ștefan cel Mare, inclusiv tabloul votiv al ctitorului. Biserica face parte dintre puținele monumente de arhitectură religioasă din nordul Moldovei care-și păstrează în mare măsură forma inițială. În anul 1547 s-a executat pictarea zidurilor exterioare, din temelie până în streășină, lucrări ce au dat construcției strălucirea pe care o are și azi. O altă biserică care uimește prin coloritul său este biserica mănăstirii Sucevița, pentru a cărei pictare exterioară s-a folosit un verde crud, ce și-a păstrat însușirile până în ziua de azi. O altă mănăstire renumită, de data aceasta pentru mormântul lui Ștefan cel Mare pe care-l adăpostește, este **Mănăstirea Putna** din apropierea orașului **Rădăuți**, în partea de nord a Bucovinei românești. Mihai Eminescu numise această mănăstire drept „Ierusalimul neamului românesc”, ea fiind totodată și un important **centru cultural** în care s-au copiat manuscrise și au fost realizate miniaturi prețioase. Vechile cronici moldovenești atestă zidirea mănăstirii ctitorită de însuși Ștefan cel Mare între anii 1466–1469. De întemeierea acestei mănăstiri se leagă și o legendă.

LECTURĂ

„Cică trăia în chilia aceasta un călugăr: Daniil Sihastru. Îi zicea lumea sihastru, pentru traiul său singur. Acesta a fost coborât din cer de Dumnezeu pentru a face bine oamenilor răătăciți prin pustietatea aceasta. El nu mânca aproape nimica.

Într-o seară veni peste dealul acesta, pe apa Vițeului, Ștefan și cu un argat de-al său. El a fost dovedit de dușmani și căta loc de odihnă. Și s-a așezat să se odihnească pe piatra aceea mare. Cum sta el așa, iacă vede o lumină în fereastră la săhastru, căci atunci el își făcea rugăciunea sa de seară. Îndată ei merg către chilie, căci erau tare flămânzi. Ajunși acolo, Ștefan bate în ușă.

– Cine-i acolo? întreabă Daniil.

– Om bun, răspunde Ștefan.

– Dacă e om bun, să intre!

Ei intrară înăuntru.

– Ce ai pățit, de-ai venit și pe la mine?

Năcăjit și amărât cum era, nu zise nimic.

– Eu știu ce-i cu tine. De mă ascuți ce ți-oi spune eu, să știi că dovedești păgânătatea. Altminteri e rău!

– Jur pe feciorul meu că ți-oi asculta toate poruncile!

– Atunci, pune urechea la piciorul meu cel stâng! Ce auzi?

– Ce s-aud? Numai plânsete și jălui.

– Bine zici! Acestea, Ștefane, să știi că-s jăluirile țării! Pune acum urechea la piciorul meu drept! Amu ce auzi?

– Amu aud cântece frumoase.

– Bine zici! Pune gând că de unde ai auzit acele cântece, faci o mănăstire!

– Dar unde cântă? întreabă Ștefan.

- Știi unde, Ștefane!? Iacă, acolo, acel deal, suie mâine dis-de-dimineață pe el și trage cu arcul iar unde o să găsești săgeata înfiptă, să știi că de acolo s-aude cântând!
- Dar amu, părinte, te rog să ne dai un pic de mâncare, că tare flămânzi suntem!
- Bine, dar eu, Ștefane, nu mănânc nimic. De unde să-ți pot da ceva?
- Caută, părinte, că nu ne mai putem ține pe picioare de flămânzi!

Caută Daniil în toate părțile, în urmă găsi un pic de prescure din care dădu și lui Ștefan o bucățică, și argatului, și-i mai rămase și lui un pic; că era blagoslovită prescurea ce le-o dăduse.

După ce au terminat ei ospățul, s-au culcat amândoi în chilie, iar săhastrul a rămas afară ca să-i păzească. Când răsări soarele, Daniil bătu la ușă:

- Scoală, Ștefane, și du-te!

Ei se sculară pe-ndată și se suiră sus pe deal. Scoate Ștefan arcul și trage, dar săgeata s-a împlântat hăt, în pădure. Pe-ndată, ei merseră în căutarea locului unde s-a împlântat. După lungă căutare, ei o găsesc împlântată într-un paltin bătrân. Dar cu cine să zidească el mănăstirea, când ei erau numai doi! Atunci, se duce Ștefan, noaptea, la Volovăț și ia biserica de acolo și până-n ziuă o aduce aici. Tot până-n ziuă o și proptește. Însă nici nu o proptește bine, când iată vede venind pe turci. Ei l-au văzut pe Ștefan când a adus biserica iar acum au venit să-l prindă. Ștefan, văzând aceasta, intră în biserică și se rugă lui Dumnezeu ca să-l scape.

Ascultându-i ruga, dădu o ceață grea de nu vedeai la un pas. Amu, turcii se zăpăciseră și începuseră a se omori între ei. Se bătură ei așa până-la amiază, că nu mai rămaseră de ei decât doi ofițeri care, de frică să nu fie uciși de Ștefan, o luară la fugă. Pierind cu toții, cerul începuse să se lumineze. Ștefan, bucuros, merse la Suceava și aduse meșteri ca să zidească o mănăstire mândră. Au fost aduși și din Țara Românească mulți robi ca să locuiască pe aici. Din unul din aceia mă trag și eu. Această poveste mi-au spus-o și mie bătrânii și-o spun și eu urmașilor mei.“

Regionalisme din Bucovina

- **țâbric** = chibrit; **ghizdele** = împrejmuire (din piatră, din bârne etc.) a unei fântâni, de la suprafața pământului în sus; **țândură** = bucățică (subțire și lunguiață) care se desprinde sau care sare dintr-un lemn; **draniță** = șindrilă; **pelică** = scutec; **friștic** (din germ.) = mic dejun.

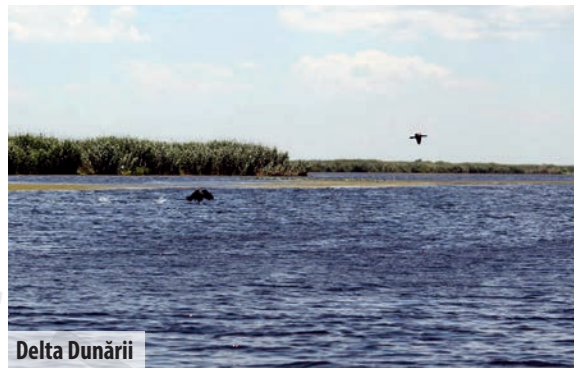
ÎNTREBĂRI, TEME

1. În ce împrejurări istorice a luat ființă Bucovina?
2. Ce înseamnă denumirea provinciei Bucovina?
3. Pe teritoriul căror țări se întinde Bucovina?
4. Ce alte denumiri mai vechi a purtat această provincie?
5. Ce zone distincte întâlnim în ținutul Bucovinei?
6. În biserica cărei mănăstiri se află înmormântat Ștefan cel Mare?
7. Faceți o scurtă prezentare de ansamblu a Bucovinei.

20. Dobrogea

Dobrogea este o zonă etnogeografică și ținut istoric majoritar românesc relativ nou. Ea este limitată la nord de **Delta Dunării** și de **Munții Măcinului**, la est de **Marea Neagră**, și la vest de **cursul inferior al Dunării**. Dobrogea mai cuprinde în nord-estul Bulgariei regiunile Dobrici și Silistra. Apele curgătoare de pe teritoriul ei sunt puține la număr, scurte, cu un debit mic și ele se varsă în limanele de pe țărmul Mării Negre. Cele mai importante râuri sunt: Taița, Telița, Slava, Casimcea. Unele limane sunt **sărate**, iar în zona lor s-au construit **centre balneare** și de recuperare. Cele mai bine cotate atracții turistice din Dobrogea continuă să fie **Delta Dunării** și **Litoralul Mării Negre**.

Începuturile sale în cadrul statului român se leagă de câștigarea de către România a **Războiului de Independență** (războiul ruso-turc) din 1877 și extinderea hotarelor României până la Marea Neagră. Deși românii au locuit și în evul mediu pe teritoriul acestui ținut, o **majoritate românească** în Dobrogea s-a constituit cu precădere **după anii 1900**. În antichitate, litoralul Mării Negre a fost populat de **greci** și apoi de **romani**, ruine ale acestor așezări putând fi vizibile și azi, precum la Istria. Tomis și Callatis erau alte așezări ale coloniștilor greci pe locurile orașelor Constanța și Mangalia de azi. În interiorul ținutului locuiau **geții**. Celebrul poet **Ovidiu**, care și-a petrecut viața de exil la Tomis (Constanța de azi) amintește de această populație de geți. În Evul Mediu timpuriu teritoriul Dobrogei a aparținut când **Imperiului Bizantin**, când Țaratului Bulgar sau a cunoscut perioade de neatârnare sub diverși **conducători locali**.

Delta Dunării

Statuia lui Ovidiu, Constanța

Unul dintre ei s-a chemat **Dobrotici**, de unde ar proveni și numele actual al provinciei. Pentru scurt timp, la sfârșitul secolului al XVI-lea, Dobrogea a făcut parte din stăpânirile lui **Mircea cel Bătrân**, voievodul Țării Românești. Apoi a ajuns pentru peste patru sute cincizeci de ani sub **stăpânire otomană**, ceea ce a impregnat aspectul oriental de mai târziu al Dobrogei. În perioada Imperiului Otoman s-au stabilit pe teritoriul Dobrogei populații de **turci** și **tătari**, iar începând cu secolul XVIII, adepții de rit vechi ai Bisericii ortodoxe ruse cunoscuți azi sub denumirea de **lipoveni**. După 1840, în Dobrogea au fost colonizați și **germani**, veniți din teritoriile țariste. Pe lângă aceștia au trăit și mulți **bulgari**. Deși Dobrogea a fost intens **colonizată cu români**, abia după 1878, existau câteva sate românești în munții Măcinului, în jurul gurilor Dunării și pe malul drept al Dunării (Vlahii, Floriile, Aliman, Dunăreni). Românii dobrogeni băștinași purtau tradițional numele de **dicieni**, probabil de la numele cetății

Cetatea Enisala, Tulcea

Vicina menționată în sursele medievale. Pe de altă parte, Dobrogea a fost utilizată drept pășune de iarnă de către **oierii români din Ardeal**, în special de către cei din zona Mărginimea Sibiului pentru o perioadă îndelungată. Aceștia erau cetățeni austrieci și beneficiau de anumite facilități din partea autorităților otomane și române.

Având în vedere această diversitate de culturi și de influențe, folclorul românesc dobrogean și-a căpătat individualitatea prin caracteristicile sale inconfundabile. În sunetul **muzicii populare** poate fi ușor recunoscut **ritmul oriental** al melodiei, pe când **portul popular** seamănă foarte mult cu cel **muntenesc**. Îndeletnicirile tradiționale ale oamenilor de aici sunt legate de mediul în care trăiesc. Astfel, în zona deluroasă a Măcinului întâlnim **păstori** care practică oieritul, în Deltă se practică **tăierea și prelucrarea stufului**, pe când în alte locuri se confecționează **instrumente muzicale**. Oieritul a fost adus în Dobrogea mai ales de către păstorii ardeleni.

Deși s-a redus mult ca activitate în ultimii ani, prelucrarea stufului și a papurei, a rămas totuși o activitate de bază a locuitorilor Deltei Dunării. Stuful este folosit în mod tradițional ca sursă de energie de către localnici, ca împletituri de stuf pentru producerea de carpete, decorațiuni interioare, jaluzele, pereți despărțitori, garduri, acoperișuri de case.

Regionalisme din Delta Dunării

- **agi** (limba de proveniență turcă) = amar; **altin** (limba de proveniență turcă) = aur; **ataman** (limba de proveniență rusă) = șeful pescarilor; **ave** = unelte pescărești confecționate din plasă; **baba** (limba de proveniență turcă) = tată; **băbaică** (limba de proveniență ucraineană) = ramă, vâslă; **babiță** = pelican; **bahna** = braț mort al unei ape curgătoare, cu vegetație stufoasă fixată de fundul apei; **bair** (limba de proveniență turcă) = deal; **bairam** (limba de proveniență turcă) = sărbătoare, petrecere; **balaban** (limba de proveniență turcă) = mare, voluminos; **bugeac** (limba de proveniență turcă) = cîmpie, stepă; **calabalâc** (limba de proveniență turcă) = multime; **cara** (limba de proveniență turcă) = negru; **cardon** (limba de proveniență rusă) = pichet; **chiori** (limba de proveniență turcă) = sat; **ciflic** (limba de proveniență turcă) = moșie, fermă; **copcă** = spărtură practică în gheață pentru pescuit și aerisirea bălților în timpul iernii; **ezer** (limba de proveniență turcă) = lac, baltă; **ghiol** (limba de proveniență turcă) = lac, baltă; **hamangia** (limba de proveniență turcă) = băieș, miner; **suligă** = stuf tânăr; **tepe** (limba de proveniență turcă) = movilă, colin; **zebil** (limba de proveniență turcă) = drum drept

„O poveste veche a Pontului nostru ne spune că în urmă cu mult timp, într-o grotă de la Capul Caliacra ar fi existat un balaur cu șapte capete, care ținea sub teroare întreg ținutul. Mulți tineri ai acestor meleaguri, români, musulmani sau de alte nații și religii se spune că ar fi încercat să îl răpună, dar fără să izbăvească acest lucru. Într-un final, minunea s-a produs și un viteaz al cărui nume s-a pierdut în negura timpului a reușit în cele din urmă să ucidă bestia. Unii creștini din Dobrogea spuneau că eroul ar fi fost chiar Sfântul Gheorghe, în timp ce localnicii turci sau tătari vorbeau de un fecior curajos din neamul lor. O poveste frumoasă, imposibil de verificat, întrucât nu există surse scrise, totul ținând doar de tradiția orală, și aceasta din ce în ce mai vâlguită. O variantă mai stranie a acestui mit ne oferă însă și câteva personaje istorice, despre care știm că au existat. Legenda spune că emirul Orhan, înainte de a deveni sultan al Imperiului Otoman (1324–1362) a cunoscut în Dobrogea un călugăr creștin care împreună cu 7.000 de semeni ai săi trecuse la religia musulmană. Cu acordul lui Orhan, acest conducător a stăpânit cu înțelepciune țărmurile dobrogene, vreme bună. Unii au afirmat că ar fi fost Sari Saltuk Sultan, legendarul întemeietor al Babadagului, dar există controverse serioase, afirmându-se că Saltuk nu se născuse în niciun caz creștin. Evlyâ Celebi scria secole mai târziu că, la moartea lui Saltuk, o mare parte din Dobrogea ar fi fost condusă de succesorul Întemeietorului, un anume Ali Muhtar. Acesta i-ar fi pus lui Saltuk numele de Craiul Dobrogei, îndemnându-i pe supușii săi să îl preamărească pe erou în cântece și poeme. Acum apare și legătura dintre legenda lui Saltuk și cea a Balaurului cu Șapte Capete. Se spune că înainte de a trece pe lumea cealaltă, Saltuk i-ar fi spus lui Ali Muhtar să îl înmormânteze în șapte coșciuge diferite, pentru ca astfel, trupul lui să nu fie descoperit niciodată de Balaur și ars de focul pe care acesta îl arunca din cele șapte guri. Două dintre coșciuge s-au aflat la Babadag, unde azi există mausoleul lui Sari Saltuk, dar celorlalte cinci li s-a pierdut urma. Cine a fost cu adevărat Craiul Dobrogei, care este legătura sa cu realul Sari Saltuk și cine a ucis Balaurul cu Șapte Capete de la Capul Caliacra (dacă a existat), acestea sunt întrebări la care cu siguranță nu vom afla niciodată răspunsuri clare...”

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Ce ape delimitează Dobrogea?
2. Prezentați pe scurt istoria Dobrogei.
3. Cum s-au numit cei mai vechi români din Dobrogea?
4. Care sunt principalele așezări omenești din această provincie?
5. Ce fel de obiecte au folosit ciobanii sosiți în Dobrogea în meseria lor?
6. Enumerați etniile care au trăit în Dobrogea de-a lungul secolelor.
7. Povestiți legenda balaurului cu șapte capete.

VI. Turismul în România

Turismul nu este doar o ramură importantă a economiei României, ci este chiar **cartea de vizită** a ei. Turismul nu este destinat doar străinilor, ci și românilor atât din țară, cât și de peste hotarele țării care doresc să cunoască cât mai multe despre patria lor sau patria-mamă. Aspectul plăcut al țării și felul atractiv în care se prezintă vizitatorilor poate constitui un element de consolidare a identității românești și de mândrie față de ținuturile locuite de români. Varietatea reliefului, moștenirea culturală istorică și bogăția tradițiilor din România fac ca potențialul turistic al țării să fie unul dintre cele mai însemnate din Europa. Un turism care să funcționeze bine și să atragă turiștii are nevoie de o **infrastructură dezvoltată**, de **servicii de calitate** și pricepere în modul de a fi promovat. Din punct de vedere al infrastructurii, România are încă de recuperat mai ales în privința autostrăzilor care sunt puține raportat la teritoriul țării. Unele dintre ele s-au construit în ultimii ani sau sunt în faza de construcție. Ceea ce avantajează însă turismul în România este **rețeaua de aeroporturi** ce datează încă din anii de dinainte de 1989 și care a fost modernizată și conectată la circuitul aerian internațional. Astfel, în afară de cele două aeroporturi din preajma Bucureștiului, accesul spre multe regiuni și orașe ale României poate fi făcut pe calea aerului grație aeroporturilor din **Timișoara, Cluj, Târgu Mureș, Sibiu, Oradea, Arad, Tulcea, Suceava, Iași și Craiova** (aeroporturi internaționale). Alte câteva aeroporturi deservește cursele interne de zbor (Deva, Alba Iulia, Brăila, etc.).

Formele de practicare a turismului se leagă de **patrimoniul natural** (drumeții prin munți, sejururi în stațiuni montane, vizitarea Deltei Dunării, a rezervațiilor naturale, etc.), de patrimoniul **cultural** (vizitarea orașelor cu monumentele, muzeele, evenimentele oferite de acestea, a lăcașurilor de cult, a cetăților și construcțiilor de epocă, etc.) și de **turismul medical** (stațiuni balneo-climaterice, saline, sanatorii, etc.). Unele stațiuni combină două sau chiar toate trei categoriile de patrimoniu turistic.

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Ce facilități și ce dezavantaje are infrastructura căilor de transport în România din punctul de vedere al dezvoltării turismului?
2. Indicați pe hartă orașele în care există aeroporturi.
3. Care sunt cele trei categorii de patrimoniu turistic.

1. Patrimoniul natural

În România formele de relief sunt dintre cele mai variate, ele contribuie atât prin valoarea peisagistică cât și prin posibilitățile largi de practicare a turismului la creșterea potențialului turistic al țării. **Relieful** se constituie atât ca atracție turistică de sine stătătoare, stimulând practicarea **drumeției, alpinismului, odihnei și recreerii, speoturismului** (vizitarea peșterilor), cât și ca suport pentru alte elemente de potențial (hidrografic, floră, faună). În România există zone turistice ce pot fi considerate **tradiționale**, dar și zone mai puțin exploatate turistic. Zonele turistice tradiționale dispun de o **infrastructură bună și condiții moderne** de cazare și petrecere a timpului liber. Aceste zone cuprind, cu precădere, stațiuni montane, dar și complexe turistice în zona unor mari ape.

◆ Stațiuni montane

Printre cele mai renumite stațiuni montane se numără: **Poiana Brașov, Sinaia, Predeal, Azuga, Păltiniș, Straja, Stâna de Vale, Semenic, Slănic Moldova**, etc. Ele sunt distribuite pe întreg arealul montan al României situându-se la altitudini și în zone climatice asemănătoare. Turismul care se practică în aceste stațiuni poate fi atât unul estival, adică de vară, cât și de iarnă. Iată câteva dintre cele mai renumite stațiuni de acest gen:

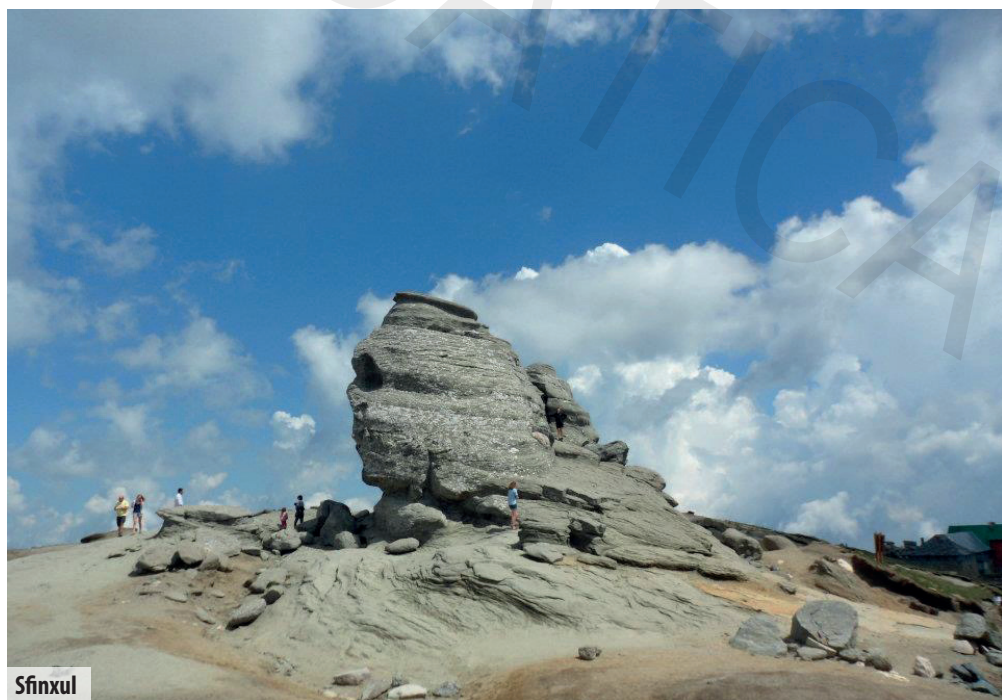

Poiana Brașov

Poiana Brașov se află la 12 km de Brașov, la o altitudine de circa 1.500 de metri, fiind o stațiune destinată mai ales **sporturilor de iarnă**. Pe lângă statutul ei de stațiune, este totodată și un cartier al municipiului Brașov. Stratul de zăpadă are în medie cca. 60 de cm. **Poiana** a fost din vechi timpuri destinația drumeților și a practicării sporturilor de iarnă. Prima mențiune documentară a locației datează din 1427, în contextul activităților de oierit ce aveau loc aici. Schiorii au urcat Postăvaru încă din 1895, iar în 1906 în Poiană a avut loc primul concurs de schi.

Stațiunea Sinaia este situată pe Valea Prahovei. Mai e cunoscută și ca Perla Carpaților. Aici a fost odinioară reședința de vară a regilor României purtând numele biblic al Muntelui Sinai, deoarece aici a existat o mănăstire cu același nume în secolul al XVII-lea. În perimetrul orașului Sinaia, în Bucegi și la poalele Gârbovei se găsesc mai multe rezervații naturale și monumente ale naturii. În Stațiunea Sinaia la Cota 2.000 se poate ajunge cu telecabina. Între Cota 1.500 și Cota 2.000 există telescaun cu care se poate ajunge la **Babele** și la **Sfinxul**. Pârțiile de bob și pârțiile de schi sunt excelente pentru orice practicant al sporturilor de iarnă. Există multiple posibilități de excursii pe platoul Bucegilor. Sinaia oferă totodată și elemente de turism cultural și istoric.

În Sinaia întâlnim renumitul Castel Peleş. Acesta este unul din cele mai bine conservate palate regale din Europa. El a servit ca reședință de vară pentru primul rege Hohenzollern al României, Carol I, fiind construit în anul 1875. Castelul Peleş este

Castelul Peleş din Sinaia

situat în vecinătatea Palatului Peleş și a fost construit între anii 1899–1902 devenind reședința de vară a celui de-al doilea rege din dinastia Hohenzollern, Ferdinand.

În localitate se află casa memorială George Enescu. Vila nu a fost construită întâmplător la Sinaia, deoarece Enescu a fost legat atât sentimental, cât și profesional de acest oraș, datorită sprijinului reginei Elisabeta, Castelul Peleş, fiind pentru el o poartă de lansare în lumea culturală muzicală a momentului.

Valea Prahovei

Stațiunea Păltiniș – cea mai veche stațiune din România

Stațiunea Predeal este una din frumoasele **stațiuni de schi** de pe **Valea Prahovei** cunoscută atât pentru peisajele sale cât și pentru efectul benefic al climei. Stațiunea Predeal este totodată și cel mai înalt oraș din România. El este amplasat la doar câțiva kilometri de Sinaia. Stațiunea Predeal dispune de peste cinci mii de locuri de cazare în hoteluri, vile, cabane și camping, are opt **pârții de schi** cu grade diferite de dificultate și **telescaun**. Clima din stațiunea Predeal este specifică zonelor muntoase, cu veri răcoroase și ierni friguroase. Stratul de zăpadă din stațiunea Predeal durează peste o sută de zile pe an. Stațiunea climaterică și de vacanță **Păltiniș** este situată în **Carpații Meridionali** pe versantul nord-estic al

Stațiunea Predeal

Masivului Cindrel. Calea de acces spre stațiune este traseul **Rășinari**, satul natal al poetului **Octavian Goga** și al filosofului, **Emil Cioran**. Fiind prima stațiune montană înființată pe teritoriul actual al României (1894), Păltinișul îmbină în mod fericit **calitățile terapeutice** conferite de situarea la cea mai mare altitudine din țară (1.450 de metri) cu tradiția dată de peste o sută de ani de **experiență turistică** de la înființarea ei.

Spre deosebire de stațiunea Păltiniș, stațiunea **Straja** este o stațiune tânără, dezvoltată ca urmare a îmbunătățirii căilor de acces în această zonă. Ea este situată la altitudinea de 1.440 de metri, în apropierea localității **Lupeni** din județul Hunedoara. Stațiunea Straja este una din destinațiile preferate de turiști **atât vara**, pentru excursii și drumeții, **cât și iarna** pentru practicarea sporturilor de sezon (schi, săniuș, snowboard) și petrecerea sărbătorilor de sfârșit de an. Pârția de schi Straja se află pe panta **Munților Vulcan**, un versant nordic din Munții Retezat–Godeanu, iar datorită poziției, aceasta este acoperită cu zăpadă aproximativ șase luni pe an, din noiembrie și până în aprilie.

Stațiunea Semenici se află în **Banatul Montan**, mai precis în **Munții Semenici**, fiind ușor accesibilă pentru turiști, având în vedere prezența numărului important și diversificat al căilor de acces. Accesul către Munții Semenici se poate realiza fie din **Reșița**, fie din **Caransebeș**, distanța fiind aproximativ aceeași. Cu toate că este mult mai frecventată în perioada sezonului rece, datorită pârtiilor existente, Stațiunea Semenici poate reprezenta o destinație de vacanță plăcută și pe timpul sezonului cald, întrucât platoul în care este localizată beneficiază de numeroase

Izvorul Minunilor de la Stâna de Vale

condiții și posibilități de petrecere a timpului liber, precum drumețiile pe **traseele montane marcate**. Stațiunea **Stâna de Vale** se află în **Masivul Vlădeasa** din **Munții Apuseni** în partea de răsărit a Crișanei. Este o stațiune atât de **agrement, drumeții, sport de iarnă** cât și de **tratament** care atrage anual mii de turiști. Aici întâlnim **apele oligominerale și feruginoase** și un bioclimat caracterizat prin presiune atmosferică scăzută, radiație solară intensă și **ionizarea crescută a aerului**. Nu departe de Stâna de Vale este **Peștera Urșilor** cunoscută ca una din cele mai spectaculoase obiective turistice ale Munților Apuseni la altitudine de doar 482 de metri. Numele peșterii se datorează numeroaselor **fosile de urși** de cavernă descoperite aici.

LECTURĂ

Legenda Babelor din Munții Bucegi

„A fost odată ca niciodată o femeie foarte rea la suflet, pe nume Dochia. Pe 1 Martie, Dochia își trimite nora pe munte să culeagă fragi. Nora acesteia o ascultă și pleacă pe munte să îi facă pe plac soacrei. Aceasta se întâlnește cu un bătrânel care îi dăruie o mână de fragi. Întorcându-se acasă, baba Dochia crezu că s-a mai încălzit vremea, se îmbracă cu 9 cojoace și pleacă cu oile pe munte. Primele 9 zile pe munte au fost foarte calde, așa că Dochia a renunțat la câte un cojoc în fiecare zi. În ziua a zecea, vremea schimbătoare își arată colții iar baba Dochia, surprinsă de ger, îngheață împreună cu oile sale. Cu timpul, sloiurile de gheață se pietrifică și pot fi întâlnite sub această formă în Munții Bucegi.”

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Faceți o scurtă prezentare a stațiunilor montane unde se schiază iarna.
2. Ce fel de peșteri se întâlnesc pe teritoriul României?
3. Căutați pe internet ce sunt Babele și Sfinxul din Munții Bucegi.
4. Ce castel renumit întâlnim în zona stațiunii Sinaia și ce întrebuintare a avut el în trecut?
5. Arătați pe harta României unde se află stațiunile montane prezentate.

◆ Delta Dunării și litoralul Mării Negre

Tot din categoria locurilor turistice aparținând patrimoniului natural face parte și **litoralul Mării Negre și Delta Dunării** cu biosfera sa foarte diversificată și protejată. **Delta** s-a format cu mai bine de zece mii de ani în urmă la capătul unui drum de peste 2.860 km ce sfârșește la Marea Neagră în Dobrogea și pe care Dunărea îl parcurge prin mai multe țări ale Europei. Ea este în continuă transformare, astfel că procesul ei de formare nu este încheiat nici în ziua de azi. Întinderile de apă și uscat care s-au format aici conferă condiții de viață bune pentru un număr mare de specii de plante și animale. Dintre acestea, **stuful** formează una dintre cele mai întinse suprafețe compacte din lume, iar **pădurile Letea și Caraorman** reprezintă limita nordică pentru două specii rare de stejar, frecvent întâlnite în zonele sudice ale Peninsulei Balcanice și Italice. Alături de numărul mare de plante acvatice și terestre se întâlnesc aici și coloniile de **pelicani** și **cormorani** atât de specifice Deltei Dunării, precum și un număr mare de alte **păsări acvatice** care trăiesc sau vin aici pentru a cuibări sau ierna. Se remarcă de asemenea și numărul mare de **specii de pești** cu valoare ecologică dar și economică ridicată. Diversitatea impresionantă a habitatelor și a formelor de viață pe care le găzduiește într-un spațiu relativ restrâns face ca Delta Dunării să fie considerată un adevărat muzeu al biodiversității. Multe specii vegetale sau animale au constituit, totodată și importante resurse naturale, exploatabile economic care au atras oamenii pe aceste locuri din cele mai vechi timpuri. Așezările omenești înființate se înșiră de-a lungul celor trei brațe ale Dunării: **Sfântu Gheorghe, Sulina și Chilia**. Între cele trei brațe se găsesc întinderi de pământ, **heleștee, păduri, mlaștini, grinduri**. Acestea din urmă sunt specifice deltei, fiind ridicate și prelungite de pământ constituite în urma depuneri-

Pelicani din Delta Dunării

Litoralul Mării Negre la Mamaia

lor de aluviuni. Valoarea universală a rezervației Deltei Dunării a fost recunoscută prin includerea acesteia în rețeaua internațională a rezervațiilor biosferei lansată de UNESCO în 1970.

Litoralul românesc al Mării Negre reprezintă o parte din țărmul occidental al Mării Negre și se întinde de la granița cu Ucraina până la cea cu Bulgaria. Este **cea mai exploatată zonă turistică din România**. De-a lungul malului mării se află două municipii, două orașe mai mari și alte două orașe, mai mici, precum și numeroase stațiuni turistice de vară. Principalele orașe, dar și principala zonă de interes, unde se află majoritatea stațiunilor și a atracțiilor turistice, este **judetul Constanța**. Celălalt județ riveran este **judetul Tulcea**. Dobrogea este singura regiune istorică românească cu ieșire la Marea Neagră. Principalul oraș socotit și capitala acestei regiuni este **Constanța**. Al doilea ca mărime este **Mangalia**, apoi orașul **Năvodari**. Alte orașe mai mici sunt **Sulina**, **Eforie** și **Techirghiol**. Stațiunile de la Marea Neagră de pe teritoriul României au fost construite în dreptul plajelor cu nisip. Stațiunea cea mai întinsă și cu cele mai multe spații de cazare este **Mamaia**. Aceasta este și **cea mai vizitată**, fiind amplasată la nord de municipiul Constanța. O particularitate a Mamaiei este dimensiunea plajei, lată de 250 metri, și lungă de 8 kilometri. Mamaia, la nord de actuala stațiune, era inițial un sătuc dobrogean tipic, cu pescari greci și lipoveni, oieri români și crescători de cai tătari, denumirea provenind de la un proprietar tătar al locului din vremea stăpânirii turcești, pe nume Mamai. Principalele atracții ale Mamaiei sunt **Satul de Vacanță**, parcul de distracții **Aqua Magic** și **telegondola**. În fiecare an, în timpul verii, în această stațiune se desfășoară **Festivalul muzicii ușoare** de la Mamaia. La sud de Mamaia se găsesc stațiunile **Eforie Nord** și **Eforie Sud** care sunt și orașe, satul și

stațiunea **Costinești**, care este considerată stațiunea tinerilor, apoi șirul celor șase stațiuni de la Comorova: **Olimp, Neptun, Jupiter, Cap Aurora, Venus și Saturn**, botezate, ca și planetele sistemului solar, după zeii romani. În apropierea frontierei româno – bulgare sunt satele și stațiunile **Doi Mai și Vama Veche**.

LECTURĂ

„Povestea spune că, într-un sat dintre Dunăre și Mare, trăia o moldoveancă frumoasă și aprigă, văduva unui viteaz dobrogean, ce căzuse cu ani buni în urmă, într-o revoltă împotriva stăpânirii turcești. Femeia locuia împreună cu fiica sa Constantina, la fel de plăcută la înfățișare ca și a sa mamă. Pentru că și moldoveanca (căreia fata îi spunea Mamaia) luptase cu arma în mână, împotriva Înaltei Porți, pașa din Silistra hotărî să o ia roabă și o aduse în cetatea de la Dunăre, în care el stăpânea. Pașa doar auzise de vitează, dar de văzut, o văzu abia acum și pe dată se îndrăgosti de ea. Dar pentru că la Silistra erau atunci tulburări mari, ofițerul hotărî să o trimită pe Mamaia să stea mai departe de primejdii și îi făcu o casă mare și frumoasă într-un loc pe malul Mării, unde astăzi se află stațiunea Mamaia. Dar să ținem seama că pe atunci nu era plaja așa cum o știm acum, ci iarba și pomii se pierdeau direct în apă, iar nisip era puțin, doar o fâșie îngustă. Pe atunci, în aceste locuri se ridica un sat bogat, în care locuiau deopotrivă și români și musulmani. Cu toții o respectau pe Mamaia și o țineau tare dragă și pe fiica ei, dar amândouă erau mereu triste și nu se prea amestecau cu restul satului. Într-o zi, când la Silistra nu mai erau tulburări, pașa își aduse aminte de frumoasa moldoveancă și trimise o barcă mare cu oșteni să o aducă pe româncă, numai pe ea, înapoi în orașul său. Soldații o găsiră singură pe Mamaia, o luară cu forța în barcă și părăsiră țărmul. Femeia începu să strige după ajutor și atunci o auzi și Constantina sa. Fata intră în mare, încercând să ajungă la mama sa, dar apa era tare adâncă. Înțelegând că fiica sa se va îneca, fără doar și poate, Mamaia începu să se roage la Dumnezeu să îi salveze copilul. Deodată, se și petrecu minunea: sub picioarele fetei începu să se tot ridice o punte largă de nisip, ce o scotea din apă și o îndepărta de primejdie. Dar fata tot alerga după barcă, astfel că fâșia de nisip se mărea și se tot mărea... Dar Dumnezeu mai făcuse o minune: Turcii au văzut că Mamaia dispăruse din barcă. Nu se aruncase în apele Mării, ci ea fusese transformată în acea punte de nisip ce îi salvase viața Constantinei. Otomanii au plecat înapoi cu mâna goală, iar Constantina a crescut, s-a măritat cu un român vrednic și au trăit fericiți în acele locuri, aproape de plaja Mamaiei. Așa ne spune legenda că s-a format această plajă frumoasă și largă.“ (Eugenia Doina Gemală, *Legende din ținuturi dobrogene*)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Prin ce se caracterizează patrimoniul natural al turismului românesc?
2. Prezentăți pe scurt stațiunile litoralului românesc al Mării Negre. Cum s-a format Delta Dunării și ce importanță economică prezintă ea?
3. Descrieți peisajul Deltei Dunării. Dacă ar fi să alegeți, unde ați dori să petreceți vacanța, la mare sau la munte? Argumentați, de ce.

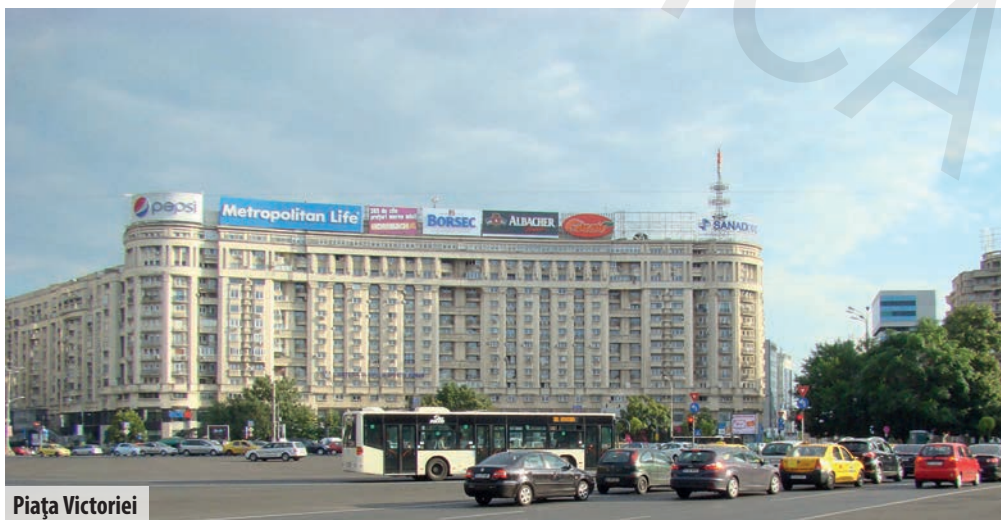
2. Patrimoniul cultural

Patrimoniul cultural vine să-l completeze pe cel natural oferind prilej turiștilor să cunoască istoria și cultura românilor, dar și a popoarelor și naționalităților care au conviețuit și mai conviețuiesc pe teritoriul actual al României. Aceste valori culturale puse în circuitul turistic le întâlnim atât în **mediul urban**, în orașele țării, precum și în **cel rural**, la sate și în **așezări monahale**, dar și pe vârf de deal ori pe stânci abrupte. În această categorie se încadrează practic tot ceea **ce creația arhitectonică și artistică** umană a produs în diferitele provincii istorice locuite de români și alte naționalități conviețuitoare.

Orașul a fost din vechi timpuri un loc de manifestare a diferitelor stiluri arhitectonice, curente culturale și ideologice reflectând prin clădirile, monumentele, parcurile și instituțiile de cultură pe care le adăpostește bogăția valorilor unui spațiu de locuire și conviețuire. Parcurgând selectiv, pe provincii, câteva din aceste orașe ale României ne putem face o impresie despre această bogăție.

◆ Patrimoniul cultural în Banat și Crișana

În **Timișoara**, situată în vestul țării, întâlnim **Muzeul Banatului** găzduit de **Castelul Huniade**, **Muzeul Satului Bănățean** care oferă posibilitatea de a vedea în câteva ore tot ceea ce este caracteristic civilizației și culturii tradiționale bănățene. **Casa cu pom de fier** este casa cu o nișă în care se află un pom prins într-un cerc metalic, pom în care calfele care își terminau stagiul în cadrul breslelor obișnuiau să bată câte un cui. **Lupa Capitolina**, un simbol adesea întâlnit și în alte orașe ale României, fiind o replică a celebrei statui de pe capitoliu oferită Timișoarei de către municipalitatea Romei și se află în celebra Piață a Operei, azi **Piața Victoriei** unde

Centrul Timișoarei cu Catedrala Ortodoxă

s-a demonstrat în decembrie 1989 pentru eliberarea României de sub dictatura comunistă. În **Piața Unirii**, în fața domului romano-catolic se află **Monumentul Sfintei Treimi** sculptat în stil baroc la Viena între 1739 și 1740. A fost ridicat în semn

de mulțumire lui Dumnezeu pentru sfârșitul epidemiei de ciumă dintre 1738–1739.

Catedrala Romano-Catolică (domul) reprezintă o capodoperă a arhitecturii din Timișoara aparținând **stilului baroc**. Vizavi de clădirea Operei se află simbolul Timișoarei, **Catedrala Ortodoxă Mitropolitană**, construită între 1936–1946 cu elemente preluate din **stilul bizantin și moldovenesc**. Numele Timișoara este inseparabil de evenimentele ce au pus capăt în decembrie 1989 dictaturii comuniste din România.

Catedrala Romano-Catolică

Centrul de documentare, cercetare și informare privind Revoluția din 1989 care funcționează în acest oraș păstrează în obiecte, documente și materiale audio – vizuale mărturiile acelor zile dintre 16–22 decembrie 1989, zile în care cetățenii Timișoarei dornici de libertate și o viață mai bună au căzut secerăți de gloanțele regimului cEAUȘIST.

În afară de Timișoara, dar tot pe pământ bănățean interesante sunt și **Muzeul de Etnografie și Istorie din Caransebeș** cu exponate din patrimoniul etnografic local și regional, precum și **Muzeul locomotivelor cu aburi din Reșița**, care posedă prima locomotivă fabricată aici în 1872. La doar 21 km de orașul **Lugoj**, în localitatea **Traian Vuia**, întâlnim **Casa Memorială Traian Vuia**, locul natal al aviatorului și inventatorului român (1872–1953).

La nord de râul Mureș, în orașul **Arad**, întâlnim numeroase **clădiri de patrimoniu**, clădiri în care s-au luat decizii istorice legate de desprinderea teritoriilor locuite de români, de Ungaria în contextul evenimentelor din toamna anului 1918. Din punct de vedere arhitectural se remarcă **Palatul Culturii** construit în 1913 în stil eclectic precum și **Teatrul vechi**, ca fiind cel mai vechi teatru de pe cuprinsul actual al României, care însă azi nu mai funcționează. În Arad a fost amenajat și **Parcul Reconcilierii româno–maghiare** vizitat cu precădere de turiști din Ungaria pentru a admira grupul statuar al artistului Zala György închinat celor 13 generali ai armatei revoluționare ungare din războiul de independență de la 1848–1849. În zona Aradului se mai întâlnesc și **lăcașe de**

Parcul Reconcilierii Româno–Maghiare din Arad

Castelul Bohus

cult ortodox, dar și romano-catolice. Merită menționată aici **mănăstirea Ho-
doș-Bodrog** care datează din 1177. Este unul dintre cele mai vechi monumente
de acest gen din România, aici găsindu-se valoroase picturi, numeroase manus-
crise și alte piese muzeistice. Cealaltă mănăstire este **mănăstirea romano-cato-
lică Maria Radna** din vecinătatea **Lipovei**. În Podgoria Aradului se află pe vâr-
f de deal **ruinele cetății de piatră** de la **Șiria** datând din 1331. Tot în Șiria se află
Castelul Bohus, în care s-a semnat la 13 august 1849 capitularea armatei revo-
luționare ungare. Azi castelul găzduiește **colecția Ioan Slavici** și servește drept
casă memorială a marelui scriitor român din Podgoria Aradului.

Palatul Episcopal

Clădire în stilul secesiunii vieneze la Oradea

Mai la nord de Arad în centrul economico – social și cultural al Bihorului, în orașul **Oradea**, întâlnim **Catedrala Romano-Catolică** contruită între anii 1752–1780, fiind cea mai mare biserică în **stil baroc** din România. În 1991 a fost ridicată la rangul de bazilică de către papa Ioan Paul al II-lea. **Palatul Episcopal**, o copie a Palatului Belvedere din Viena, și **Șirul Canonicilor** sunt de asemenea capodopere ale stilului baroc întâlnite în Oradea, aceste două edificii constituind **Complexul Baroc** din Oradea. Curiozitatea Oradei este însă **biserica ortodoxă cu lună** construită între 1784–1790. Denumirea provine de la faptul că sub orologiul din turnul bisericii se află o sferă care, în rotirea sa, arată toate fazele lunii. Ca o notă aparte a orașelor din vestul României sunt clădirile în **stil eclectic** și al **secesiunii**, numit și *art nouveau* [art nuvo] de la începutul secolului XX, ceea ce apropie aspectul acestor orașe de cel al altor orașe din Ungaria și nordul Serbiei, cum ar fi Seghedinul sau Subotica.

Biserica cu Lună din Oradea

„Fă trei cruci și zi *Doamne-ajută!* când treci pragul casei, fie ca să ieși, fie ca să intri, căci lumea din întâmplări se alcătuieste, iar întâmplarea e noroc ori nenorocire, și nimeni nu știe dacă e rău ori bun ceasul în care a pornit, nici dacă va face ori nu ceea ce-și pune de gând. Busuioc însă, bogătoiul, era om care știe ce voiește. Pe vrute, pe muncite, pe chibzuite, el ajunsese gospodar ce ară cu patru pluguri zece zile de-a rândul și seamănă brazdele numai cu grâu bob ales, și de aceea se putea simți destoinic a scoate la capăt lucruri pe care alții nici măcar de gând a și le pune nu se încumetau. Se ivise holeră-n țară, iar Busuioc nu voia să știe de ea. Holeră-n timpul secerișului?! La aceasta nu s-a gândit și nici acum nu voia să se gândească. Avea patruzeci de jugăre de pământ acoperite cu grâu, un singur lan ce șovăia mereu sub sarcina de spicuri grele; holeră, neholeră el trebuia să-și adune rodul în timp de trei zile, căci puțin se scutură de la cei săraci, dar mult de la dânsul. Și de la mulți mult s-ar scutura în fieștecăre an și încă mai mult ani și ani de-a rândul dacă n-ar fi brațul pădurenilor flămânzi. Simțind apropierea timpului de secere, pădurile se pun în mișcare colibă cu colibă, sat cu sat se adună, văile pornesc întregi spre câmpia întinsă, și în câteva zile cât ține locul din Mureș până în părțile Orăzii și până la izvoarele Crișurilor nu mai rămân prin sate decât moșnegii neputincioși, babele bătrâne și copiii nevârstnici; setea de viață îi ia și-i duce pe toți la sărbătoarea cea mare ce se ține în fieștecăre an o dată pentru împărțirea pâinei de toate zilele. Acum stăpânirea opriște această serbare: se dăduse de știre și cu toba prin sat, și în auzul oamenilor adunați la biserică precum că nimeni nu are voie să părăsească de seceriș hotarul satului său, nici să primească de seceriș oameni din alte sate.

– Să văd eu cine mă oprește pe mine a-mi strânge rodul muncii mele! strigă Busuioc. Curată nebulie! De unde ia stăpânirea puterea de a ne opri pe noi toți? La asta nu s-a gândit?! Într-o mână e: «Măi, omule, vrei să mori de foame?», iar în cealaltă: «Bagă de seamă ca nu cumva să dai de holeră!» Apoi tot mai bună e holera. Parcă dacă mi-a fi dat să mor de holeră, stăpânirea o să șteargă data mea de acolo unde s-o fi aflând! Ți-e scris, ți-e scris; nu ți-e scris, nu ți-e scris, și sănătate bună. Socoteala lui Busuioc era făcută: n-avea decât să pună caii la câteva căruțe, să plece la păduri ca să-și aducă oamenii, și apoi ar fi vrut el să știe care-i acela, un om din Curtici, care ar îndrăzni să facă gură. (...)“
(Ioan Slavici, *Pădureanca*)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Ce fel de stiluri arhitectonice întâlnim în cele trei mari orașe din vestul României?
2. Ce monument din centrul Timișoarei amintește de originea romană a poporului român?
3. Căutați cu ajutorul internetului povestea amenajării Parcului Reconcilierii Româno-Maghiare de la Arad.
4. De ce poartă biserica din centrul orașului Oradea denumirea Biserica cu Lună?
5. Ce epidemie a bântuit Câmpia Aradului în nuvela lui Ioan Slavici *Pădureanca*?

◆ Patrimoniul cultural în Transilvania

Dintre **orașele transilvănene** cu un puternic potențial turistic nu pot fi omise **Șibiu, Clujul, Brașovul, Alba Iulia, Sighișoara și Târgu Mureșul**. În primele trei enumerate predomină componenta culturală, pe când în ultimele trei, mai degrabă cea istorică, completându-se cele două componente reciproc.

Deși este un oraș mai mic ca număr de locuitori, cu atât mai mare este însă importanța sa pentru conștiința națională a românilor. E vorba de orașul **Alba Iulia** de istoria căruia se leagă numeroase momente din trecutul românilor transilvăneni. În apropierea localității de azi s-a aflat orașul antic **Apulum**. Orașul și cetatea au fost în perioada Evului Mediu reședința voievozilor și principilor maghiari transilvăneni, important centru episcopal romano-catolic cu vechea **Catedrală Sfântul Mihail** în care se află, printre alții, și **mormântul lui Iancu de Hunedoara**. În istoria românilor orașul marchează trei momente esențiale: intrarea și instalarea în cetatea de scaun a principilor Transilvaniei a voievodului muntean **Mihai Viteazul** în 1600, interpretată în istoriografia românească ca moment al primei uniri a țărilor locuite de români; în 1785 în apropiere de Alba Iulia a avut loc **execuția** conducătorilor răscoalei țărănești, **Horea și Cloșca**. Aceștia au stat închiși în temnița cetății mai multe săptămâni împreună cu **Crișan**, al treilea conducător al răscoalei, care s-a sinucis înainte de a fi tras pe roată; al treilea moment este legat de

Catedrală Sfântu Mihail

Grupul statuar reprezentându-l pe Matei Corvin

actul declarării **unirii** „Transilvaniei și a părților ungurene” cu Regatul României și **realizarea unității naționale** la **1 decembrie 1918**, zi ce azi marchează **Ziua națională a României**. Tot de Unirea de la 1918 se leagă și ridicarea în apropierea catedralei romano-catolice a **Catedralei Încoronării**, dat fiind că în ea a avut loc în 1922 încoro-

narea regelui Ferdinand I ca rege al României Mari. Principala atracție a orașului o constituie așadar moștenirea sa istorică și importanța pe care acesta a avut-o atât în istoria românilor, cât și a maghiarilor.

Clujul dispune de multe atracții pentru turiștii români și străini deopotrivă. Ridicat pe locul vechiului municipiu roman **Napoca** (de aici denumirea sa oficială din zilele noastre: Cluj-Napoca), orașul este cunoscut în primul rând ca fiind orașul în care s-a născut celebrul rege al Ungariei, **Matei Corvin** iar **casa în care s-a născut** acesta stă și în ziua de azi. În piața centrală a orașului se găsește **biserica romano-catolică Sfântul Mihail**, împreună cu simbolul Clujului de ieri și de azi: **grupul statuar reprezentându-l pe Matei Corvin** victorios alături de căpitani săi. Biserica Sf. Mihail a fost construită aproximativ între anii 1350 și 1480 în **stil gotic** iar **turnul** de pe fațada nordică a fost construit între 1834–1863 în **stil neogotic**. Grupul statuar reprezentându-l pe Matei Corvin este opera sculptorului Fadrusz János și a arhitectului Pakei Lajos. Clădirile istorice legate de prezența românească în orașul Cluj s-au situat în afara zidurilor orașului medieval cum e și cazul **bisericii ortodoxe Sf. Treime** numită și biserica din deal, care este prima biserică ortodoxă din Cluj. Ea a fost construită între anii 1795–1796 în stil baroc într-o grădină foarte pitorească, între mormintele unui vechi cimitir ortodox. Edificiul mai este cunoscut ca **biserica ortodoxă din deal**, cu referire la **Dealul Hajongard**, aflat la sudul cetății medievale a Clujului. În curtea bisericii s-a aflat Oficiul Parohial Ortodox Român din Cluj. În această casă s-au ținut cenecluri literare la care participau personalități ale elitei culturale românești clujene printre care și **Lucian Blaga**. O altă clădire legată de prezența românească în Cluj, de data aceasta a **greco-catolicilor** este **Catedrala Schimbarea la Față** situată în centrul orașului. Tot un lăcaș de cult al românilor, dar mai puțin vechi, este **Catedrala Or-**

Vedere asupra orașului Cluj de pe dealul Cetățuia

ortodoxă a Clujului și Feleacului construită în perioada anilor 1920–1930, imediat după unirea Transilvaniei cu România. Este în prezent a treia catedrală din România ca înălțime, după cea ortodoxă din Timișoara și cea evanghelică din Sibiu.

În concurență pentru rangul de capitală virtuală a Transilvaniei, **Sibiu** se poate mândri deja cu obținerea pentru o perioadă de un an al titlului de **capitală culturală a Europei**, pe care orașul l-a deținut în anul 2007. Spre deosebire de Cluj, unde elementul românesc a pătruns mai greu în viața orașului în secolele de dinainte de 1918, în Sibiu prezența românească a fost cu mult mai pregnantă, mai

Sibiul cu Catedrala Mitropolitană Ortodoxă și Munții Făgărașului în plan secund

Biserica Neagră

ales începând cu secolul al XIX-lea. Aspectul fascinant al orașului se datorează prosperității pe care Sibiu l-a avut de-a lungul secolelor, acesta fiind centrul sașilor de pe **Pământul Crăiesc**. Orașul se mai poate mândri ca fiind locul unde s-a deschis **prima școală** (1380), **primul spital** (1292), **prima farmacie** (1494), dar și **prima fabrică de hârtie** (1534) din regatul Ungariei. În epoca Marelui Principat al Transilvaniei aici s-a înființat și **primul muzeu** din principat, muzeu care și azi poartă numele întemeietorului său: **Samuel von Brukenthal**. Deoarece majoritatea clădirilor din centrul istoric al orașului au fost construite la sfârșitul secolului al XVIII-lea, centrul Sibiului poartă amprenta **barocului**. Chiar dacă zidurile care împrejmuiu orașul medieval și-au pierdut utilitatea, multe dintre ele pot fi vizibile și azi împreună cu câteva **turnuri de apărare** ale breslelor de odinioară. Într-una din piețele a orașului stă falnica **biserică evanghelică săsească** ridicată în secolul al XIV-lea. Ponderea românilor în a doua parte a secolului al XIX-lea în orașul Sibiu a atins procentul de circa 30%. Dorința zidirii unei catedrale ortodoxe s-a manifestat de îndată ce în fruntea episcopiei și apoi a mitropoliei a ajuns **Andrei Șaguna**. El primește încă din 1857 acceptul conducerii de la Viena de a ridica o catedrală pentru românii ortodocși transilvăneni. Construirea ei s-a finalizat în 1906. Legat de viața culturală a românilor din Transilvania, Sibiu a fost locul în care în 1861 s-a înființat **Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura**

Complexul Național Muzeal ASTRA de la Dumbrava

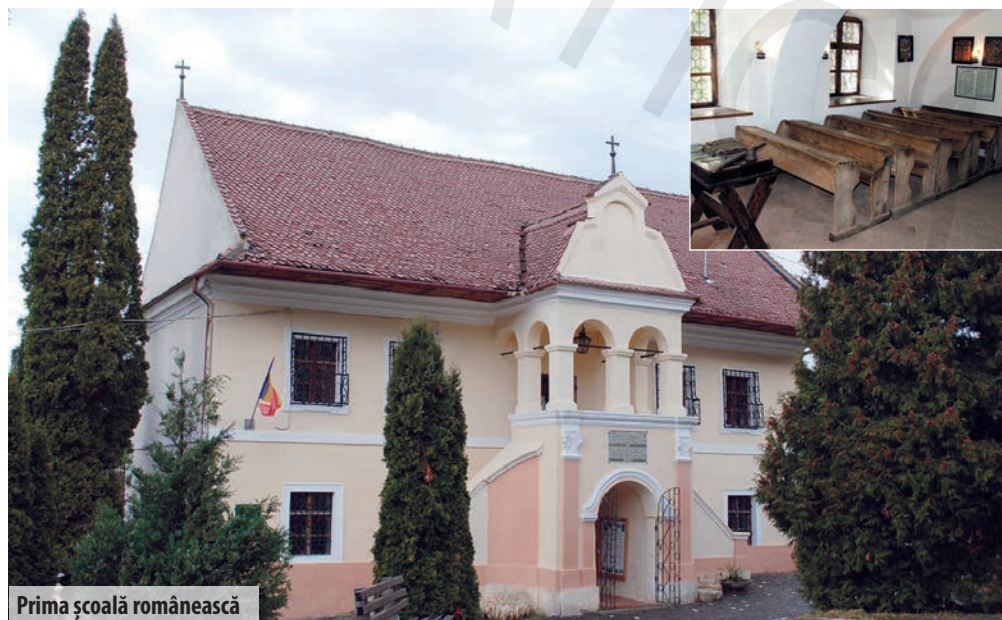
Poporul Român (prescurtat ASTRA). Aceasta a fost o organizație de emancipare culturală și politică a românilor din Transilvania și Ungaria. De numele acestei organizații se leagă și **Muzeul Astra** care prezintă valorile tradiționale românești. El și-a deschis porțile în apropierea Sibiului încă din 1905. Din acest muzeu s-a dezvoltat ulterior **Complexul Național Muzeal ASTRA de la Dumbrava**, un muzeu în aer liber, ce oferă o incursiune în timp și spațiu în lumea satului românesc și nu numai.

În colțul sud-estic al Transilvaniei, în Țara Bârsei se află orașul coroanei, adică **Brașovul**. Poate mai mult decât Sibiul, Brașovul a devenit și mai timpuriu un oraș care i-a atras pe români și în care încă din Evul Mediu au existat forme de manifestare culturală românească urbană. Multe secole, Brașovul a fost centrul

Centrul Brașovului cu Piața Sfatului

sașilor din Țara Bârsei dispunând de aceleași puternice instituții și tradiții culturale săsești precum în Sibiu. În ceea ce privește prezența românească în orașul de **la poalele Tâmppei** (muntele din imediata sa vecinătate), ea se leagă de existența unui cartier vechi precum orașul însuși. Românii au trăit în aceste ținuturi în număr mare încă din Evul Mediu, când în orașul Brașov a existat un **cartier slavo-românesc** numit Șchei, unde a fost înființată în 1495 **prima școală românească**. Ea a început să funcționeze fiind strâns legată de existența comunității românești și a bisericii de rit oriental din Șcheii Brașovului. Astfel, biserica română ortodoxă **Sfântul Nicolae**, datează din 1292. Ea a fost și este socotită catedrala românilor din Țara Bârsei. Satul românesc concentrat în jurul bisericii a fost un centru ortodox puternic. Clădirea școlii, aflată în imediata apropiere a bisericii, ilustrează vechimea învățământului brașovean în limba română. Ca și alte vechi orașe transilvănene, și Brașovul a fost un oraș împrejmuit de ziduri care treptat, prin extinderea orașului și-au pierdut utilitatea. Totuși, azi există în Brașov o fortăreață numită **Cetățuia**, datând din 1524 vizitată de turiști pentru atmosfera medievală pe care o propagă. În centrul orașului cele mai impresionante clădiri rămân **Biserica Neagră** și **Sfatul Orășenesc** din **Piața Sfatului**. Numele de Biserica Neagră se datorează incendiului din 1689, când biserica a fost parțial distrusă în urma acestuia. Este cel mai mare edificiu de cult în **stil gotic** din sud-estul Europei. În această biserică încap circa cinci mii de oameni. Legat de tradițiile românești din Brașov este defilarea **Junilor brașoveni**, adică a celor **din Șcheii Brașovului**. Este vorba de un grup de băieți și bărbați tineri călare a căror defila-

Prima școală românească

re an de an are o funcție ceremonială reprezentând un complex de obiceiuri, care combină practici pre-creștine cu manifestări creștine pentru a reda vechiul mit al morții și renașterii rituale a timpului calendaristic. Cel mai cunoscut eveniment tradițional al junilor este **Ziua de călări** sau **Coborârea în Cetate**. Sărbătoarea lor are loc în **Duminica Tomii**, adică în prima duminică după Paște și este unică în spațiul românității.

LECTURĂ

„Badea Cârțan este un personaj celebru în istoriografia românească, cunoscut mai ales pentru drumurile sale făcute pe jos până la Roma. Cu mai bine de un secol în urmă când a ajuns să vadă Columna lui Traian în original, a rămas să doarmă la poalele monumentului. Presa italiană a vremii avea să-l ducă spre celebritate cu titluri gen: «Un dac a coborât de pe Columnă: cu plete, cu cămașă și cușmă, cu ițari și cu opinci». Românul din zona Făgăraș era mult mai mult decât o figură pitorească și o senzație de presă, s-a dovedit un mare patriot. Gheorghe Cârțan a fost reținut de istorie ca un simbol al unității naționale ca urmare a faptului că le-a adus conaționalilor din Ardeal nenumărate cărți din Vechiul Regat sau din străinătate. Pentru Nicolae Iorga el era «fanatic țăran al romantismului național ce se privea pe sine ca pe un purtător de misiune superioară, ca un îndeplinitor de porunci ce vin mai de sus». Cărțile de istorie au reținut faptul că «timp de peste 30 de ani a trecut Munții Carpați urcând și coborând cu desăgii mari și grei încărcăți de cărți românești, adunate din vechea Românie. Ținând seama că în epoca amintită cartea nu era la îndemâna oricui, oricine își poate da seama de munca uriașă pe care a trebuit s-o depună acest țăran entuziast și modest, spre a le răspândi în satele ardeleni...» În copilărie și tinerețe a păscut turma de oi a familiei sale, loc unde se întorcea de fiecare dată din marile sale călătorii de la Roma, Viena sau din România. Avea în jur de 30 de ani când se va înrola voluntar în armata română în Războiul de Independență. După 1881 va fi mereu pe drumuri, el ajungând în Italia, Franța, Germania, Austria, Elveția, Turcia, chiar și până la locurile sfinte de la Ierusalim. El avea să spună chiar că nicăieri nu s-a simțit mai bine ca în Italia despre a cărei capitală spunea «Roma e mama noastră».“ (...) (Cornel Șomâncu, *Badea Cârțan de la turma de oi la Columna lui Traian*)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Ce însemnătate istorică are orașul Alba Iulia în istoria românilor?
2. Ruinele cărui oraș roman se ascund sub clădirile Clujului?
3. De numele cărui rege al Ungariei se leagă orașul Cluj?
4. Prezentați clădirile de patrimoniu din orașele Transilvaniei.
5. Enumerați principalele muzee din orașul Sibiu.
6. Explicați, ce sărbătoare se desfășoară în Brașov în Duminica Tomii.
7. Cine a fost Badea Cârțan și prin ce s-a remarcat el?

◆ Patrimoniul cultural în Oltenia și Muntenia

La sud de Carpați întâlnim orașe precum **Craiova**, **Târgu Jiu**, **Curtea de Argeș**, **Târgoviște** cu un puternic potențial turistic. Evident, cea mai atractivă este însăși capitala țării, **Bucureștiul** care atrage anual zeci de mii de turiști români și străini.

Craiova sau Bănia, cum i se mai spune, a fost în Evul Mediu reședința **banului Craiovei**. Evoluția sa ca oraș s-a legat de fenomenele politice, economice și culturale care s-au făcut simțite și în această parte a țării. Azi, Craiova este un important oraș universitar, cu multe parcuri, monumente istorice, clădiri de patrimoniu și centre de agrement. Deosebit de atractive sunt **palatele Craiovei** construite la sfârșitul secolului al XIX-lea și care azi, în marea lor majoritate, adăpostesc muzee sau instituții publice. Un astfel de palat este **Muzeul de Artă** din Craiova. O altă clădire impresionantă este **Casa Băniei**, un monument de arhitec-

Monumentul domnitorului Barbu Știrbei din Craiova

Palatul „Jean Michail” din Craiova – Muzeul de Artă

tură medievală și cea mai veche construcție civilă din oraș. A fost construită de către boierii Craiovești în secolul al XV-lea și reconstruită în anul 1699 de către Constantin Brâncoveanu. Monumentele ce amintesc de personajele istorice ale acestor locuri nu pot lipsi nici ele din itinerarul vizitatorului. O frumoasă realizare artistică este **monumentul domnitorului Barbu Știrbei**, primul monument public ridicat în Craiova. Un monument mai recent îi înfățișează pe **Frații Buzzești** originari din Oltenia, care au servit în armata lui Mihai Viteazul. Și tot de memoria colectivă ține și **Fântâna Jianu** situată la intrarea în **Grădina Botanică**. Ea a fost construită în jurul anului 1800 de boierul Hagi Stan Jianu. În trecut aceasta a avut un rol important în alimentarea cu apă a cartierului. În perioada interbelică i s-au adus modificări importante, care i-au schimbat înfățișarea de altădată. Casa familiei **Macedonski** se găsește în apropierea fântânii și se presupune că peisajul idilic din zonă l-a inspirat deseori pe **poetul Alexandru Macedonski**. Tradiția menționează că aici a poposit și vestitul haiduc din prima parte a secolului XIX, **Iancu Jianu**.

Tot în Oltenia se află un alt oraș înscris printre locurile demne de a fi vizitate, mai ales din punct de vedere cultural. Chiar dacă este de dimensiuni mai mici decât Craiova, **Târgu Jiu** este orașul care găzduiește valoroase creații ale renumitului artist plastic român, Constantin Brâncuși. El însuși originar din județul Gorj, artistul de renume mondial a lăsat orașului mai multe creații de-ale sale precum Coloana Infinitului, Poarta Sărutului, Masa Tăcerii, toate expuse în cadrul unui

Complexul artistic Brâncuși cu Masa Tăcerii în prim plan, Poarta Sărutului în fundal și Coloana Infinitului în colțul din stânga

Biserica Mănăstirii Argeș, ctitorie a voievodului Neagoe Basarab

ansamblu în parcul central al orașului. **Poarta Sărutului** reprezintă spațiul prin care se face trecerea spre o altă lume. Motivul sărutului prezent pe stâlpii porții ar putea fi perceput și ca ochiul care privește înlăuntru. Lucrarea are circa cinci metri înălțime și puțin peste cinci metri lungime. **Coloana Infinitului** reflectă testamentul spiritual al marelui artist fiind „punctul de vârf al artei moderne”. **Masa Tăcerii** reprezintă de fapt masa țărănească, dar și masa de dinaintea confruntării, de la care pleacă la luptă viitorii combatanți și eroi. Inițial, cele 12 scaune așezate în jurul ei erau mult mai apropiate de masă și dispuse două câte două. De Târgu Jiu se leagă și numele unei adevărate eroine, a femeii soldat Ecaterina Teodorescu, care în timpul Primului Război Mondial s-a avântat și pe câmpul de bătălie pentru a ajuta la eliberarea țării sale. Amintirea acestei eroine este păstrată de Casa memorială **Ecaterina Teodorescu**.

Înainte de a traversa Oltul, în apropiere de stațiunea Călimănești, se află mănăstirea Cozia, ctitoria voievodului Mircea cel Bătrân în care acesta este și **înmormântat**. De aici, trecând peste Olt, se ajunge într-o zonă pitorească în care întâlnim orașul care a fost prima reședință domnească a voievozilor munteni: **Curtea de Argeș**. Aici, pe lângă ruinele vechii cetăți de scaun, întâlnim **Biserica Domnească** ce s-a construit pe fundația unei biserici din secolul al XIII-lea în timpul lui Basarab I Întemeietorul (1352) și **Mănăstirea Argeș** cu o minunată biserică

ctitorită de domnul Țării Românești Neagoe Basarab (1512–1521). Aici, anterior acestei ctitorii, între anii 1437–1439, un alt voievod, Vlad Dracul a construit Mitropolia Țării Românești. Zidurile acesteia însă au fost dărâmate în anul 1512 de Neagoe Basarab, pentru a ridica această mănăstire. El a încredințat construcția mănăstirii **meșterului Manole**, care între 1514 și 1517 conform cunoscutei legende, a ridicat mănăstirea cu prețul propriei sale vieți și al vieții soției sale, prinsă de vie în zidurile bisericii.

Continuând itinerarul turistic spre răsărit, la doar câțiva kilometri întâlnim un alt oraș plin de istorie muntenească, o altă reședință a domnilor munteni după mutarea acesteia de la Curtea de Argeș: orașul **Târgoviște**. Situat pe cursul râului **Ialomița** și în apropierea râului **Dâmbovița**, este totodată și reședința județului ce își trage numele de la apa curgătoare care îl traversează, adică Dâmbovița. Locul care păstrează și azi urmele faimei de altădată a cetății de scaun este **Complexul monumental – muzeal Curtea Domnească**. Acesta a fost edificat între secolele XIV–XVII și a reprezentat locul de unde domnii care au rezidat aici au condus Țara Românească. Reprezentative pentru arhitectura și arta românească sunt monumentele Curții Domnești, ce cuprind elemente inovatoare și soluții ce au influențat puternic epoca respectivă. În acest complex monumental se află și renumitul Turn al Chindiei, **Turnul Chindiei** construit în secolul al XV-lea. Având în vedere că unul dintre domnitorii munteni care a rezidat aici este, grație unei legende scri-

Turnul Chindiei din Curtea Domnească de la Târgoviște

itoricești, foarte cunoscut în toată lumea, în Turnul Chindiei se poate viziona o expoziție despre **Vlad Țepeș** asociat cu figura lui **Dracula**. În **Biserica Domnească** a fost amenajată **Colecția de artă brâncovenească**. În Târgoviște mai există și alte muzee interesante precum **Muzeul Poliției Române** sau **Muzeul Tiparului și al Cărții Vechi Românești**.

LECTURĂ

Legenda Mănăstirii Curtea de Argeș

„Se spune că demult, regele Basarab I a solicitat lui Manole care era un arhitect cunoscut să clădească Mănăstirea. Regele i-a ordonat acestuia să ridice cea mai frumoasă mănăstire din țară, atât de falnică și frumoasă încât toți locuitorii țării să se mândrească cu aceasta. Așa se face că Meșterul Manole a început să construiască mănăstirea. Zidurile ridicate ziua se dărau noaptea, ceea ce l-a necăjit tare mult pe Manole. Acesta avea senzația că nu va mai termina niciodată treaba, reușind astfel să îl supere pe rege. Legenda Mănăstirii Curtea de Argeș spune că peste noapte acesta a visat că pentru ca zidurile să nu se mai dărâme este nevoie ca prima persoană ce se apropie imediat după răsărit să fie zidită în mijlocul zidurilor. În acest fel biserica nu se va mai dărâma. Așa se face că meșterul Manole se hotărî să zidească prima persoană care s-ar apropia de ziduri dis-de-dimineață tocmai pentru a evita ca regele să se supere. Legenda Mănăstirii Curtea de Argeș spune că prima persoană care s-a apropiat de biserică dimineața a fost Ana, soția lui însărcinată. Aceasta a venit la mănăstire pentru a-i aduce soțului său micul dejun. Deși l-a durut extrem de rău, Manole a hotărât să o sacrifice pe Ana pentru a ridica zidurile acestei mănăstiri. Așa se face că zidurile Mănăstirii Curtea de Argeș au fost ridicate cu sacrificiul zidirii Anei între zidurile acesteia. Atunci când au terminat-o, meșterii au fost închiși în turnul Mănăstirii Curtea de Argeș din ordinal regelui pentru ca aceștia să nu mai poată construi altceva mai frumos în altă parte. Manole și-a dorit tare mult să scape și a construit o pereche de aripi cu care a încercat să evadeze din turn, însă acestea nu i-au putut asigura zborul și acesta muri la scurt timp după terminarea Mănăstirii. Chiar în locul în care el a murit s-a ivit o fântână care mai dăinuie și astăzi.”

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Cum a mai fost denumită Craiova și de ce tocmai astfel?
2. Alcătuiți o mică prezentare a personalităților care și-au pus amprenta asupra trecutului Craiovei.
3. Descrieți pe scurt, ce reprezintă operele maestrului Brâncuși, menționate în lecție.
4. Ce fel de muzee întâlnim în orașul Târgoviște?
5. De numele cărei biserici se leagă numele meșterului Manole?
6. Ce baladă asemănătoare cunoaștești din literatura maghiară?

◆ BUCUREȘTI – capitala țării

În **București** se concentrează cele mai multe oportunități ale turismului urban, atât din punct de vedere cultural, cât și al posibilităților de agrement. Orașul reprezintă evoluția urbanistică și economică a țării în ultimele decenii și chiar secole. Întemeierea așezării este legată de legendarul cioban **Bucur**, care s-ar fi așezat aici cu turmele sale și cu familia sa. Râul care traversează județul **Dâmbovița**, îl regăsim și în București, de el legându-se zicala „*Dâmboviță apă dulce, cine-o bea, nu se mai duce*“. Prima atestare documentară a orașului datează de la 1459 din timpul lui Vlad Țepeș atunci mai numindu-se și **Cetatea Dâmboviței**. La două sute de ani de la prima sa menționare, în 1659 Bucureștiul devine **capitala Țării Românești**, în detrimentul Târgoviștei. Din 1862, la trei ani de la unirea Moldovei cu Țara Românească, el devine capitala României. Ruinele vechii curți domnești sunt vizibile și astăzi, fiind cele mai vechi mărturii ale importanței acestei așezări. Dacă până la mijlocul secolului al XIX-lea Bucureștiul a avut un aspect mai degrabă **oriental**, spre sfârșitul aceluiași secol aspectul orașului s-a schimbat radical, devenind din ce în ce mai **occidental**. Astfel, în prima parte a secolului XX, el este supranumit „micul Paris“. Azi, orașul dispune de multe atracții turistice: clădiri de patrimoniu, edificii monumentale, monumente istorice, parcuri și grădini publice. Printre clădirile de patrimoniu se numără palatele și bisericile cu o vechime de peste trei – patru sute de ani. Cel mai cunoscut palat este **Palatul Cotroceni**,

Dâmbovița

Ateneul Român, simbol al culturii române

deoarece este des menționat în mass media, aici aflându-se administrația prezidențială asemenea palatului Sándor din Buda. **Palatul Șuțu** a fost construit între anii 1833–1835, în stil **neogotic**, după planurile unor arhitecți vienezi. Pe la 1862, aspectul interior al clădirii a fost modificat. Clădirea găzduiește în prezent Muzeul Municipiului București. **Palatul Cantacuzino** a fost construit după planurile unui arhitect român în stilul baroc francez. Cu timpul el a ajuns în proprietatea compozitorului **George Enescu**. După moartea acestuia, din 1956, el a devenit un **muzeu** dedicat memoriei marelui compozitor. Cea mai reprezentativă clădire a culturii române este **Ateneul Român**, unul din simbolurile nu doar ale Bucureștiului, ci și ale **culturii române** în general. Clădirea a fost realizată într-o combinație de stil **neoclasic** cu stil **eclectic** între 1886 și 1888, după planurile unui arhitect francez. În prezent, ea adăpostește și sediul **Filarmonicii „George Enescu”**. Dintre bisericile din București **Biserica lui Bucur** rămâne un punct de referință, deoarece mulți văd în ea biserica întemeietorului orașului, deși nu există suficiente dovezi, decât denumirea ei, că ar fi mai veche de secolul al XVII-lea. Cele mai **vechi biserici bucureștene** au fost construite în secolul al XVI-lea, majoritatea bisericilor vechi datează însă din secolul al XVII-lea. Alte biserici sunt ceva mai recente, din secolul XVIII, dar la fel de renumite și apreciate. În timpul regimului comunist multe alte biserici vechi au căzut victimă „planurilor de sistematizare” ale dictatorului anilor 1970–1980, N. Ceaușescu. La indicațiile acestuia au fost **dărâmate** bisericile: **Sfânta Vineri** (datând din 1645), **mănăstirea Văcărești** (datând din 1712), **mănăstirea Pantelimon** (1735–1750), dar și alte clădiri de patrimoniu profane.

Monumentele istorice ocupă de asemenea un loc important în peisajul capitalei României. Dintre cele mai reprezentative sunt Arcul de Triumf, Monumentul Eroilor Aerului din Piața Aviatorilor, mausoleul din incinta Memorialului Eroilor Neamului din Parcul Carol. În centrul capitalei, în fața fostului punct de comandă al puterii comuniste până în 22 decembrie 1989 (Comitetul Central al PCR) se înalță monumentul Memorialul Renașterii dedicat victimelor ce și-au pierdut viața în timpul Revoluției din decembrie 1989. Un

loc aparte în arhitectura Bucureștiului îl ocupă Palatul Parlamentului, o clădire imensă a cărei construcție se leagă de ideile megalomane ale fostului dictator comunist. Moștenirea regimului de dictatură a fost însă transformată într-un punct de atracție pentru turiști. Pe lângă acestea, Bucureștiul, ca și alte capitale europene, este îmbogățit cu statui și monumente înfățișând domnitorii vrednici ai țării, personalități politice marcante sau personalități culturale de prim rang.

Chiar dacă Bucureștiul nu dispune de avantajele unui relief prea variat, dispune însă de multe lacuri, parcuri, grădini și de păduri în împrejurimile sale. **Lacul Cișmigiu și Lacul Herăstrău** sunt cele mai cunoscute dar în afară de acestea mai sunt și **Lacul Tei, Lacul Tineretului, Lacul Mogoșoaia, Lacul Morii**, etc. În general,

Arcul de Triumf din București

Biserica lui Bucur

Palatul Parlamentului

aceste lacuri se află în perimetrul unui parc sau al unei grădini. **Grădina Cișmigiul** este o insulă de verdeață și de odihnă în mijlocul forfotei capitalei. Este cea mai veche grădină publică din București. Amenajarea sa a început la 1847. Cișmigiul este amenajat în genul parcurilor engleze. **Parcul Herăstrău**, în schimb, se află în partea de nord a capitalei și are o întindere mult mai mare decât Cișmigiul. În 1936, pe malul lacului omonim s-a înființat **Muzeul Satului**. **Parcul Carol I** a fost amenajat între anii 1900–1906 după planurile unui arhitect peisagist elvețian și a fost inaugurat în 1906 pentru a sărbători 40 de ani de domnie a regelui Carol I. În parc se află o fântână în stil **neoclasic** datând din 1870, **Fântâna Cantacuzino**. Tot aici se află și **mormântul soldatului necunoscut** cu flacăra eternă ce amintește de jertfele militarilor români pe câmpurile de luptă. Ca în multe capitale europene, și în București există un cimitir renumit în care își au odihna veșnică mari personalități ale vieții culturale, științifice și politice ale țării. Acesta este **Cimitirul Bellu** în care putem întâlni mormintele unor personalități cu nume sonore precum Mihai Eminescu, George Coșbuc, Nicolae Iorga, etc.

Lumea materială și spirituală a satului românesc este fidel oglindită în Muzeul Național al Satului situat la marginea capitalei, care constă dintr-un muzeu în aer liber reconstituind arhitectura, inventarul casnic, obiceiurile și portul din tot spațiul românesc. Numele acestui muzeu se leagă de activitatea și zelul sociologului și folcloristului Dimitrie Gusti, cel care a pus bazele sale. Bucureștiul, ca orice capitală modernă, dispune de numeroase instituții de învățământ (licee renumite, universități), de cultură (teatre, cinematografe, filarmonica, galerii de artă, muzee) și mass media (televiziuni, radiouri, redacții ale unor ziare naționale). Sarcina acestora este de a crea, prezența și propulsa valorile românești în țară și în străinătate.

Legenda oraşului Bucureşti

„(...) Cică, demult, demult, pe vremea aceea tulburare când năvăleau feluriti oameni răi și prădalnici (...), prin luncile Dâmboviței, prin pădurile și poienile din cea parte a țării, pe acolo pe unde acum se întinde Bucureștiul, în vremea aceea umbla un cioban cu turma lui. Îl chema Bucur. Avea oi multe: și albe și negre și brumării. Avea de asemenea câini voinici. Mai avea ciobanul Bucur și vreo doisprezece măgari, pentru purtat poveștile ciobanilor și vreo zece cai grași și frumoși, numai buni de alergătură la drum lung. Om cumsecade era Bucur ciobanul; iar la tîrla lui de oi ținea mulți ucenici și ciobani, toți zdraveni. Și trebuia să fie zdraveni, pentru că nu numai de fiare trebuia să apere turma, ci și de cete prădalnice de oameni răi care, cum am spus, mișunau pretutindeni, în acele vremuri tulburi și pline de primejdie. De multe ori tătarii au furat oi, berbeci, miei și măgari din turma lui Bucur. De multe ori au dat foc stănilor lui. Ba, chiar i-au ucis doi câini, din cei mai credincioși; iar pe unul dintre ciobani, unul mai tinerel, l-au prins cu lațul, l-au luat rob și l-au dus în țara lor. Se vede însă că acei oameni ai jafului se înădăiseră la rele, pentru că, în iarnă, au răpit și pe fata baciului Bucur, pe Anca. Frumoasă fată! Cu păr ca borangicul, cu ochi ca floarea de cicoare și cu trup mlădios de căprioară. Tot cu lațul au prins-o când, singură în stână, torcea lână pentru sumanele ciobanilor. S-a zbătut ea, cât a putut; dar răii s-au dovedit mai puternici. Aflând de asemenea răpire, Bucur Ciobanul s-a aprins de durere și de mînie. A încălecat în graba mare și, împreună cu încă doi fărtați, a galopat în urma tătarilor. Și au galopat, au galopat, zile și nopți în șir. Nu i-au ajuns decât la o apă mare, numită Nistru. Cum era iarnă, apa înghețase. Simțindu-se urmăriți, tătarii s-au avîntat să treacă râul cel mare pe gheață, ca pe pod. Dar se vede că gheața nu era prea groasă că, iaca, a pârăit, s-a crăpat și acei tătari, huștiuluc! în bulboana adîncă, așa cum se aflau: cu cai și cu pradă cu tot. Unii au scăpat pentru că armăsarii lor știau să înoate; alții s-au înecat. Anca știa să înoate, iar părintele său, Bucur, și fărtații lui au sărit s-o ajute a ieși dintre sloiurile de gheață. Așa s-au întors, toți patru la stâna de pe malul Dâmboviței. Aici, pe un dîmb, și-au clădit o casă mare și au împrejmuit-o cu gard înalt din butuci groși, ca un adevărat zid de cetate. Apoi, când Anca s-a măritat și a avut copii, deci familia baciului Bucur a sporit, au construit și o bisericuță, care se vede și azi, și se cheamă chiar «Biserica lui Bucur». Cu anii, s-au adunat aici tot mai mulți români. Iacă așa, în jurul casei lui Bucur, după sute și sute de ani, s-a format un oraș, căruia oamenii i-au zis București, iar azi este frumoasa capitală a României.” (de Dumitru Almas)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Prezențați pe scurt legenda orașului București și căutați cu ajutorul internetului alte teorii privitoare la originea numelui capitalei României.
2. Ce parcuri și lacuri de agrement întâlnim în București?
3. Când au fost construite cele mai vechi biserici din București?
4. Faceți o prezentare a monumentelor istorice din capitală.
5. Ce instituții importante își au sediul în capitala țării?

◆ Patrimoniul cultural în Moldova

Marea majoritate a orașelor de aici au fost **târguri**. De aici și numeroasele localități moldovenești cu apelativul **Târgu** (Târgu Neamț, Târgu Frumos, Târgu Ocna, în trecut și Târgul Ieșilor, etc.) Unele s-au dezvoltat ca așezări în jurul cetăților mai importante cum a fost cazul **Sucevei**, locul cetății de scaun al voievozilor moldoveni pentru mai multe secole. În 1564, domnitorul Alexandru Lăpușneanu a mutat capitala Moldovei de la Suceava la **Iași**, iar astfel Iașiul a cunoscut o dezvoltare care l-a făcut cel mai mare și mai important oraș din Moldova. Statutul de capitală a Moldovei și l-a păstrat până în 1859, când dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza în Moldova și Țara Românească a dus la transferarea treptată la București a atribuțiilor unei capitale de stat. În 1862 Bucureștiul prelua toate atribuțiile de capitală a noului stat: România.

Orașul **Iași** a fost menționat pentru prima oară într-un privilegiu comercial emis în 1408 de domnul Moldovei Alexandru cel Bun. Totuși, deoarece existau clădiri mai vechi de această dată, se crede că orașul este mult mai vechi, cel puțin cu câteva decenii. Faptul că la 1862 Iașiul a încetat să mai fie o capitală a cauzat unele dezavantaje, care însă au fost treptat depășite, astfel încât dezvoltarea orașului a putut continua, inclusiv sprijinirea instituțiilor de cultură și a vieții culturale în general. În **secolul XX** **Iașiul** devenise un oraș **dinamic, multicultural**, care chiar dacă își pierduse rolul de capitală administrativă a Moldovei, a continuat

Palatul Culturii din Iași

să fie considerat, ca și în ziua de azi, **capitala virtuală** și spirituală a Moldovei de dincoace de Prut. Până la crimele groaznice de la sfârșitul lui iunie 1941, peste un sfert din locuitorii orașului Iași au fost de religie izraelită. Pogromul și prigoana dezlănțuite în atmosfera antisemită a regimului Antonescu (1940–1944) au dus la distrugerea acestei moșteniri a **Târgului Ieșilor** și la pierderea unei comunități evreiești importante. În timpul **industrializării** țării și Iașiul a cunoscut o **creștere** substanțială a **numărului de locuitori**. Azi, el se numără printre primele trei cele mai mari orașe ale României. Având în vedere trecutul său de veche capitală, Iașiul are foarte multe de oferit vizitatorilor săi. Aici funcționează și cea mai veche universitate de pe teritoriul actual al României, datând de la 1860. Cultura s-a simțit la Iași întotdeauna la ea acasă. Simbolul acestui oraș este chiar **Palatul Culturii**, care domină prin grandoarea sa imaginea centrului orașului. În fața Palatului Culturii se află **statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare**, realizată la Paris, conform schițelor lui Gh. Asachi. În 1883, la dezvelirea statuii, Mihai Eminescu a scris celebra poezie *Doina*. Cu aceeași ocazie, Regele Carol I a dăruit două tunuri, care flanchează și astăzi statuia marelui domnitor moldovean. Tunurile erau trofee din Războiul de Independență, cucerite de Regimentul de dorobanți din Copou.

Copoul este azi cel mai vestit cartier al Iașiului, iar în parcul omonim din acest cartier se găsește vestitul tei al poetului național Mihai Eminescu și muzeul dedicat tot lui. **Teiul lui Eminescu** este un tei argintiu vechi de circa două sute cincizeci de

Teiul lui Eminescu

Mănăstirea Zamca

ani. Acest copac, denumit și *copacul îndrăgostiților*, este cel lângă care poetul Mihai Eminescu își găsea inspirația. În plimbările prin Copou, Mihai Eminescu s-a îndrăgostit de tei, venind deseori să-și adune gândurile sau să discute cu bunul său prieten, povestitorul **Ion Creangă**, pe o bancă aflată la umbra protectoare a teiului. **Grădina Copou** este cel mai vechi parc din Iași, situat pe dealul Copoului. Parcul datează din prima parte a secolului al XIX-lea. În oraș funcționează mai multe case memoriale precum cea a scriitorului **Mihail Sadoveanu**. Clădirile sacre sunt reprezentate și în Iași de către numeroase lăcașe de cult. Cea mai renumită este **Biserica Trei Ierarhi** datând din 1639 în care au fost depuse moaștele Sfintei Parascheva, catedrala devenind astfel un important loc de pelerinaj pentru românii ortodocși. Din punct de vedere al organizării ecleziastice ortodoxe Iașiul este și **sediul Mitropoliei Moldovei**. **Catedrala mitropolitană** este o construcție majestuoasă dar mai nouă. În anul 1880, mitropolitul de atunci al Moldovei a pus piatra de temelie și, cu sprijinul autorităților statului, lucrările s-au încheiat în anul 1887. Referindu-se la Iași, istoricul **Nicolae Iorga** spunea că „*sunt români care n-au fost niciodată la Iași, deși n-ar trebui să fie niciunul, căci cine n-a fost aici nu poate să străbată cu înțelegere foile celor mai frumoase cronici, nu se poate pătrunde după cuviință de spiritul trecutului nostru, care trăiește în acest loc mai viu și mai bogat decât oriunde aiurea [...]*”.

În contrast cu Iașiul, **Suceava** este un oraș mai liniștit, dar care nu și-a uitat rolul pe care l-a avut în trecutul medieval al Moldovei. Suceava a fost a doua **cetate de scaun** a Moldovei (după Baia), dar în care au domnit cei mai de seamă voievozi ai țării: **Alexandru cel Bun** și **Ștefan cel Mare**. Pentru o perioadă Suceava a fost **desprinsă** de restul Moldovei prin crearea Bucovinei sub **stăpânirea austriacă** (1775–1918), dar spiritul moldovenesc al acestui oraș a continuat să existe grație trecutului său încărcat de istorie moldovenească. În 1388 Cetatea Sucevei a devenit principala cetate de scaun a Țării Moldovei, această funcție îndeplinind-o până în vremea lui **Alexandru Lăpușneanu**, când reședința domnească s-a mutat la **Iași**. În Evul Mediu, orașul era populat de români, dar și de germani, maghiari și armeni. Azi, orașul este reședința județului cu același nume și oferă multe obiective de vizitat, mai ales împrejurimile sale, unde se găsesc cele mai **faimoase mănăstiri** din Moldova. În perimetrul orașului, cea mai veche urmă de locuire este **Curtea Domnească** construită la sfârșitul secolului al XIV-lea. Curtea Domnească, ce includea și Palatul

Domnesc, a fost abandonată la sfârșitul secolului al XVII-lea, iar în prezent se află în ruine. Însă cea mai veche clădire funcțională și azi este **Hanul Domnesc**. Aceasta este una dintre cele mai vechi clădiri civile din oraș. În imediata apropiere a orașului se află și o mănăstire: **mănăstirea Zamca**. Ea face parte dintr-un complex medieval fortificat, fiind considerat în prezent cel mai important edificiu religios construit de comunitatea armenescă din orașul Suceava. **Complexul medieval Zamca** a fost construit în anul 1606 de **armenii** refugiați în Moldova încă din secolul al XIV-lea.

LECTURĂ

Muma lui Ștefan cel Mare

Pe o stâncă neagră, într-un vechi castel,
Unde cură-n poale un râu mititel,
Plânge și suspină tânăra domniță,
Dulce și suavă ca o garofiță;
Căci în bătlie soțul ei dorit
A plecat cu oastea și n-a mai venit.
Ochii săi albaștri ard în lacrimile
Cum lucesc în rouă două vioarele;
Buclele-i de aur cad pe albu-i sân,
Rozele și crinii pe față-i se-ngân.
Însă doamna soacră lângă ea veghează
Și cu dulci cuvinte o îmbărbătează.
Un orologiu sună noaptea jumătate.
În castel în poartă oare cine bate?
– „Eu sunt, bună maică, fiul tău dorit;
Eu, și de la oaste mă întorc rănit.
Soarta noastră fuse crudă astă dată:
Mica mea oștire fuge sfărâmată.
Dar deschideți poarta...
Turcii mă-nconjur...
Vântul suflă rece... Rănilile mă dor!“

Tânăra domniță la fereastră sare.
– „Ce faci tu, copilă?“ zice doamna mare.
Apoi ea la poartă atunci a ieșit
Și-n tăcerea nopții astfel i-a vorbit:
– „Ce spui, tu, străine? Ștefan e departe;
Brațul său prin taberii mii demorți împarte.
Eu sunt a sa mumă; el e fiul meu;
De ești tu acela, nu-ți sunt mumă eu!
Însă dacă cerul, vrând să-ngreuieze
Anii vieții mele și să mă-ntristeze,
Nobilul tău suflet astfel l-a schimbat;
Dacă tu ești Ștefan cu adevărat,
Apoi tu aice fără biruință
Nu poți ca să intri cu a mea voință.
Du-te la oștire! Pentru țara mori!
Și-ți va fi mormântul coronat cu flori!“
Ștefan se întoarce și din cornu-i sună;
Oastea lui zdrobită de prin văi adună.
Lupta iar începe... Dușmanii zdrobiți
Cad ca niște spice, de securi loviți.
(de Dimitrie Bolintineanu)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Care au fost capitalele Moldovei de-a lungul secolelor?
2. De numele căror personalități ale literaturii române se leagă orașul Iași?
3. Faceți o scurtă prezentare a caselor memoriale din Moldova.
4. Ce clădiri religioase întâlnim în Iași și în Suceava?
5. Analizați poezia Muma lui Ștefan cel Mare și arătați care este mesajul acesteia.

◆ Patrimoniul cultural în Dobrogea

Nu departe de locul unde apele Dunării se bifurcă de două ori pentru a forma cele trei brațe ale Deltei Dunării (Chilia, Sulina și Sfântul Gheorghe) se află orașul **Tulcea**, care a fost de-a lungul istoriei un punct de întâlnire pentru diferitele popoare care s-au deplasat prin acest spațiu. Spațiul actualului oraș a fost locuit în perioada antică de către **greci**, care au întemeiat aici așezarea **Aegysos**. Sub numele său actual, așezarea apare în secolul al XV-lea în timpul lui Mircea cel Bătrân. De atunci și până la războiul ruso-turc, respectiv Războiul de Independență din 1877, Tulcea a fost sub **stăpânire turcească**. După intrarea sa în componența României orașul a cunoscut o dezvoltare rapidă, devenind odată cu deschiderea brațului Sulina un important port fluvial. Azi, Tulcea este reședința județului cu același nume, orașul unde practic se deschid porțile Deltei Dunării. Tocmai de aceea, principalele atracții turistice sunt legate de această rezervație a biosferei. Astfel, în oraș funcționează **Centrul Muzeal Eco-Turistic Delta Dunării** care adăpostește cel mai mare acvariu din România, precum și o expoziție permanentă, ce prezintă în principal elemente caracteristice patrimoniului natural existent în Rezervația Biosferei, Delta Dunării. Totul este aranjat într-un decor ce redă cu fidelitate habitatele specifice **Deltei Dunării** și ale **Complexului Lagunar Razim-Sinoie**, precum și ale altor arii protejate. Însă acesta nu este unicul muzeu. Dintre monumentele istorice nu poate fi omis simbolul orașului, care este așezat la loc de frunte, pe un deal. **Monumentul Independenței** a fost ridicat în cinstea militarilor români care au luptat în **Războiul de Independență** (1877–1878) și pentru a evoca **unirea** Dobrogei cu România. Monumentul a fost inaugurat la 2 mai 1904 în prezența regelui Carol I. El a fost conceput sub forma unui obelisc înalt de 22 de metri, înălțat pe un soclu cu două trepte. La baza obeliscului, în părțile laterale, sunt fixate două elemente sculpturale: un dorobanț cu armă pe umărul stâng și o goarnă în mâna dreaptă, respectiv un vultur impunător, cu aripile deschise.

În colțul de sud-est al României un alt oraș dobrogean ispitește nu doar prin litoralul său, dar și prin oferta sa de turism urban. Orașul **Constanța** are un trecut

ale cărui începuturi se leagă de asemenea de **coloniile grecești** întemeiate cu peste două mii cinci sute de ani în urmă. În perioada **stăpânirii romane** s-a numit **Tomis**, apoi *Tomis Constantiana*, după împăratul **Constantin cel Mare**. Aici și-a trăit o bună parte din zilele sale de exil celebrul poet roman **Ovidiu**. Orașul îl cinstește azi cu o **statuie situată** în centru. **Negustorii genovezi** care s-au așezat aici în evul mediu au perpetuat această denumire, transfor-

Centrul Muzeal Eco-Turistic Delta Dunării

mând-o în ceea ce numim azi Constanța. Adevăratul avânt al așezării a venit însă abia după construcția căii ferate Cernavodă–Constanța și deschiderea **portului** pentru exportul de grâne. După integrarea orașului în România, importanța Constanței a devenit primordială, iar proporția populației românești, care în 1853 era de abia 6%, a crescut constant până la peste 92% în 2002. Printre clădirile și monumentele cele mai reprezentative pentru Constanța se numără **Cazinoul, Farul Genovez și Moscheea Carol I.** **Cazinoul** este una dintre primele clădiri ridicate la Constanța după ce acest oraș a fost preluat de către administrația românească. **Farul Genovez** a fost construit în jurul anului 1300 de către **genovezii** care făceau comerț

în port și a fost restaurat între anii 1858–1860. **Moscheea Carol I** a fost începută în anul 1910, din inițiativa regelui **Carol I**, în semn de omagiu pentru **comunitatea musulmană** din orașul Constanța. În interior mai adăpostește un faimos covor oriental, primit ca donație din partea Turciei. Acesta provine din insula **Ada Kaleh** (situată pe Dunăre, azi inundată) și are o vechime de peste două sute de ani.

Dar Constanța nu este numai istorie. Iubitorii animalelor acvatice sau a scufundatului în mare se pot delecta vizitând **Delfinariul** ce și-a deschis porțile în 1972, constituind prima formă muzeistică de acest gen din țară și prima din sud-estul Europei la acea dată. În amfiteatrul cu piscină și în bazinul acoperit, se organizează **demon-**

Monumentul Independenței din Tulcea

Constanța

Delfinariul

strații cu delfini și lei de mare. În Marea Neagră trăiesc trei subspecii de delfini. Delfinariul din Constanța a găzduit în bazinele sale toate cele trei specii de delfin din Marea Neagră. **Acvariul conștanțean** a rămas cea mai mare instituție de acest gen din țară, deși ulterior și alte muzee de științe ale naturii au înființat

secții cu același profil. Spațiul expozițional este destinat prezentării expoziției permanente de faună și floră acvatică în 57 de bazine, dar și expozițiilor temporare cu tematici de biologie, ecologie acvatică și pescuit marin. Pe lângă acestea în oraș mai funcționează alte numeroase **muzee**: de **artă**, de **istorie**, de **sculptură**, al **marinei** și un **parc arheologic**. Iar faleza mării oferă momente de relaxare și împrăștiere.

LECTURĂ

Scrisoarea XIX

Chiar de-aș fi fost ca smoală iliră-ntunecos
Cum aș jigni poporul acesta credincios.
Duiosii ați fost în jale aicea când veneam.
Voi doar mi-ați dat o cinste ce s-ar fi cuvenit
Doar unui om ce nu e de nimeni pedepsit;
Deși n-am vrut-o, lumea a văzut a vrea
Mi-a pus cununa sacră și-o port pe fruntea mea!
Cum
Delosul
Latonei i-a fost așa de drag
Și
Tomisul acesta îmi este drag și sfânt
De când eu parasit-am al patriei pamânt!
(de Ovidius Publius Naso)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. În ce constă din punct de vedere turistic patrimoniul cultural al României?
2. Cine au fost locuitorii antici ai orașelor din Dobrogea și cum se numeau aceste orașe pe atunci?
3. Prezentăți atracțiile turistice culturale ale orașelor dobrogene.
4. Ce deplânge poetul antic Ovidiu în poezia Scrisoarea XIX?
5. Căutați repere în biografia sa. Căutați cu ajutorul internetului și alte vestigii ale lumii antice pe țărmul Mării Negre.

3. Turismul medical

Această a treia ramură a turismului se regăsește din plin și pe teritoriul României, ea compunându-se din trei elemente majore: **stațiunile balneare**, **stațiunile climaterice** și stațiunile care combină cele două componente, adică **stațiunile balneo-climaterice**. Acestea se găsesc atât în zona de **câmpie**, cât și la deal, la **munte** sau chiar în vecinătatea țărmului Mării Negre. În afară de aceste destinații turistice pentru recuperarea și menținerea sănătății, turismul medical se referă mai nou și la rețeaua de instituții medicale, fie și din afara zonelor turistice, care oferă servicii medicale avantajoase atrăgând în acest fel pacienți în număr mare de peste hotare.

Stațiunile balneare din România se împart și ele în funcție de specificul și caracteristicile apelor curative care izvorăsc din străfundurile pământului și sunt folosite la tratarea diferitelor boli. Astfel, putem distinge **stațiuni balneare termale** (Băile Felix, Băile Herculane, în general vestul și nord-vestul țării), **stațiuni balneare cu ape minerale** (în Secuime, Depresiunea Hațegului, Podișul Getic) și **stațiuni cu ape sărate** (Ocna Sibiului, Sovata, Lacul Techirghiol, etc.). Aici putem include și salinele, în interiorul cărora de asemenea se fac tratamente cu ape minerale sărate (Praid, Turda, etc.). Cele mai cunoscute băi termale în România sunt **Băile Felix și Băile Herculane**, ambele având o tradiție seculară în tratarea afecțiunilor. Însă și în alte localități mai puțin cunoscute din partea de vest a României putem găsi amenajate ștranduri termale mai modeste, cu precădere în vecinătatea frontierei cu Ungaria. **Băile Felix** se situează în județul Bihor, la doar câțiva kilometri de

Băile Felix

Băile Tușnad

Oradea. În sudul Banatului, pe valea Cernei se află **Băile Herculane**. Originea Băilor se întinde pe durata a două milenii. Atestarea documentară a stațiunii datează de pe vremea **romanilor**. După anul 1718, începe istoria modernă și contemporană a Băilor Herculane, în timpul **Imperiului Austriac**. Stațiunea a fost vizitată de-a lun-

gul timpului de mari personalități politice și culturale. În 1852, împăratul Austriei considera Băile Herculane ca fiind „cea mai frumoasă stațiune de pe continent”, iar împărăteasa Elisabeta (Sissy) – scrie un jurnal intim menționând Băile Herculane.

Stațiunile balneare cu ape minerale sunt răspândite cu precădere în zonele montane ale țării. Apa lor nu este caldă sau atât de caldă ca și cea a băilor termale și se regăsește atât în **mediu natural**, precum și în **bazine** special amenajate. În bazine, apa poate fi încălzită pentru a face agreabilă șederea în ea. Din acest tip de stațiune cele mai cunoscute sunt **Băile Tușnad, Băile Govora și Geoagiu Băi**. **Băile Tușnad** sunt situate în **Secuime**, județul Harghita, pe partea sudică a depresiunii Ciucului, la o altitudine de 650 metri. Poziția în teritoriu îi conferă un cadru deosebit de pitoresc, cu **aer puternic ozonat**, care fac ca stațiunea să dispună de un bioclimat montan favorabil reconfortării psihice. Despre apele minerale din zona

Lacul Ursu din stațiunea Sovata

Tușnadului există dovezi scrise încă din secolul al XVIII-lea în care se menționează existența unor izvoare de ape minerale cu efecte curative folosite de către localnicii satelor din apropiere. În județul Covasna există de asemenea stațiuni destinate băilor curative. Aici întâlnim așa-numitele **mofete** frecventate de numeroși bolnavi cu probleme cardiovasculare. Una dintre cele mai mari mofete naturale din regiune este **Peștera Puturosu** din **Băile Bálványos**. Numele acesteia provine de la mirosul specific al **sulfului** care îi domină interiorul. Datorită îmbunătățirii circulației sanguine, **mofetoterapia** are efect revigorant, fiind astfel benefică și în creșterea performanței sportive. În centrul orașului Covasna se află mofete publice tradiționale. **Băile Govora** sunt situate în **Muntenia**, în centrul județului **Vâlcea**. În anul 1879 se începe exploatarea izvoarelor, tratamentul făcându-se un timp în căzi de baie din lemn amenajate la mănăstirea Govora în chilii. Inaugurarea oficială a stațiunii are loc în anul 1910 odată cu darea în exploatare a hotelului Palace, care are particularitatea ca fiecare cameră să aibă cel puțin o oră de soare pe zi. Se spunea că la Govora se închiria soarele cu ora.

Geoagiu-Băi este o stațiune balneo-climaterică permanentă situată în sud-vestul Transilvaniei în apropiere de **Orăștie** într-o zonă deluroasă. La Geoagiu-Băi utilizarea izvoarelor apei curative datează de pe vremea **Daciei romane**, locul fiind atunci cunoscut sub denumirea de **Thermae Germisara**. Primele mențiuni de după retragerea romanilor referitoare la aceste izvoare provin de la un mercenar italian, care consemnează refacerea băilor la mijlocul secolului al XVI-lea: „*a înființat acolo niște băi plăcute, pe care regele le folosește adeseori*“.

Stațiunile cu ape sărate se află cu precădere în **Transilvania** și **Subcarpații de Curbură** și **cei Getici**.

Aceste stațiuni s-au dezvoltat în apropierea unor **lacuri** naturale **sărate** formate prin surparea solului, astfel că apa adunată în aceste adâncituri a devenit sărată în urma contactului cu **blocurile de sare** din subsol. Un asemenea lac sărat este **Lacul Ursu** din stațiunea **Sovata** (jud. Mureș), dar lacuri asemănătoare întâlnim și în apropiere

Interiorul salinei de la Turda

Băi în apă sărată în apropiere de Ocna Sibiului

de **Ocna Sibiu** (jud. Sibiu), **de Turda** (jud. Cluj), **la Sărata Monteoru** (jud. Buzău), **Ocnele Mari** (jud. Vâlcea), precum și în alte locuri din județele Prahova și Brașov. Pe timpul verii, apa acestor lacuri sărate se încălzește mai puternic decât apele dulci, făcând plăcut scăldatul în ele. În zona **litoralului Mării Negre** se află de asemenea un lac sărat, **Lacul Techirghiol** la țărmul căruia se află **Stațiunea Techirghiol** din județul **Constanța**. Techirghiol este **stațiune balneară** din anul 1899. Atunci s-au inaugurat locațiile cu paturi și instalații pentru **băi cu nămol**. Ea este cunoscută prin faptul că aici se găsește un nămol cu proprietăți vindecătoare reale a multor afecțiuni severe sau mai ușoare. Lacul Techirghiol este cunoscut pentru calitățile apei sărate și a nămolului sapropelic, folosit în tratarea diferitelor afecțiuni. De-a lungul Lacului Techirghiol există chiar și o plajă.

LECTURĂ

Împărăteasa Elisabeta și Băile Herculane

„(...) Așadar, în primăvara anului 1887, Sissy efectuează o călătorie în «Ungaria de Sud» la Herkulesbad. Însoțită de Sarpita Majlah, se plimbă ore întregi prin galerii și prin împrejurimile stațiunii. Poposesc, la lumina lunii, într-o poiană, unde un cioban tânăr le oferă lapte proaspăt. În atmosfera atât de specifică stațiunii, în sânul unei naturi sălbatice, Sissy savurează comunicarea cu natura, traduce din poezia maghiară și recitește Heine. În 7 aprilie, ea îi scrie deja mamei sale, iar în 28 aprilie primește aici vizita lui Carmen Sylva (Elisabeta, soția regelui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, altă suverană dăruită artelor). Cele două petrec în tihnă, discutând probleme filosofice ori religioase, dezbătându-l pe același Heine. (...) De altminteri, Carmen Sylva relatează și ea despre întâlnirea cu Sissy, ceva mai târziu, în *Neue Freie Presse*, 25 decembrie 1906, când descrie prezența împărătesei austriece la Sinaia. După plecarea acesteia din stațiune, Sissy trăiește un trai tipic sejurului balnear: culege flori și chiar salamandre vii, pe care le trimite fiicei sale, Valerie și prietenelor. Toate acestea sunt consemnate în jurnalul fiicei, dar și în scrisoarea împărătesei către aceasta. Apoi, Sissy pleacă spre Sinaia, în 13 mai 1887, apoi, pleacă la Viena, cu impresii puternice și inspirație pentru multe poezii, datorită clipelor petrecute la Băile Herculane. (...)” (de Dana Antoaneta Bălănescu)

ÎNTREBĂRI, TEME

1. Care sunt caracteristicile turismului medical și în ce fel de stațiuni se practică acesta? Prezentați câteva dintre stațiunile cu ape termale.
2. Unde se întâlnesc cele mai faimoase lacuri sărate din România?
3. Localizați-le pe hartă.
4. Cum s-au format lacurile sărate? Ce sunt mofetele și în ce zonă a țării le întâlnim? Caracterizați impresiile șederii împărătesei Elisabeta la Băile Herculane.

Cuprins

Prefață	3
Spațiul geografic de locuire și conviețuire al românilor	5
I. Aspecte geografico–istorice ale României	8
Relieful României	8
1. Munții	9
2. Dealurile și podișurile	10
3. Câmpiile și Delta Dunării	11
4. Apele curgătoare și cele stătătoare	13
Râurile	13
Lacurile	13
Marea Neagră	13
II. Provinciile istorice	15
1. Transilvania sau Ardealul	15
2. Crișana	15
3. Maramureșul	16
4. Banatul	16
5. Moldova	17
6. Țara Românească sau Muntenia	17
7. Dobrogea	19
III. Împărțirea administrativ-teritorială a României	20
1. Județele	21
2. Orașele	21
3. Comunele	23
4. Satele	23
IV. Populația României	26
1. Românii	26
2. Minoritățile naționale	27

V. Zone etnogeografice	30
1. Țara Moților	31
2. Țara Zărandului	35
3. Țara Hațegului	37
4. Țara Făgărașului sau Țara Oltului	43
5. Țara Amlașului și Mărginimea Sibiului	46
6. Țara Bârsei	50
7. Câmpia Transilvaniei	54
8. Ținutul Târnavelor	57
9. În Partium: Țara Oașului	61
10. Maramureșul	65
11. Țara Lăpușului și Țara Chioarului	68
12. Crișana sau Țara Crișurilor	70
13. Banatul	73
14. În Muntenia: Țara Loviștei	77
15. Vlașca și Teleorman	80
16. Oltenia	83
17. În Moldova: Țara Vrancei	86
18. Ținutul Neamțului	88
19. Bucovina	90
20. Dobrogea	95
 VI. Turismul în România	99
1. Patrimoniul natural	100
Stațiuni montane	100
Delta Dunării și litoralul Mării Negre	106
2. Patrimoniul cultural	109
Patrimoniul cultural în Banat și Crișana	109
Patrimoniul cultural în Transilvania	115
Patrimoniul cultural în Oltenia și Muntenia	122
BUCUREȘTI – capitala țării	127
Patrimoniul cultural în Moldova	132
Patrimoniul cultural în Dobrogea	136
3. Turismul medical	139